

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUHAMMED TAHİR BİN ÂŞÛR’UN KISSALARA
YAKLAŞIMI- YUSUF SÛRESİ ÖRNEĞİ

BAYRAM KARA

2501170894

TEZ DANIŞMANI:

DOÇ. MUHAMMED İSA YÜKSEK

İSTANBUL - 2020

ÖZ

MUHAMMED TAHİR BİN ÂŞÛR'UN KISSALARA YAKLAŞIMI- YUSUF SÛRESİ ÖRNEĞİ BAYRAM KARA

İbn Âşûr'un et-tahrir ve't-tahrir adlı eserinin mukaddimesi ve aynı eserde Yusuf Sûresi üzerine yazmış olduğu tefsir çerçevesinde, müellifin Kur'ân kıssalarına olan yaklaşımını ele alan bu çalışma bir giriş ve iki ana bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde araştırmamızın konusu, önemi, amacı ve hedefleri, yöntemi, kaynakları ve literatür değerlendirmesi ortaya konulmuştur. Birinci bölümde müellifin kıssalara olan yaklaşımını ortaya koyduk. Bu bölümde onun kıssaların Araplar tarafından biliniyor olması meselesine olan yaklaşımını, kıssa- i'câz arasındaki ortaya koymuş olduğu ilişkiyi, kıssalar hakkında orijinal bir şekilde ortaya koymuş olduğu fâideleri, Kur'ân'ın temel konuları olarak saydığı sekiz ana konuyla fâidelerin arasındaki paralelliği, kıssaların üslûbuna dair ortaya koymuş olduğu görüşleri, kıssaların tarihsel gerçekliği hakkında ortaya koymuş olduğu fikirleri ele aldık. Tezimizin ikinci bölümünde ise müellifin kıssalara olan teorik yaklaşımını Yusuf Sûresi üzerinden pratik olarak yansıtmaya çalıştık.

Anahtar Kelimeler: İbn Âşûr, Kıssa, Yusuf Sûresi, İ'caz, Et-tahrir ve't- tenvir, Fâide.

ABSTRACT

MUHAMMED TAHIR B. ASHUR’S APPROACH TO QURANIC STORIES – WITH THE EXAMPLE OF SURAH YUSUF

BAYRAM KARA

This study analyzes Ibn Ashur’s approach to Quranic stories within the scope of the preface and the interpretation of Surah Yusuf found in his publication called *et-Tahrir ve’t Tenvir*. The analysis consists of an introduction and two sections. The topic of the study, its importance, goal, method and sources can all be found in the introduction. The first section includes Ibn Ashur’s understanding of Tafseer (interpretation), the disciplines that benefit tafseer, tafseer’s goal and function, his perspective on tafseer *bi’l ra’y* (personal speculation) and his general view of tafseer. The second section embodies the author’s approach to Quranic stories. The section also mentions his approach to the issue of Arabs being familiar with the Quranic stories, the relationship that he sets forth between *qissa* (Quranic story) and *ijaz* (inimitability of the Quran), the *faide* (benefits) of Quranic stories which he originated, the parallelism between the *faide* (benefits) and the eight main topics (which he states are the fundamental topics of the Quran) and lastly his views on the wording and language of the stories. The last section tries to reflect the author’s theoretical approach to Quranic stories into practice through Surah Yusuf.

Key words: Ibn Ashur, Quranic story, Surah Yusuf, *ijaz*, *Et-tahrir ve’t- tenvir*, *Fâide*.

ÖNSÖZ

Kur'ân'ı Kerim'in büyük bir çoğunluğunu oluşturan kıssalar tarih boyunca tefsirde önemli bir yer teşkil etmiştir. Bu öneminden dolayı bazen müfessirlerin kaleme aldığı tefsirlerde ve tefsir mukaddimelerinde, bazen ise müstakil olarak Kur'ân kıssalarına dair yazmış olduğu eserlerde bu konuyu özenle ele aldıklarını görmekteyiz. Bizde tezimizde Tunus'un yetiştirmiş olduğu büyük şahsiyetlerden olan Muhammed Tâhir Bin Âşûr'un (1879-1973) kıssalara olan yaklaşımını ele alacağız. Bu konuyu İbn Âşûr bağlamında işlememiz onun kıssalar konusunda geçmişte yapılan çalışmaların üzerine çıkarak orijinal fikirler ortaya koymasından kaynaklanmaktadır. Müellifin ilmi birikiminin yanında Fransızca bilmesi ve entelektüel bir kişiliğe sahip olması, kendi döneminde ortaya çıkan tartışmaların felsefi altyapısını tahlil etme noktasında onu ön plana çıkarmaktadır. O kıssalar konusunda orijinal bir şekilde ortaya koyduğu fâide teorisiyle, geçtiğimiz asırda ortaya çıkan tartışmaları ustaca işlemiştir. Müellif modern dönemde ortaya çıkan tartışmalarda genel olarak kullanılan dilin dışına çıkarak kendi üslûbunu kullanarak eserlerini yazmıştır. Nitekim modern dönemde birçok tartışmanın reddiye kültürü üzerinden dönmesi meselelerin usûli bir bakış açısıyla ele alınmasının önündeki en büyük engel olarak karşımıza çıkmaktadır. Müellifimiz bu tartışma kültürünün içerisine kendini hapsedmeyerek eserine yazmış olduğu mukaddimeyle tefsir ilmi için bir usûl ortaya koymuştur. İbn Âşûr kurucu metinlerin tenkit üzere oluşturulmayacağını gözden kaçırmamıştır. O eserinde dönen tartışmalara cevap verirken tenkitli bir dil kullanmak yerine usûli bir metotla eserini kaleme alarak modern dönemde yazılan eserler arasında ön plana çıkmaktadır. Aynı zamanda fikirlerini ortaya koyarken geçmiş mirası göz önünde bulundurmuş, kurucu metinlerle hesaplaşarak eserini kaleme almıştır. Kaleme almış olduğu mukaddimede kıssalar konusu içinde bir başlık açmıştır. Müellif burada kıssalar hakkında doyurucu ve usûli bilgileri muhataba sunarken aynı zamanda modern dönemde ortaya çıkan tartışmaları da satır aralarında ilmi bir üslûpla ustaca işlemiştir. Müellifin kendi üslûbunu kullanarak meseleleri usûli şekilde ele alması onu ön plana çıkarmıştır. İbn Âşûr'un bu öneminden dolayı onun kıssalara olan bakışını ele alarak kıssalar konusuna katkı sunmaya çalışacağız.

Bu bağlamda çalışmamızın giriş bölümünde araştırmamızın konusu, önemi, amacı ve hedefleri, yöntemi, kaynakları ve literatür değerlendirmesi ortaya konulmuştur.

Birinci bölümde ilk başlıkta kıssalar hakkında bilgi verildikten sonra, kıssaların Araplar tarafından bilinmesi meselesi konusunda geçmiş dönemde ortaya konan görüşleri ele aldıktan sonra İbn Âşûr'un bu meseleye olan yaklaşımı ele alacağız. Daha sonra müellifin kıssaların karakteristik özellikleri hakkında ortaya koymuş olduğu bilgileri inceleyeceğiz. Bu başlığın ardından geçmiş dönemdeki müelliflerin i'câz konusunda vermiş olduğu bilgileri zikrettikten sonra müellifimizin kıssa- i'câz ilişkisine bakışını, onun Kur'ân'ın temel konularıyla kıssaların fâideleri arasında kurmuş olduğu bağlantıyı ve kıssaların üslûbu hakkında ortaya koymuş olduğu düşünceleri ele alacağız. Bu bölümün son başlığında ise modern dönemde ortaya çıkan kıssaların tarihselliği meselesi hakkında bilgi verildikten sonra İbn Âşûr'un bu konuya olan yaklaşımını ele alacağız.

İkinci bölümde ise birinci bölümde teorik çerçevede ortaya koyduğumuz müellifin kıssalara olan yaklaşımını, Yusuf Sûresi üzerinden pratik olarak ele alarak konunun daha iyi bir şekilde anlaşılmasına gayret göstereceğiz.

Öncelikle bu tezin belirlenmesinde emeği geçen ve tez süreci boyunca mesafe tanımadan bütün sorularıma yanıt veren, tezin oluşmasında büyük emeği geçen saygıdeğer hocam ve danışmanım Doç. Muhammed İsa YÜKSEK'e teşekkür etmekle beraber ecrinin karşılığını Sahibu'l- Kerem'e havale ettiğimi belirtmek isterim. Bizlere ilmi sevdiren ve ilminden her daim istifade ettiğim Necat AKDENİZ hocama şükranlarımı sunarım. Lisans ve yüksek lisans döneminden itibaren gerek dersleriyle gerek kişisel tavsiyeleriyle bizleri yetiştirmeye gayret gösteren Prof. Dr. Yaşar DÜZENLİ hocama teşekkür ederim. Lisans döneminden itibaren Arapça eğitimi noktasında üzerimizde emeği geçen saygı değer Doç. Dr. Cemal Abdullah AYDIN hocama da teşekkürü borç bilirim. Geceleri teheccüd namazlarının ardından benim için kısık sesleriyle yakaran ve bu yakarışları ne zaman dara düşsem hâlâ yüreğime düşen sevgili anne ve babama medyun-u şükranım. Bu tezin buralara kadar gelmesinde manevi olarak her daim yanımda bulunarak bana destek veren eşime de sonsuz şükranlarımı sunarım. Her şeyden öte bu çalışma sırasında bütün sebepleri yaratan, tez yolculuğum esnasında sıkıntılı geçen vakitlerde rahmet esintilerini üzerime yağdıran,

O’nsuz bu çalışmanın ortaya çıkmasının imkânsız olduğu Cenâb-ı Mevlâyâ hamd ederim.

Çalışmam sırasında her ne kadar titizlikle bu çalışmayı ortaya koymaya gayret göstersem de bizlerin birer insan olduğunu, insan olmamız hasebiyle hata ve nisyan ile malûl olduğumuzu belirtmek isterim. Şimdiden gelecek bütün eleştiri ve düzeltmelere karşı tutumun Hz. Ömer’e isnad edilen “ إمرأ أهدى إلي عيوبي = Bana hatalarımı/eksiklerimi söyleyene, Allah cc lütufta/ihsanda bulunsun” sözleri fehvasınca olacaktır.

Bayram KARA
NEW YORK, 2020

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	II
ABSTRACT.....	III
ÖNSÖZ	IV
KISALTMALAR LİSTESİ.....	IX
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM:

KUR'ÂN KISSALARI VE TAHİR B. ÂŞÛR'UN KISSALARA YAKLAŞIMI

I- KUR'ÂN KISSALARINA GENEL BİR BAKIŞ.....	8
II- KISSALARIN GAYESİ	9
III- KISSALARIN İSLAM ÖNCESİ ARAPLAR TARAFINDAN BİLİNMESİ MESELESİNE İBN ÂŞÛR'UN YAKLAŞIMI	11
IV- İBN ÂŞÛR'DA KISSALARIN KARAKTERİSTİK ÖZELLİKLERİ.....	13
V- KUR'ÂN'IN İ' CÂZİ VE İBN ÂŞÛR'DA KISSA İ' CÂZ İLİŞKİSİ.....	19
A- Kur'ân'ın İ' câzı ve İbn Âşûr'un İ' câza Bakışı	19
B- İbn Âşûr'un Kıssa ve İ' câz ilişkisine Bakışı.....	35
VI- KUR'ÂN'IN TEMEL KONULARI VE KISSALARIN FÂİDELERİ ARASINDA Kİ PARALELLİK	38
VII- İBN ÂŞÛR'A GÖRE KISSALARIN ÜSLÛBU	40
A- Kıssa Tekrarları ve İbn Âşûr'un Kıssa Tekrarlarına Yaklaşımı.....	40
B- İbn Âşûr'a Göre Kissaların ‘Zikr’ Özelliği.....	43
VII- KISSALARIN TARİHSEL GERÇEKLİĞİ MESELESİ VE İBN AŞUR'UN BAKIŞI.....	44

İKİNCİ BÖLÜM:

İBN ÂŞÛR'UN KISSALARDAKİ FÂİDE VE İ' CÂZA BAKIŞI (YUSUF SÛRESİ ÖRNEĞİ)

I- SÛREDEKİ FÂİDELERİN FIKIH İLMİYLE OLAN İLİŞKİSİ	50
II- SÛREDEKİ FÂİDELERİN KELAM İLMİYLE OLAN İLİŞKİSİ.....	54
III- SÛREDEKİ FÂİDELERİN VERMİŞ OLDUĞU TARİHİ BİLGİLER.....	56
IV- SÛREDEKİ FÂİDELERİN TAŞIMIŞ OLDUĞU ÖĞÜTLER VE AHLAKİ MESAJLAR... 62	

V- YUSUF SÛRESİ VE İBN ÂŞÛR'A GÖRE İ'CÂZ İLE OLAN İLİŞKİSİ	65
A- Yusuf Sûresi'nin İ'câzın Birinci ve İkinci Yönüyle İlişkisi	66
B- Yusuf Sûresi'nin İ'câzın Dördüncü Yönüyle Olan İlişkisi.....	70
SONUÇ	76
BİBLİYOGRAFYA	79

KISALTMALAR LİSTESİ

s.a.s.	: Sallelahu aleyhi ve sellem
a.s.	: Aleyhisselam
b.	: Bin
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
H.z.	: Hazreti
İFAV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınevi
r.a.	: Radiyallahu anhu/anha/anhuma/anhum
s.	: Sayfa
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Thk.	: Tahkik eden
ÇÜİF.	: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
v.d.	: ve diğerleri
neş.	: Neşreden

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ

İnsanlığa hidayet kaynağı ve kendisiyle amel edilmesi için indirilen Kur'ân, tarih boyunca Müslüman alimler tarafından farklı ilimler aracılığıyla ele alınan bir kitap olmuştur. Tarih üstü hitabıyla bütün çağlara seslenen Kur'ân, içerisinde barındırdığı birçok konuyla muhataplarını üslûbuna hayran bırakmıştır. Bir beşerin elinden çıkmasından dolayı içerisinde çeşitli eksiklikler barındırması kaçınılmaz olan diğer kitaplardan ayrılan Kur'ân, kendisini rehber edinenleri sırat-ı müstakime ulaştırmış, dünya ve ahiretlerinde onların felâha ermelerine vesile olmuştur. Sırat-ı müstakim üzere kullarının hayatlarını idâme ettirmelerini sağlamaya çalışan Kur'ân, bu gayesini gerçekleştirmeye çalışırken içerisinde birçok konuyu barındırmasından dolayı hayatın her alanına dokunan bir kitap özelliği kazanmıştır. Kimi zaman hukuksal normlar, kimi zaman ahiret, kimi zaman ise geçmiş kavimlerin kıssalarını zikreden Kur'ân, üslûb ve muhtevastaki bu çeşitliliği muhatapları usandırmadan ortaya koymuş; inkarcılarına karşı bunun bir mislini getirme noktasında meydan okumuştur.

Kur'ân'ın içerisinde barındırmış olduğu konulardan bir tanesi olan kıssalar, yaklaşık olarak Kur'ân'ın üçte birini oluşturmaktadır. Oldukça hacimli bir konuma sahip olan Kur'ân kıssaları, tarihi seyir içerisinde Kur'ân'ın da ifadesiyle aklını kullananlar için birer ibret ve öğüt alma vesile olmuştur.¹ İlk dönem kaleme alınan tefsirlerin Kur'ân'ı tefsir ederken baştan sona ayet ayet Kur'ân'ı tefsir etmelerinden dolayı kıssalar geçmiş oldukları yerlerde tefsir edilmiştir. İlk dönemde kaleme alınan tefsir eserlerinde kıssaların müstakil olarak ele alınıp incelenmediğini görmekteyiz. Daha sonraki dönemlerde ulûmü'l- Kur'ân eserlerinin de kaleme alınmasıyla beraber, ayrı başlıklar halinde hakkında bilgi verilen Kur'ân kıssaları modern döneme gelindiğinde üzerinde müstakil eserlerin yazıldığı bir konu olmuştur.

İslam dünyası aydınlanma döneminden itibaren Batı karşısında tarihteki en büyük yenilgiyi deneyimlemiştir. Müslümanlar Batı'nın İslam dünyasına karşı kazanmış olduğu zaferlerin arka planını araştırmaya başlayarak bu talihsizliği ortadan

¹ Yusuf 12/111.

kaldırmak için birtakım çözümler ortaya koymaya çalışmıştır. Müslümanların bir kısmı bu yenilginin faturasının birilerine kesilmesi gerektiği konusunda fikir ortaya koymuşlardır. Bu kanaatin ortaya çıkarmış olduğu tartışma sonucu bu faturadan en büyük nasibi klasik dönemin yetiştirmiş olduğu âlimler almıştır. Kendi dönemlerinde ortaya çıkan çeşitli meseleler karşısında nefes aldırıcı fikirler üreten ulemanın, her alanda topyekûn bir saldırıya uğradığı görülmüştür. Fıkhi meselelerden, kelâmi meselelere kadar bütün bir geleneği donukluk ve fikir üretememekle sorumlu tutan bu anlayış, Batı karşısında Kur'ân'ın şerefinden ve evrenselliğinden bile rahatsız olacak kadar düşük bir konuma düşmüştür. Nitekim Kur'ân'da geçen kıssaların evrenselliği, kıssalarda geçen haberlerin tarihsel gerçekliği, kıssalardaki mit unsurları gibi tarih boyunca hiçbir alimin kaleme almadığı meseleleri kaleme alan bu anlayışın², kıssalar konusunda da Batı karşısında adeta bir Stockholm sendromu geçirdiği müşahade edilmiştir.

Kur'ân kıssaları taşımış olduğu bu önemden dolayı ve modern dönemde üzerinde birçok spesifik tartışmanın ortaya çıkması hasebiyle tefsir alanında önemli bir alana sahiptir. Akademik dünyada ve kıssalar hakkında yazılan eserlere bakıldığında çoğunun kıssalar hakkında bir usûl ortaya koymak yerine kısa konusunu spesifik meseleler özelinde ele aldıklarını görmekteyiz. Özellikle modern dönemde ortaya çıkan tartışmaları ele alan çalışmalarda kullanılan dil, kıssalar konusuna kapsamlı bir şekilde bakılmasının önüne geçmektedir. Bu eserlerin tenkit dilini kullanarak meseleleri ele almaları kıssalar konusunda bir usûl oluşturmanın önündeki en büyük engellerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Birçok ulumu'l- Kur'ân konusuyla bağlantısı bulunan kıssaların ele alınırken spesifik bir şekilde meselenin işlenmesi kıssalar konusuna katkı sunmaktan daha çok, bu konu hakkında sayısız tartışmanın önünü açmaktadır. Bu sebepten dolayı kıssalar konusu daha girift bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır. Meselenin uslûbu'l-Kur'ân, i'câz gibi ulumu'l- Kur'ân konularıyla olan ilişkisi göz ardı edilerek işlenmesi bu konu hakkında nitelikli çalışmaların önüne geçmektedir. Kıssalarda kullanılan üslûb ile cahiliye döneminde Arapların hikâye anlatırken

² Bkz. Muhammed Halefullah, **Kur'ân'da anlatım Sanatı**, çev. Şaban Karataş, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2002.

kullanmış oldukları üslûb arasındaki farklılıkları ele almadan meseleyi incelediğimizde, Kur'ân kıssalarının indirildiği dönemin tarihsel arka planının zihinlerde tam haliyle vuku bulması zor gözükmemektedir. Kıssa konusunun büyük bir ilişki içerisinde olduğu i'câz meselesiyle olan irtibatının görmezden gelinerek modern dönemde ortaya çıkan tartışmalar üzerinden meseleyi ele almak, bu konularla hesaplaşmadan konunun bizâtihi kendisiyle ilgili çalışmalar yapmak, kıssalar hakkında sadece istif edilmiş yığınlarca bilginin önünü açmaktan öteye geçememektedir. Meselenin usûli tarafı görmezden gelinerek sadece özel bir kıssa bağlamında ele alınması, yapılan çalışmaları kısıtlı bırakarak bu konu hakkında sonradan yapılacak çalışmaların önünü açamamaktadır. İbn Âşûr kıssaları işlerken bunları göz ardı etmeyerek konuları ele almıştır. Onun Kur'ân kıssalarının i'câz ile olan ilişkisi, kıssaların üslûbu, kıssalardan çıkarmış olduğu fâide teorisi, kıssaların tarihsel gerçekliği hakkında verdiği bilgiler ve kıssaların Arap toplumu için bilgi olarak ne ifade ettiği gibi meseleleri bütüncül ve usûli bir metotla ele aldığını görmekteyiz.

İbn Âşûr mukaddimesinde sadece geçmiş dönemde ortaya konan görüşleri zikretmemiş, kendi görüşlerini de serdederek tefsir ilmi için bir usûl ortaya koymaya çalışmıştır. Yirminci yüzyılda yaşayan müellifin, modern dönemde ortaya çıkan tartışma konularını adını zikretmeden eserinde ustalıkla işlediğini görmekteyiz. Onun kıssalar konusuyla ilgili ele aldığı meselelerle ve ortaya koymuş olduğu fâide teorisiyle birçok meseleye cevap verdiği görülmektedir. Adeta kurucu bir metin kurmaya çalışan İbn Âşûr, bu metinlerin tartışma diliyle oluşturulamayacağını bilmektedir. O bu tarz eserlerin geçmiş dönemde ulema sınıfının yazmış olduğu usûli metotla oluşturulabileceğinin şuuru içinde eserini kaleme almıştır. Eserini yazarken geçmiş dönemde yazılan birçok metinle hesaplaşarak bir usûl kurmaya çalışan müellif, çağdaşları arasında bu noktada temayüz etmektedir. Müellifin Fas asıllı olması ve Tunus'ta yaşamış olmasından dolayı Fransızca biliyor olması, modern dönemde ortaya çıkan meselelerin zeminsel tahlilini yapma noktasında müellifi ön plana çıkarmaktadır. Bütün bu yönlerinden dolayı Kur'ân kıssalarının İbn Âşûr özelinde ele alınması çalışmamızın önemini ortaya koymaktadır.

2- ARAŞTIRMANIN AMACI VE HEDEFLERİ

Kıssalarla ilgili yapılan çalışmalarda yukarıda zikrettiğimiz sorunlara çözüm olarak bu çalışmayla katkı vermeye çalışacağız. Bütün sorunları yaptığımız çalışmayla

ortadan kaldırmak gibi bir iddiamız bulunmamaktadır. Amacımız kıssalar hakkında yazılmış usûli bir metni inceleyerek bizden sonra bu konu hakkında çalışacak olanlar için yol gösterici nitelikte bir çalışma ortaya koymak olacaktır. Nitekim meselenin bütüncül bir şekilde bütün yönleriyle ele alınması bizden sonra kıssalar konusunda usûli bir bakışın önünü açacaktır.

Klasik dönemde yazılan ulumu’l- Kur’an eserlerinde incelediğimiz meselelerle alakalı aktarılan görüşlere yer verildikten sonra müellifin konumu tespit edilmeye çalışılacaktır. Modern dönemde kıssalar konusunda ortaya çıkan tartışma konularına müellifin faide teorisiyle nasıl cevap verdiği açığa çıkarılacaktır. Ayrıca onun kıssa-i’câz konuları arasında kurmuş olduğu güçlü ilişkinin temelleri ele alınarak meselenin daha iyi anlaşılması sağlanmaya çalışılacaktır.

Bununla beraber yaptığımız çalışmayla fakültelerde müfredatlar için kurucu metinlerin oluşmasına katkı sunmaya gayret göstereceğiz.

3-ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE KAYNAKLARI

Bu çalışmada İbn Âşûr’un *et- Tahrir- ve’t-tenvir* adlı eserinden hareketle müellifin Kur’ân kıssaları konusunda ortaya koyduğu sistematik ortaya konacaktır. Araştırmamızda öncelikle İbn Âşûr’un tefsirine yazmış olduğu mukaddime bağlamında tefsir ilmine olan bakışı ortaya konduktan sonra, müellifin Kur’ân kıssalarına olan sistematik bakışı ele alınacaktır. Müellifin mukaddime ortaya koymuş olduğu fikirler klasik dönemde ortaya konan fikirlerle beraber ele alınarak İbn Âşûr’un konumu ortaya konmaya çalışılacaktır. Bu da onun, kıssalar konusunda ortaya koymaya çalıştığı sisteme ulaşılarak gerçekleştirilecektir. Daha sonra da müellifin bunu, Yusuf Sûresi özelinde nasıl uyguladığı incelemeye tabi tutularak kıssalara olan yaklaşımı açığa çıkarılacaktır.

Tezimizde müellifin eserini tahlil ederken analiz yöntemini kullanmanın yanında, klasik dönemde ve modern dönemde kıssalarla ilgili yazılmış eserler, makaleler ve tezler ile İbn Âşûr’un kıssalara olan yaklaşımı mukayese edilerek kıyas yöntemi kullanılacaktır. Kıyas yöntemi ve metin analizi sadece müellifimiz ve diğer müellifler arasında gerçekleştirilmeyecektir. Aynı zamanda İbn Âşûr’un kıssalar hakkında oluşturmaya çalıştığı sistematığın, Yusuf Sûresi üzerinde nasıl uygulanmaya çalıştığı, sûredeki ayet yorumlarının müellifin ortaya koyduğu sistemle mukayese edilmesi ile ortaya konmaya çalışılacaktır.

Sonuç bölümünde ise elde ettiğimiz bulgular doğrultusunda müellifin kıssalara olan yaklaşımı ortaya konduktan sonra kıssalar konusunda ileride yapılacak çalışmalar için önerilerde bulunulacaktır.

Araştırmamızın temel kaynakları arasında İbn Âşûr'un *et-Tahrir- ve't Tenvir*³ adlı eseri bulunmaktadır. Yine ulûmu'l- Kur'ân alanında yazılmış eserler İbn Âşûr'un literatürdeki konumunu tespit ederken başvurduğumuz temel kaynaklar arasında gelmektedir.

Araştırmamızın ikincil kaynakları arasında Muhammed İsa Yüksek'in "Kur'ân Yorumunda İkincil Anlamın Aidiyeti Meselesi -Metin Merkezli Bir Metodoloji Örneği"⁴ adlı çalışması gelmektedir. Bu makalede müellifin ikincil anlamlar ve tevessü metodu üzerine yapılan değerlendirmelerden istifade edilmiştir. Yine Mahmut Ayyıldız tarafından *Tefsirin Mahiyeti Üzerine: Muhammed Et- Tahir İbn Âşûr'un Müdevven Bir İlim Olarak Tefsir İlmine Yaklaşımı*⁵ adlı doktora çalışmasından müellifin tefsir ilmine yaklaşımı konusunda istifade edilmiştir.

Çalışmamızda zikredilen ayetlerin meallerinde, *Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'ân'ı Kerim Meâli*⁶ kullanılmıştır.

4- LİTERATÜR DEĞERLENDİRMESİ

Kıssalar hakkında akademik alanda yapılan çalışmalara baktığımızda genel olarak bir kıssa özelinde veya konu bağlamında meselenin incelendiğini görmekteyiz. Bu çalışmalarda kıssalar konusu herhangi bir sistematik ele alınarak incelenmemiştir. Ulumu'l Kur'ân konularından birçoğuyla ilişkisi bulunan kıssaların yapılan çalışmalarda spesifik bir şekilde ele alınması meselenin çok yönlü ele alınmasının önüne geçmiştir. Bu bağlamda Türkiye'de kıssalar hakkında yapılan çalışmalar şu şekildedir; *Kur'ân kıssaları bağlamında hicret*⁷, *Tefhimu'l Kur'ân'da Kıssalar*⁸, *İşâri*

³ Muhammed Tahir İbn Âşûr, *et-Tahrir ve't Tenvir*, Tunus, Daru's-Suhnun, 1997,

⁴ Muhammed İsa Yüksek "Kur'ân Yorumunda İkincil Anlamın Aidiyeti Meselesi -Metin Merkezli Bir Metodoloji Örneği" **İslam ve Yorum III**, MALATYA, TÜRKİYE, 11-12 Nisan 2019.

⁵ Mahmut Ayyıldız, "Tefsirin Mahiyeti Üzerine: Muhammed Et-Tâhir İbn Âşûr'un Müdevven Bir İlim Olarak Tefsire Yaklaşımı", İstanbul Üniversitesi, Doktora Tezi, İstanbul, 2019.

⁶ Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an'ı Kerim Meâli, haz. Halil Altuntaş, Muzaffer Şahin, 12., Ankara DİB yay., 2011.

⁷ Bkz.: Gülsüm Göreç, "Kur'ân kıssaları bağlamında hicret", Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya, 2020.

⁸ Bkz.: Kevser Kasapoğlu, "Tefhimu'l Kur'ân'da Kur'ân Kıssaları", Yüksek Lisans Tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas, 2019.

*Tefsir Bağlamında Hz. Musa ve Salih Kul Kıssasının Tefsir ve Te'vili*⁹, *Kur'an'da Hz. Davut ve Hz. Süleyman kıssalarının değerler eğitimi açısından Tahlili*¹⁰, *Oğul, Eş, Baba Rollerile Kur'an Kıssalarında Peygamberler*¹¹, *Kur'an'ı- Kerim Kıssaları Ve İlahi Mesajları*¹², *İlmi edebi Ve Eğitsel Yönleriyle Hz. Yusuf Kıssası Ve Mesajlar*¹³, *Kur'an'da Ashab Kavramı Ve Kıssaları*¹⁴, *Kur'an'da Geçen Yusuf Ve Musa Kıssalarının Benzer Ve Farklı Yönleri*¹⁵, *Kur'an'da Lut Kıssasının Değerler Eğitimi Açısından Tahlili*¹⁶, *Kur'an'da Kıssa Temelli Duygu Eğitimi*¹⁷, *Kur'an Kıssaları Bağlamında Aile Olgusu*¹⁸, *Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an'da Yusuf Kıssası*¹⁹, *Kur'an Kıssalarında İnsan Tipleri*²⁰, *Tefsiru'l- Menar örneğinde Kur'an Kıssalarına Yeni Yaklaşımlar*²¹, *Kur'an Işığında Zulkarneyn Kıssası*²², *Kur'an Kıssalarında Makasid-ı Şeria*²³, *Bireysel ve Toplumsal Açından Kur'an Kıssaları*²⁴, *Kur'an'da Kadın*

⁹ Bkz.: Fatih Yitek, "İşâri Tefsir Bağlamında Hz. Musa ve Salih Kul Kıssasının Tefsir ve Te'vili", Yüksek Lisans Tezi, Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş, 2019.

¹⁰ Bkz.: Şaban Kaya, "Kur'an'da Hz. Davut ve Hz. Süleyman kıssalarının değerler eğitimi açısından Tahlili", Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun, 2019.

¹¹ Bkz.: Merve Gül, "Oğul, Eş, Baba Rollerile Kur'an Kıssalarında Peygamberler", Yüksek Lisans Tezi, Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir, 2019.

¹² Bkz.: Ömer Güldemir, "Kur'an'ı- Kerim Kıssaları ve İlahi Mesajları", Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya, 2019.

¹³ Bkz.: Sadık Taşdemir, "İlmi edebi ve Eğitsel Yönleriyle Hz. Yusuf Kıssası ve Mesajlar", Yüksek Lisans Tezi, Iğdır Üniversitesi, Iğdır, 2019.

¹⁴ Bkz.: Ahmet Yasin Dikmen, "Kur'an'da Ashab Kavramı ve Kıssaları", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, İstanbul, 2019.

¹⁵ Bkz.: Murat Karaçizmeli, "Kur'an'da Geçen Yusuf ve Musa Kıssalarının Benzer Ve Farklı Yönleri", Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İstanbul, 2018.

¹⁶ Bkz.: Emrah Balık, "Kur'an'da Lut Kıssasının Değerler Eğitimi Açısından Tahlili", Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun, 2018.

¹⁷ Bkz.: Nuran Bayrak, "Kur'an Kıssa Temelli Duygu Eğitimi", Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2018.

¹⁸ Bkz.: Ayşe Ateş, "Kur'an Kıssaları Bağlamında Aile Olgusu", Yüksek Lisans Tezi, Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş, 2017.

¹⁹ Bkz.: Kerim Şükrü Ünlü, "Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an'da Yusuf Kıssası", Yüksek Lisans Tezi, Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir, 2015.

²⁰ Bkz.: Veli Çayır, "Kur'an Kıssalarında İnsan Tipleri", Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun, 2015.

²¹ Bkz.: Hanefi Şola, "Tefsiru'l- Menar örneğinde Kur'an Kıssalarına Yeni Yaklaşımlar", Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana, 2015.

²² Bkz.: Fatma Köksal Albayrak, "Kur'an Işığında Zulkarneyn Kıssası", Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2012.

²³ Bkz.: Gönül Seyis, "Kur'an Kıssalarında Makasid-ı Şeria", Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2012.

²⁴ Bkz.: Mustafa Kara, "Bireysel ve Toplumsal Açından Kur'an Kıssaları", Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun, 2011.

*Kıssaları*²⁵, *Kur'ân-ı Kerim ve Tevrat'a göre Habil ve Kabil Kıssası*²⁶, *Kur'ân Bağlamında Meryem Kıssasına Sosyo- Psikolojik Bir Bakış*²⁷, *Kıssaların Fıkhi- Hz. Salih Örneği*²⁸, *Elmalılı Hamdi Yazır'ın Kıssaların Tahlili*²⁹, *Bir İctihad Kaynağı Olarak Kıssalar*³⁰, *Kur'ân Kıssalarında Gerçeklik Sorunu*³¹.

İbn Âşûr özelinde kıssalar konusunda Osman Kocal tarafından yapılan *İbn Âşûr'un Kur'an Kıssalarına Yaklaşımı (Hz. Yusuf Örneği)*³² müellifin kıssalar konusundaki görüşlerini ortaya koymada oldukça sınırlı kalmıştır. Yapılan tezde İbn Âşûr'un kıssa- i'caz meselesi hakkında kurduğu kuvvetli ilişki ele alınmamıştır. Yine müellifin fâide teorisi üzerinden modern dönemde ortaya çıkan tartışmalara verdiği cevaplar ele alınmamıştır. İbn Âşûr'un kıssalar konusunda orijinal bir şekilde ortaya koyduğu fikirler yüzeysel bir şekilde işlenmiştir. Müellifin kıssalar konusunda ortaya koyduğu metodoloji tezde işlenmeyerek yetersiz bir tez ortaya çıkmıştır. Aynı şekilde Yusuf Suresi'nde İbn Âşûr'un ortaya koymuş olduğu görüşlerin fikri temelleri üzerinde durulmaması tezi bilgi aktarımından öteye taşımamıştır.

²⁵ Bkz.: Seyfullah Aruk, “Kur'ân'da Kadın Kıssaları”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2011.

²⁶ Bkz.:Zeynep Sağlam , “Kur'ân-ı Kerim ve Tevrat'a Göre Habil ve Kabil Kıssası”, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 2010.

²⁷ Bkz.:Emine Koç, “Kur'ân Bağlamında Meryem Kıssasına Sosyo- Psikolojik Bir Bakış”, Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, İzmir, 2009.

²⁸ Bkz.:Muhammed Sönmez Bayraktar , “Kıssaların Fıkhi- Hz. Salih Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van, 2009.

²⁹ Bkz.:Şerife Özdemir , “Elmalılı Hamdi Yazır'ın Kıssaları Tahlili”, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya 2007.

³⁰ Bkz.:Abdullah Acar, “Bir İctihad Kaynağı Olarak Kıssalar”, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 2012.

³¹ Bkz.:Hüseyin Özdemir , “Kur'ân Kıssalarında Gerçeklik Sorunu”, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri, 2002.

³² Bkz.: Osman Kocal, “ İbn Aşur'un Kur'ân Kıssalarına Yaklaşımı (Hz. Yusuf Örneği) ” , Yüksek Lisans Tezi ,Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun, 2020.

BİRİNCİ BÖLÜM: KUR'ÂN KISSALARI VE TAHİR B. ÂŞÛR'UN KISSALARA YAKLAŞIMI

I- KUR'ÂN KISSALARINA GENEL BİR BAKIŞ

Kök itibariyle “k-s-s” kökünden gelen “kassa” fiili ve aynı kökten türetilen “kasas” kelimesi bir kimsenin izini sürerek ardından gitmek³³, birine bir haber iletmek³⁴, bir şeyi anlatmak, hikâye etmek³⁵ anlamlarında kullanılmaktadır. Kur’ân’ı Kerim de kıssa kelimesinin şu anlamlarda kullanıldığı görülmektedir. a) anlatma,³⁶ b) açıklama,³⁷ c) izini takip etme,³⁸ d) haber,³⁹ e) geçmiş olayları haber veren bilgi.⁴⁰

Elmalılı Hamdi Kıssa kelimesi hakkında şu açıklamaları yapmaktadır:

Kaf’ın fethiyle ‘kasas’ esasen mastardır. Ve asl-i lügatte manası, bir şeyin izini takip ederek arkasına düşmektir... Saniyen, bundan me’huz olarak takibe şayan bir haber naklu hikâye etmek manasına gelir ki, Türkçe ‘ayıtmak’ ve bazı lehçelerde ‘aydırtmak’ tabir olunur. Salisen, o anlatılan haber veya hikâyede, mastar bima’na mef’ul, yani ‘maksus’ manasına ‘kasas’ yahut kıssa denilir ki kafın kesriyle ‘kisas’ bunun cemidir. ‘Kıssa’ da esasen izi takip olunmaya şayan hâl ü şan manasınadır... Demek ki bir haberin ‘kıssa’ olabilmesi, ayan-ı takib ve tahrir haysiyeti ile müteariftir.”⁴¹

³³ Bk. Kehf 18/62; Kasas 28/11. Râgıp İsfahânî, **Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân**, thk. Safvan Adnan Davudi, Dımaşk 2002, Daru'l- Kalem, s. 610. İbn Manzûr Ebû'l- Fazl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrrem b. Ali b. Ahmed el- Ensari er- Rüveyfîi, **Lisânü'l Arab**, thk. Emin Muhammed Abdulvehhab- Muhammed es- Sadık el- Ubeydi, Daru İhyai't- Türesi'l- Arabi, Beyrut 1995, c, VI, s, 75. Muhammed Murtaza Zebidi, **Kitabu'l- Ârûs**, thk. Mustafa Hicazi, Kuveyt 2001, Matbaatu Hükümeti'l- Kuveyt, c. IV, s, 431.

³⁴ Yusuf 12/3-5. Bkz. İsfahânî, **Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân**, s.610. Bkz., İbn Manzur, **Lisânü'l Arab** c. III, s.74.

³⁵ Tâhâ, 20/99; Kasas/28/25. Bkz. İbn Manzur, **Lisânü'l Arab**, c. III s. 74. Bkz. Zebidi, **Kitabu'l- Arûs**, c. IV, s, 432.

³⁶ En'âm 6/130; A'raf 7/176.

³⁷ Nebe 76/27.

³⁸ Kehf 18/64.

³⁹ Kasas 28/25.

⁴⁰ Tâhâ 20/99.

⁴¹ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır , **Hak Dini Kur'ân Dili**, Eser Neşriyat, İstanbul 1979, IV, 2846.

Kur'ân'da kıssa kelimesi geçmese de aynı kökten türeyen “kassa”⁴² fiili ve kıssa kelimesinin çoğulu olan “kasas”⁴³ kelimesi geçmektedir. Kur'ân'ı Kerimde tarihte müşahhas olarak yaşanmış gerçek olaylar için sadece kıssa kelimesi değil aynı zamanda ‘nebe’, ‘enba’, ‘hadis’, ve ‘zıkr’ kelimelerinin de kullanıldığını görmekteyiz.⁴⁴

Kur'ân'ın bütün kıssalarına bakıldığında üç çeşit kıssa anlatımı karşımıza çıkmaktadır. Birinci çeşit kıssalar; peygamberlerin haberleri, kendi kavimlerini tevhit dinine davet etmeleri, ortaya koydukları mucizeler, karşı çıkanların durumu ve inananların ve inkarcıların sonlarının nasıl olduğu gibi konuları kapsamaktadır.

İkinci çeşit kıssalarda peygamberliği kesin olmayan Tâlut, Zülkârneyn, Ashâb-ı Kehf, Ashâb-ı Sebt, Hz. Meryem, Ashâb-ı Uhdud vs gibi kimselerin olayları yer almaktadır. Üçüncü çeşit kıssaların içerisine ise peygamberimizin vahiy sürecinde yaşadığı olaylar girmektedir.⁴⁵

Kur'ân'ı Kerim'in içerdiği konulardan bir tanesi olan kıssaların Kur'ân'ın ne kadarını oluşturduğu konusunda farklı görüşler olsa da genel olarak bakıldığında kıssaların Kur'ân'ın büyük bir kısmını oluşturduğu görülmektedir.

Kur'ân'da kıssalarda geçen karakterlerin, hadiselerin, duygu ve düşüncelerin evrensellik arz ettiğini görmekteyiz. Kıssalarda geçen karakterler, hadiseler, duygu ve düşünceler her dönemde yaşayan insanlar için bir anlam ifade etmektedir. Asırlar geçse de kıssaları dikkatli okuyan herkesin, kıssalardan mutlaka çıkaracağı bir ibret ve öğüt bulunmaktadır.⁴⁶

II- KISSALARIN GAYESİ

Her ayetini ve üslûbunu kulların iki dünyada saadete ermeleri için kullanan Kur'ân'ın, kıssaları da aynı gaye için zikrettiğini görmekteyiz. Geçmiş dönemlerde sohbet sırasında bir eğlence kaynağı olarak anlatılan kıssaları Kur'ân'ın bu gaye için zikretmediğini görmekteyiz. Kur'ân, kıssaları kulların zihninde geçmişte yaşanan hak

⁴² Nisa 4/164; En'am 6/57, 130; A'raf 7 /7, 35, 101; Hud 11/100, 120; Yusuf 12/35; Nahl 16/118; Kehf 18/13, 64; Taha 20/99; Neml 27/76; Mü'min 40 /78.

⁴³ Âl-i İmran 3/62; Yusuf 12/ 3, 111; A'raf 7/176; Neml 27/76.

⁴⁴ Tahsin Görgün, **İlahi Sözün Gücü**, İstanbul 2013, Külliyyat Yayınları, s.107

⁴⁵ Mennâu'l-Kattân, **Mebâhis fi Ulûmi'l-Kur'ân**, Beyrut, 1983, Menşûrâtî'l-Asri'l-Hadîs, s 306.

⁴⁶ Mahmut Ay, **Kur'ân Kıssalarını Siret Bağlamında Okumak – Hz. Musa Kıssası Örneği**, İstanbul 2017, Ensar Yay, s. 35.

ve batıl mücadelesinin ne şekil vuku bulduğunu canlandırmak için zikretmiştir. Kur'ân'ın kendi ifadesiyle belirttiği üzere bir düşünme ve ibret vesilesi olan kıssalar, kulların zihinlerinde müşahhas örnekler canlandırmaktadır. Kur'ân bu örnekleri kulların hayatlarına yansıtma istemiştir.⁴⁷

Her kesimin anlayabileceği bir üslûba sahip olan Kur'ân kıssaları Kur'ân'ın mesajını iletmesinde önemli bir görev üstlenmiştir. Kur'ân, kıssaları yoğun bir şekilde anlatarak dilin üç temel fonksiyonunu ortaya koymuştur. Dilin üç temel fonksiyonu olan; tasvir (kognitif), talep, ifade (duyguların dile getirilmesi)'nin kıssalarda bulunduğunu görmekteyiz. Kıssalarda bir taraftan olayın tasvir edildiğini görürken, aynı zamanda muhatap yönlendirilmekte ve bu olay karşısında bir tavır ifade edilmektedir.⁴⁸

Kur'ân kıssaları geçmişte insanların nasıl imtihan olduklarını ve iki dünya hayatını kazanmak için kulların nasıl bir hayat yaşamaları gerektiği konusunda mesajlar vermiştir. Kıssalarda verilen bu mesajların, kulların dünyadaki imtihanları sırasında nasıl bir hayat ortaya koymaları gerektiği noktasında önemli bir rehber olmuştur.

Kur'ân'ın kıssaları anlatarak kulların zihinlerinde müşahhas örneklerle hem itikadi hem de pratik yönden bir zihin inşası oluşturmaya çalıştığını görmekteyiz. Kur'ân'da geçmiş dönemde yaşamış peygamberlerin batıl karşısında vermiş olduğu mücadeleler anlatılarak, kullardan zikredilen hak- batıl mücadelesindeki fiili eylemleri kendi hayatlarına da yansıtma beklenmektedir. Tatar'ın ifadesiyle Kur'ân'daki kıssalar:

İslam'ın her şeyden önce bir eylem ve olay dini olduğunu yine geçmiş olaylara ve eylemlere referansla temsil edilen kahramanların her zaman olaylara bağımlı olarak anlaşılabilmesine işaret eden hususlardır. Kur'ân'da ki kıssalar, İslam kültür ve medeniyetinin başlangıç noktasında 'olay ve eylem 'in bulunduğunu, daha doğrusu olay ve eylemlerin başlangıç noktası dediğimiz şeyi oluşturduğunu ifşa ederler.⁴⁹

⁴⁷ Bakara 2/ 65-66, A'raf 7/176, Hud 11/120, Yusuf 12/111, Nur 22/34, Kamer 54/5-7.

⁴⁸ Bkz. Görgün, **İlahi Sözün Gücü**, s.110.

⁴⁹ Burhanettin Tatar, 'Kur'ân Kıssalarının Temel Anlamları Üzerine Felsefi Notlar', Milal ve Nihal, cilt: 6 sayı: 1, 2009, s. 101.

III- KISSALARIN İSLAM ÖNCESİ ARAPLAR TARAFINDAN BİLİNMESİ MESELESİNE İBN ÂŞÛR'UN YAKLAŞIMI

Cahiliye döneminde Arapların kıssalar hakkında bilgi sahibi olup olmadıkları tartışma konusu olmuştur. Kur'ân kıssalarının Araplar tarafından bilindiği İzzet Derveze (1888-1984) tarafından şu şekilde dile getirilmiştir:

Gerçek şu ki, geçmiş milletlerle alakalı Kur'ân'da zikredilen kıssa ve haberler, Kur'ân'ın ilk muhatapları tarafından ana hatlarıyla bilinmeyen şeyler değildi. Onlar bunları ya duymuş ya bu milletlerin yaşadığı yerlerin kalıntılarını görmüş ya da bu kıssaları alıntılıyıp naklede gelmişlerdir.⁵⁰

Kur'ân kıssalarının cahiliye Arapları tarafından bilindiği hususunda Mahmut Ay ise şu ifadeleri kullanmıştır:

Bildiğimiz kadarıyla Kur'ân'ın ilk muhatapları içerisinde ister mümin ister kafir olsun hiçbir kimse bu kıssaları bilmediklerinden ve anlayamadıklarından söz etmemişlerdir. Halbuki bugün herhangi bir tefsir ve açıklama olmaksızın doğrudan Kur'ân metnini okuyan bir kişinin, bazı kıssaları okuduğunda bunları anlaması ve anlam çıkarması hiç de kolay değildir. Sözgelimi Sad Sûresi'nde Hz. Eyüp'e hitaben şöyle denildiği bildirilmiştir: “ Eline bir demet sap al, onunla vur ki yemininden dönen kişi konumuna düşmeyesin!”⁵¹ Kur'ân, Allah'ın Hz. Eyyüp'e verdiği bu emrin detayını açıklayan hiçbir şey söylememiştir. Hz. Eyyüb bir demet sapı niçin almalıdır. Kime, niçin vurmalıdır? Bu şekilde vurduğu için hangi yemininden dönememiş olacaktır? Bu soruların cevabını bilmeyen okuyucu için bu kıssadan anlam çıkarmak gerçekten çok zordur. İşte bu sebeptendir ki, şayet Kur'ân'ın ilk muhatapları tarafından bu kıssanın detayları bilinmiyorsa, bu şekilde mücmel olarak anlatılması hikmet ve belâgata uygun düşmezdi. Zira Kur'ân'da anlatılan kıssalardan anlamlı sonuçlar çıkarabilmek için kıssanın anlatılmayıp eksik bırakılan parçalarının tamamlanması gerekmektedir. İşte ilk muhatap kitle bunları bildiği için, onlara bu detayları anlatma lüzumu hissedilmemiştir”⁵²

Bu konu hakkında Tahir b. Âşûr yukarıdaki görüşlerin aksine Kur'ân

⁵⁰ İzzet Derveze, *et- Tefsiru'l Hadis*, Tunus 2008, Daru'l- Ğarbi'l – İslami, c.I, s. 162,

⁵¹ Sad 38 /44.

⁵² Bkz. Ay, *Kur'ân Kıssalarını Siret Bağlamında Okumak – Hz. Musa Kıssası Örneği*, s. 38-39.

kıssalarının tamamının cahiliye Arapları tarafından bilinmediğine vurgu yapmış, sadece birkaç kıssanın detaylı bir şekilde Araplar tarafından bilindiğine ve bunun da Cahiliye dönemi şiirlerine yansıdığını belirtmiştir.⁵³ Kıssaların Araplar tarafından değil ehl-i kitabın alimleri tarafından bilindiğini söyleyen İbn Âşûr, Kur'ân'ı- Kerim'in bu kıssaları anlatarak ehl-i kitap alimlerine meydan okuduğunu bildirmiştir. Vahiy döneminde peygamberimizin ümmi olmasından dolayı ehl-i kitap alimleri tarafından birtakım ithamlara maruz kaldığını söyleyen İbn Âşûr, kıssaların anlatılmasıyla ehl-i kitap alimlerinin ithamlarının son bulduğunu söylemiştir. Kur'ân kıssalarının verdiği haberleri gaybdan verilen haberlerin içerisine dahil eden İbn Âşûr, Kur'ân'ın Araplar tarafından bilinmeyen bu kıssaları anlatmasını Kur'ân'ın i'câz yönlerinden biri olarak görmüştür.⁵⁴

Yukarıda Ay'ın Kur'ân kıssalarının detaylı bir şekilde Kur'ân'da anlatılmamasının sebebi olarak kıssaların Araplar tarafından biliniyor olduğuna dair yapmış olduğu yoruma karşın İbn Âşûr, kıssaların bu şekilde anlatılmasının sebebi olarak, Kur'ân'ın ikinci i'câz yönü olan üslûbunu göstermiştir.⁵⁵

Kur'ân'da zikredilen Nuh kıssasındaki tufan hakkında ayrıntıların anlatılmayışı, tufanın hangi bölgeleri kapsadığı, yola çıkan gemide kimlerin bulunduğu, geminin ne kadar süre yol aldığı gibi ayrıntıların zikredilmemesi İbn Âşûr tarafından kıssaların üslûbundan sayılmıştır. Cahiliye döneminde anlatılan hikayelere bakıldığında gereksiz bütün ayrıntıların hikayelerde yer aldığını söyleyen İbn Âşûr, Kur'ân'ın kıssaları anlatırken bir tarih kitabı gibi kıssaları anlatmadığını ve bu özelliğinin Kur'ân'a açıklama ve hüccet gibi sıfatları kazandırdığını bildirmiştir.⁵⁶

İbn Âşûr Kur'ân kıssalarının zikredilirken tarihi bir kıssayı anlatıyor gibi olayları anlatmadığını söylemiştir. Müellif kıssaların Kur'ân'ın farklı yerlerinde zikredilerek zaman zaman tekrar edilmesinin, kıssaların sadece öğüt ve ibret için Kur'ân'da yer almadığının bir göstergesi olduğunu söylemiştir. Kur'ân'da ki kıssaların bundan daha ulvi gayeler için zikredildiğini söyleyen İbn Âşûr, kıssaların anlatılırken

⁵³ Ad ve Semud kavmini örnek göstermiştir.

⁵⁴ İbn Âşûr, **et-Tahrîr ve't-tenvîr**, I, 65.

⁵⁵ İbn Âşûr, **et-Tahrîr ve't-tenvîr**, I, 113- 125.

⁵⁶ İbn Âşûr, **et-Tahrîr ve't-tenvîr**, I, 65.

Kur'ân'ın kullanmış olduğu üslûbun bu ulvi gayelerin gerçekleşmesinde önemli rol oynadığını bildirmiştir.⁵⁷

Görüldüğü üzere İbn Âşûr Kur'ân kıssalarının cahiliye Arapları tarafından bilinmediğini bildirmiştir. Kıssaların Araplar tarafından bilinmediğinden dolayı gaybdan verilen haberler olduğunu söyleyen İbn Âşûr, kıssaların bu yönünü i'câzın içerisine dahil etmiştir.

IV- İBN ÂŞÛR'DA KISSALARIN KARAKTERİSTİK ÖZELLİKLERİ

Ortaya konan bütün metin ve sözlerde lafzi manaların ötesinde bir de maksatları bulunmaktadır. Hikmetli bir kitap olan Kur'ân için de aynı şey geçerlidir. Bir başka ifadeyle Kur'ân'ın bir söylediği, bir de söylemek istediği vardır. Lafzi manalara takılı kalan muhatap Kur'ân'ın ortaya koyduğu mesajı anlamada yetersiz kalacaktır. Kur'ân kıssaları için de aynı şeyin geçerli olduğunu bildiren İbn Âşûr, kıssaların sadece tarihi bilgiler veren haberler olmadığını bildirmiştir. O kıssaların maksatları ile ilgili “fâide” kelimesini kullanarak kıssaların maksatlarını ortaya koymuştur.

İbn Âşûr tefsirin tanımında kullandığı “Kur'ân lafızlarının asli manaları” ve “ihtisar ve tevessü yoluyla bu lafızlardan edilecek çoklu anlamlar” ifadeleriyle tefsirin anlam arayışının lafızlar üzerinden yapıldığını vurgulamıştır. Ona göre kabul edilebilir bir tefsir faaliyetinin, ayetlerin lafızlarıyla uyum içerisinde olması veya en asgari düzeyde lafızlarla ilişkilendirilebilir olması gerekmektedir. Müellifin fâide teorisinde ortaya koymuş olduğu maddelerin onun metodunda önemli bir yere sahip olan lafızlarla sıkı bir ilişki içerisinde olduğu görülmektedir.⁵⁸

İbn Âşûr Sekkâki'nin (554-626) *Miftah* adlı eserine atıfta bulunarak usûl ilimlerinden sonra tefsir ilmine en çok katkı sağlayan ilmin beyan ve meâni ilimleri olduğunu söylemiştir.⁵⁹ Yine o dil ilimlerine ek olarak müfessirin edebi bir zevke sahip olması gerektiğini söylemiş ve ilk hocası olan Muhammed el- Aziz Buattur'dan şu ifadelerle yer vermiştir: “Edebi zevke ulaşma keyfiyeti belâgatçıların kullanımlarına

⁵⁷ İbn Âşûr, **et-Tahrîr ve't-tenvîr**, I, 65.

⁵⁸ İbn Âşûr, **et-Tahrîr ve't-tenvîr**, I, 36.

⁵⁹ İbn Âşûr, **et-Tahrîr ve't-tenvîr**, I, 20.

tabi olmakla gerçekleşir. Arap olmayanların bu keyfiyete ulaşmaları için belâğatin zirvesine ulaştığı kesinleşen sözler üzerine kafa yormakla gerçekleşir.”⁶⁰ Müellif tefsir faaliyeti sırasında lafızlar aracılığıyla ortaya konacak istinbatlar için yardımcı olan dil ilimlerinin önemine dikkat çekmiştir. İbn Âşûr kıssalardaki fâidelerin açığa çıkarılmasında dilin önemini elde etmiş olduğu istinbatlarla gözler önüne sermiştir.

Müellif, müfessirin murâd-ı ilahiyi ortaya koyarken üç farklı metotla bunu gerçekleştirebileceğini bildirmiştir. İlk yöntemin lafızların sadece sözlük anlamlarını ve terkip içerisindeki anlamlarını esas alarak ortaya konabileceğini söyleyen İbn Âşûr, bu yöntemden çıkan manalara “birincil anlam” demiştir.

İbn Âşûr ikinci yöntemin Arap dilinin çeşitli delalet özelliklerini kullanarak, âyetin siyakından ve sibakından hareket ederek veya tarihsel özellikleri göz önünde bulundurarak ortaya konacağını söylemiştir. O, bu yöntemden çıkan manaları “ikincil anlam” olarak isimlendirmiştir.

Müellif müfessirin ikincil anlamları ortaya koyarken Arap dilinin özelliklerini göz önünde bulundurması gerektiğini bildirmiştir. Ayrıca ikinci anlamın Kur’ân’ın ana gayelerine ters düşmemesi gerektiğini söylemiştir. İbn Âşûr yukarıda da belirttiğimiz gibi ikincil anlamlar için belâgat terimi olan “müstetbeatü’t-terâkîb” kelimesini kullanmıştır. Arap diline baktığımızda bu kullanımlar konusunda oldukça zengin olduğunu görmekteyiz. İbn Âşûr bu kullanımlara örnek olarak bir lafzın muhalifinden anlaşılan zıt anlamları (fahve’l-hitâb), bir cümlede kastedilen yan anlamları (delaletü’l-işare), ve sözcüklerin hakikat veya mecaza aynı anda delalet etmelerini göstermiştir. Müellif ayrıca akaide dair yapılan açıklamaları ve fıkıh ilmindeki hukuki kuralların detaylarına ait bilgileri bu yöntemin içerisine dahil etmiştir.

Müellifin murâdın içerisine dahil ettiği bu iki yöntemin dışında üçüncü bir yöntemin bulunduğunu söylemiş ve bunu “te vessü” kelimesiyle isimlendirmiştir. O üçüncü yöntemin metodunu farklı ilimlerdeki meseleleri âyetler üzerinde tartışarak ortaya konan açıklamalar olarak görmüştür. İbn Âşûr bu yöntemi tefsire dahil edebilmek için belirli şartlar ileri sürmüştür. Ona göre diğer ilimlerden alınan

⁶⁰ İbn Âşûr, **et-Tahrîr ve’t-tenvîr**, I, 21.

meselelerin âyetlerle ilişki içerisinde olması gerekmektedir. Ayrıca müellif bu meselelerin Kur'ân'ın ana konularıyla ve dinin asli gayesi olan ıslâhla bir bağlantısının bulunması gerektiğini söylemiştir. İbn Âşûr “te vessü” olarak isimlendirdiği üçüncü yöntemin murâda dahil olmadığını söylemiştir. Ancak Kur'ân'ın anlaşılmasında ve Kur'ân'ın gayelerini detaylandırma da bu yöntemin tefsire katkısı olduğunu bildirmiştir.⁶¹ Müellifin fâidelerden hareketle ulaşılmış olduğu bilgilerin birincil ve ikincil anlamlara dayandığı görülmektedir. O kimi zaman ise kıssaların lafızlarından hareketle te vessüye dair açıklamalar yaparak tefsir faaliyetine yardımcı bilgiler vermektedir.

Kur'ân'da kıssaların anlatılmasının on tane fâide sağladığını söyleyen İbn Âşûr, fâideleri şöyle sıralamıştır:

Birincisi: Kur'ân kıssaları zikrederek ehl-i kitabın Müslümanlar ve peygamberimiz için söylemiş olduğu cehalet iddialarına karşı bir cevap vermiştir. Peygamberimizin ümmi olmasından dolayı ehl-i kitap tarafından bilgisiz olarak itham edilmesi, kıssaların vahiy aracılığıyla efendimiz tarafından zikredilmesiyle son bulmuştur.⁶²

İbn Âşûr zikretmiş olduğu bu fâidenin daha önce hiçbir müfessir tarafından söylenmediğini bildirerek orijinalliğine işaret etmiştir. İbn Âşûr aynı zamanda bu fâide ile kıssaların gaybdan verilen haberler olduğunu bildirmiştir. Nitekim Araplar tarafından bilinmeyen kıssalar, efendimiz vasıtasıyla gaybdan verilen haberlerdir.

İkincisi: Kur'ân'ı -Kerim kendinden önceki şeriâtlar hakkında kıssalarda bilgi vererek İslam Şeriâtı'nın önemine dikkat çekmiştir. Kur'ân önceki şeriâtları anlatırken onların neseplerinden, şehirlerinden bahsetmemiş dikkati onların imanlarına ve sapkınlıklarına çekmiştir.⁶³

İslam Şeriâtı'nın önemine dikkat çeken İbn Âşûr, kıssaların bu konuda muhatapları bilgilendirdiğini söylemiştir. Nitekim Kur'ân kıssaları geçmiş dönem şeriâtleri ile ilgili kullara birçok konuda bilgi vermiştir. Bu bilgilerin her birinin değerli

⁶¹ İbn Âşûr, **et-Tahrîr ve't-tenvîr**, I, 42.

⁶² İbn Âşûr, **et-Tahrîr ve't-tenvîr**, I, 65.

⁶³ İbn Âşûr, **et-Tahrîr ve't-tenvîr**, I, 65- 66.

olduğunun altını çizen İbn Âşûr, kıssaların sadece geçmiş şeriâtler hakkında malumat vermediğini bildirmiş, bu bilgilerin günümüz insanı için hâlâ değerli olduğunu vurgulamıştır.

Üçüncüsü: Kıssalarda olaylar sebep- sonuç ilişkisi bağlamında zikredilerek ümmetin dikkati buraya çekilmiştir. Müslümanların ahiret ve dünya saadetlerini elde etmek için bu sebep- sonuç ilişkisini göz önünde bulundurarak hareket etmeleri gerektiği vurgulanmıştır.⁶⁴

Kıssalarda anlatılan olaylardaki başarı ve başarısızlıklar mutlaka sebep- sonuç dairesi içinde ortaya konmuştur. Bu ilişkiye dikkat çeken İbn Âşûr, kıssaların kulların hayatlarında bu ilişkiyi göz önünde bulundurarak yaşamaları gerektiğini bildirdiğini söylemiştir. İbn Âşûr bu fâide ile kıssaların olayları sadece tarihi bir bilgi olarak anlatmadığını ortaya koymuştur.

Dördüncüsü: Peygamberleri yalanlayan ümmetlerin sonlarına dikkat çekilmiş ve ümmetin aynı hataya düşmemesi için öğütler verilmiştir.⁶⁵

Müellif bu fâide ile Kur'ân kıssalarının evrenselliğine dikkat çekmiştir. Ona göre Kur'ân kıssalarında zikredilen karakter ve hadiselerin asırlar geçmesine rağmen muhatapları için evrensel mesajlar içerdiğini bildirmiştir. Geçmiş dönemde yaşanan olaylara kıssalar aracılığıyla tanık olan herkesin helak olan kavimler konusunda mutlaka dersler çıkarması gerektiğini bildiren İbn Âşûr, kıssalarda geçen olayların sonuçlarının her zaman evrensel mesajlar bildirdiğini ortaya koymuştur.

Beşincisi: Kur'ân'ı- Kerim kıssaları anlatırken olayları Arapların alışageldikleri üsluptan farklı bir şekilde anlatmış ve kıssalarda geçen konuşmalarda karşılıklı diyalog üslûbunu kullanmıştır. Kullanılan bu metot Araplar tarafından daha önceden bilinmiyordu. Kur'ân kıssalarda muhatapların zihinlerine daha çok tesir edecek bir üslup kullanmış, aynı zamanda o dönemde yasayan dil bilginlerini bunun bir mislini getirmekle aciz bırakarak onlara karşı meydan okumuştur.⁶⁶

⁶⁴ İbn Âşûr, **et-Tahrîr ve't-tenvîr**, I, 66.

⁶⁵ İbn Âşûr, **et-Tahrîr ve't-tenvîr**, I, 66.

⁶⁶ İbn Âşûr, **et-Tahrîr ve't-tenvîr**, I, 66.

İbn Âşûr bu fâide ile Kur'ân kıssalarının geçmiş dönemdeki kıssalar ile olan farklı yönlerinden biri olan üslûba dikkatleri çekmiştir. Ona göre geçmiş dönemde kıssalarda bulunmayan bazı dilsel özellikler Kur'ân'daki kıssalarda kullanılmış ve bu da kıssaların i'câzını ortaya çıkarmıştır. Aynı zamanda bu fâide ile İbn Âşûr Kur'ân kıssalarında kullanılan üslûbun inkarcıların acziyetini ortaya çıkardığını ve kıssaların bu bakımdan bir tehaddi aracı olarak kullanıldığını bildirmiştir.

Altıncısı: Cahiliye döneminde Araplar ümmilik ve cehalette öyle bir seviyeye gelmişlerdi ki hiçbir şekilde akıllarını kullanmıyorlar sadece atalarında gördükleri ve hislerinin onları sürüklediği yere yöneliyorlardı. Kendinden önceki ümmetlerden herhangi bir bilgiye sahip değillerdi. Kur'ân bu kıssaları zikrederek onların bilgi seviyelerini yükseltmiş temsil zekâsıyla çalışan insan zihnini harekete geçirmeyi istemiştir. Nitekim onların bu gafletini şu ayette Kur'ân şöyle ortaya koymuştur “Kendilerine zulmedenlerin yerlerinde oturdunuz. Onlara ne yaptığımız ise size belli olmuştu. Size misaller de vermiştik”⁶⁷

İbn Âşûr bu fâide ile cehalet bataklığı içerisinde yüzen bir kavmi Kur'ân'ın kıssalar vasıtasıyla bu bataklıktan nasıl kurtardığını bildirmiştir. Cahiliye dönemi Araplarının cehaletlerinden kaynaklanan birçok özelliğin kıssalar vasıtasıyla ortadan kalktığını bildiren müellif, aynı zamanda kıssaların pedagojik yönüne dikkat çekmiştir. Cahil bir toplumun kıssalar aracılığıyla nasıl eğitildiğini söyleyen İbn Âşûr, kıssaların eğitimde ne kadar önemli olduğunu gözler önüne sermiştir.

Yedincisi: Bu kıssalar zikredilerek Müslümanların dünya hakkında bilgi sahibi olmaları sağlanmış ve onların ufuklarını açarak dünyanın yönetimi noktasında söz sahibi olmaları istenmiştir.⁶⁸

İbn Âşûr bu fâideyi zikrederek Kur'ân'ın sadece ahiret hayatını düzenlemediğini, aynı zamanda kıssalar aracılığıyla Müslümanların dünya hayatında söz sahibi olmaları gerektiğini vurgulamıştır.

Sekizincisi: Kıssalar zikredilerek o dönemde gevşeklik içinde bulunan Arap

⁶⁷ İbrahim14/45.

⁶⁸ İbn Âşûr, **et-Tahrîr ve't-tenvîr**, I, 66- 67.

dünyası harekete geçirilmeye çalışılmıştır. Nitekim cahiliye döneminde yaşayan Araplar birbirlerine suikast düzenlemeyi şeref sayıyorlardı. İç çatışmalar yaşadıklarından dolayı dünya yönetiminde söz sahibi olmak gibi bir şeyi talep etmiyorlardı. Siyasi olarak hiçbir varlık gösteremeyen Araplar, bütün siyasi meselelerde Bizans ve Farisi İmparatorluklarının adeta birer kuklaları haline gelmişlerdi. Irak, Yemen ve Bahreyn bölgeleri Farisilerin hükümrânlığı altına girmiş, Şam ve civarı ise Rumların yönetimindeydi. Geriye kalan hicâz bölgesinde yaşayan Araplar ise Rumların ve Farisilerin ticaretlerini yönetmekle övünüyorlardı. Kur'ân bu kıssaları zikrederek onları bu durumdan kurtarmak için harekete geçirmiştir.⁶⁹

İbn Âşûr bu fâide ile Müslümanların kendi içerisinde yaşadıkları dünyada söz sahibi olmaları gerektiğini vurgulamıştır. Müslümanların böyle bir gayeyi gerçekleştirmek için çaba sarf etmediği zaman mutlaka bir kavmin egemenliği altına gireceğini bildirerek Müslüman dünyanın siyasi olarak bağımsız olması gerektiğini vurgulamıştır. Bu noktada Müslüman zihinlerin bilgilendirildiğini söyleyen İbn Âşûr, kıssaların sadece ahiret için değil aynı zamanda dünya hayatı için de Müslümanlar için bir rehber olduğunun altını çizmiştir.

Dokuzuncusu: Kıssalar zikredilerek Allah'ın kudretinin her şeye yeteceği, kulların bu kudretin yardımına erişmeleri için sebeplere sarılmaları ve Allah'a dayanmaları gerektiği Müslümanların zihinlerine kodlanmıştır. Nitekim Allah'ın Yunus peygambere gelen yardımını Kur'ân şöyle zikretmiştir, “Zünnûn'u da hatırla. Hani öfkelenerek (halkından ayrılıp) gitmişti de kendisini asla sıkıştırmayacağımızı sanmıştı. Derken karanlıklar içinde, "Senden başka hiçbir ilah yoktur. Seni eksikliklerden uzak tutarım. Ben gerçekten (nefsine) zulmedenlerden oldum" diye dua etti.”⁷⁰

İbn Âşûr bu fâide ile kıssaların dünya hayatında imtihan olunan kullar için sıkıntı zamanlarında birer moral depolama aracı olduğunu bildirmiştir. Kıssaların psikolojik noktada kulları nasıl eğittiğinin altını çizen İbn Âşûr, kıssaların aynı zamanda kullar için birer teselli aracı olarak kullanıldığını ortaya koymuştur.

Onuncusu: Kıssalar zikredilerek geçmiş dönemdeki medeniyetlere dikkat

⁶⁹ İbn Âşûr, **et-Tahrîr ve't-tenvîr**, I, 67.

⁷⁰ İbn Âşûr, **et-Tahrîr ve't-tenvîr**, I, 67, Enbiya 21/87.

çekilerek medeniyetin önemi ortaya konmuştur. Yine geçmiş dönemdeki kanunlar hakkında bilgi veren kıssalar kanunlar hakkında Müslümanların zihinlere ufuk açıcı bilgiler verilmiştir.⁷¹

İbn Âşûr bu fâide ile kıssaların beşeri ilişkiler noktasında kulları bilgilendirdiğini söylemiştir. Kıssaların verdiği bilgilerin beşeri ilişkilerin nasıl düzenlenmesi gerektiği noktasında Müslümanların ufuklarını açtığını bildiren müellif, bir kere daha kıssaların dünyevi konularda ne kadar önem arz ettiğini ortaya koymuştur.

Görüldüğü üzere İbn Âşûr zikretmiş olduğu fâideler ile kıssaların birçok konuda Müslümanları bilgilendirdiğini ortaya koymuştur. Siyaset, beşeri ilişkiler, eğitim gibi konularda kıssaların verdiği bilgilere dikkat çeken müellif kıssaların sadece ahiret konularında Müslümanları bilgilendirmediğini belirtmiştir. Dünyevi ilişkilerde kıssaların verdiği bilgilerin önemine ortaya koyan müellif, dünya ve ahiret hayatında kıssaların bir bütün olarak önem arz ettiğini bildirmiştir.

V- KUR'ÂN'IN İ'CÂZİ VE İBN ÂŞÛR'DA KISSA İ'CÂZ İLİŞKİSİ

A- Kur'ân'ın İ'câzı ve İbn Âşûr'un İ'câza Bakışı

A'-ce-ze fiilinin mastarı olan i'câz, if'al vezninden olup aciz bırakmak manasına gelir. Herhangi bir şeyi meydana getirmekten aciz bırakan şeye mu'cize denir. Çoğul olarak ise “mu'cizat” kelimesi kullanılmaktadır. Aslı mu'ciz olan mucize kelimesinin sonundaki “t” harfi mübalağa için kullanılmıştır. Mucize “Peygamberleri doğruluğunu tasdiklemek için Allah tarafından yapılan adet üstü iştir.”⁷² şeklinde tarif edilmektedir. Kur'ân'ı- Kerimde Hz. Ademin oğullarıyla ilgili kıssa anlatılırken kardeşini öldüren Habil bu kelimeyi kullanmış ve ayette geçtiği üzere “يَا وَيْلَتَىٰ أَعَجَزْتُ أَنْ أَكُونَ مِثْلَ هَذَا الْغُرَابِ” “Yazıklar olsun bana! Şu karga kadar da olamadım mı ki, ...?”⁷³ ifadelerini kullanarak acziyetini ortaya koymuştur.

Kur'ân'ın i'câzı ile ilgili geçmiş dönemde iki farklı tarif yapılmıştır. Bunlardan birincisi İslam alimlerinin itimat ettiği şu târifdir: “Kur'ân, erişilmezliğinde, benzerini meydana getirmekten beşer kudretinin âciz kalacağı çok yüksek bir mertebeye yükselen

⁷¹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, I, 67- 68.

⁷² Muhammed b. et- Tayyib Bâkılani, *İ'câzü'l – Kur'ân*, Kahire, Mektebetü Vehbe 1963, s. 216.

⁷³ Maide 5/31.

bir kitaptır''. Bu ulviyet ve yükseklik ister onun belâgatında ister tesirinde ister verdiği gâyba ait haberlerinde olsun müsavidir.⁷⁴

İslam alimleri tarafından benimsenen yukarıda ki tarîfin dışında Mutezî'li mezhebine mensup Nazzâm'ın (143-231) yapmış olduğu tarîf şu şekildedir "Kur'ân; Allah'ın benzerini getirmekten kullarının kudretini aldıkları ve dillerini bunun bir benzerini getirme noktasında suskuna çeviren bir kitaptır".⁷⁵

Görüldüğü üzere birinci tarîfte beşer gücünün Kur'ân'ın bir mislini getirmeye gücü yetmezken, Mutezile mezhebine mensup Nazzâm tarafından ortaya konan tarîfte beşer gücünün buna yetebileceği ancak Allah'ın bu gücü insanlardan alarak buna güç yetiremedikleri ortaya konmuştur. "Sarfe" görüşü olarak isimlendirilen bu görüş geçmiş dönemde alimler tarafından kabul görmemiş ve bu görüşe karşı çeşitli deliller getirilerek bu görüşün iddiaları çürütülmüştür. İbn Âşûr sarfe görüşünün iddialarının geçmiş dönemde birçok delille çürütüldüğü belirtmiştir. İ'câz ile ilgili yazdığı mukaddimede Kur'ân'ın i'câzının sarfe görüşü üzerinden ortaya konamayacağını bildirmiştir.⁷⁶

Kur'ân'ın i'câzının hangi noktada olduğu ile ilgili geçmiş dönem alimleri farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Kâdî Abdülcebbar (320-415) Kur'ân'ın i'câzını tek tek her lafızda değil Kur'ân'ın lafız ve manasındaki güzellik ve uyumunda görmüştür.⁷⁷

Rummâni (296-384) onun i'câz yönlerinin, inkarcıların yapılan tüm meydan okumalara rağmen ona muaraza edememesi, belâgat, gelecekle ilgili haberler vermesi, olağan dışı ve her türlü mucizeden üstün olması yönleriyle gerçekleştiğini ortaya koymuştur.⁷⁸

Hattâbi (319-388) Kur'ân'ın i'câz yönünün onun belâgatında ve gönüllerde oluşturduğu etkide bulunduğunu söylemiştir.⁷⁹

⁷⁴ İsmail Karaçam, **Sonsuz Mucize Kur'ân İlmi ve Edebi Sınırları**, İstanbul 2012, İfav Yay, s, 408

⁷⁵ Muhammed Said Ramazan El Butî, **Ahsenü'l Hadis**, Dimaşk, Daru'l- Kalem, 1387, s.111.

⁷⁶ İbn Âşûr, **et-Tahrîr ve't-tenvîr**, I, 103-104.

⁷⁷ Yusuf Şevki Yavuz "i'câzu'l- Kur'ân" **TDV İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul, TDV, 2000, c.21. S.403.

⁷⁸ Ali b. İsa Rummani, **Nüket fi İ'câzi'l- Kur'ân**, Mısır, Mektebetü Vehbe, 1387, s.75.

⁷⁹ Ebû Süleyman Hamd b. Muhammed b. İbrahim Hattabi, **Beyanü İcazi'l – Kur'ân**, Kahire, Dâru İbni Affân, 1387, s.24-30.

Bâkıllani'ye (330-403) göre Kur'ân'ın i'câzı, metninin sahip olduğu nazm ve te'lifte, gaybdan verdiği haberlerde ve Rasulullâh'ın ümmi oluşunda aranmalıdır.⁸⁰

Abdülkâhir el-Cürcânî'ye (ö.471) göre ise Kur'ân'ın i'câz nazmındadır. Cürcânî nazmın sözün dil kurallarına uygun olarak şekillendirilmesi ve ifade edilmek istenen mânayı kapsamı demek olduğunu bildirmiştir.⁸¹

İbn Atıyye (481-541) i'câzı, Kur'ân'ın dil kurallarıyla uyumlu nazmı yanında mânâ ve muhteva güzelliğine bağlamış ve bu durumun Kur'ân'ın başından sonuna kadar devam ettiğini bildirmiştir.⁸²

Kadı İyâz (476-544) ve Alûsi Kur'ân'ın i'câz yönünün gaybdan verdiği haberlerde olduğunu belirtmiştir.⁸³

Muasıralimlerden olan Ramazan el-Bûti (1929- 2013) ise Kur'ân'ın i'câzının iki vecihte ortaya çıktığını söylemiştir. Bunlardan bir kısmının Arap dilini bilen ve bundan zevk alan Araplara has olduğunu söyleyen Bûti, diğer kısmının ise bütün insanlardan Kur'ân'ı anlayan akıllı kimselere has olduğunu söylemiştir. Araplara yönelik i'câz yönünün Kur'ân'da ki eşsiz belâgat ile ortaya çıktığını söyleyen Bûti, bütün insanları kapsayan i'câzın ise Kur'ân'ın gaybdan verdiği haberlerde ve Kur'ân'ın insan hayatına yönelik ortaya koymuş olduğu kanunlarda olduğunu söylemiştir.⁸⁴

Said Nursi (1877- 1960) Kur'ân'ın i'câzını açıklamaya yönelik yazdığı “İşârâtü'l- İ'câz” adlı tefsirinde Kur'ân'ın i'câzının beş vecihte gerçekleştiğini bildirmiştir. Bu beş vecihi şöyle sıralamaktadır: 1) Kur'ân'ın gaybdan haber vermesini 2) Ayetler arasında bir tenakuzun bulunmaması 3) Nazım ve nesir arasında Araplar tarafından daha önce bilinmeyen bir üslup kullanması 4) Ümmi bir peygamberden gelmesi 5) İçerisinde beşerin gücünün üstünde ilimleri ve hakikatleri taşıması. Said Nursi beş vecihi zikrettikten sonra en kuvvetli olan i'câz yönünün Kur'ân'ın

⁸⁰ Bkz. Bâkıllani, **İ'câzu'l- Kur'ân**, s. 48-71.

⁸¹ Yusuf Şevki Yavuz, “i'câzü'l- Kur'ân” **TDV İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul, TDV, 2000, c.21. S.403

⁸² Neşr. Prof. Dr. Arthur Jeffery, **Mukaddimetan fi Ulumi'l- Kur'ân**, (Neşr. Prof. Dr. Arthur Jeffery), Kahire , Mektebetü'l-Hânci, 1954, s. 279.

⁸³ İbn Âşûr, **et-Tahrîr ve't-tenvîr**, I, 105, Bkz. Âlûsi, **Ruhu'l-Meâni**, I, 155.

⁸⁴ Bkz. Buti, **Ahsenü'l Hadis**, 119-121.

nazmındaki belâgatte bulunduğunu söylemiş ve tefsirini yazarken belâgat üzerinde oldukça durmuştur.⁸⁵

Buraya kadar alimlerin yapmış oldukları i'câz ile ilgili açıklamalardan hareketle her görüşün birbirini destekler nitelikte olduğu görülmektedir. Kur'ân'ın sahip olduğu üslup ve muhteva, alimleri i'câz konusunda farklı noktalarda açıklama yapmaya yöneltmiş, ancak her görüş i'câz konusunda birbirini destekler nitelikte olmuştur. Nitekim mükemmel bir mimari esere bakıldığında, kimi insanlar onun rengine hayran kalabilir. Bazıları mimari yapısına, bir başkası ise kullanılan malzemelere hayranlık duyarak sanat eserinin mükemmelliğini farklı noktalardan dile getirebilir. İşte mükemmel bir muhteva ve üslûba sahip olan Kur'ân hakkında da alimler onun farklı noktalarda ki mükemmelliğini ele almış ancak bu görüşlerin hepsi birbirini destekler nitelikte olmuştur.

İbn Âşûr Kur'ân'ın i'câzının sayılamayacağını bildirmiştir. Ancak o Kur'ân'da ki i'câz yönlerinin dört temel noktadan kaynaklandığını söylemiştir. O Kur'ân'ın ilk i'câz yönünün onun sahip olduğu nazm ve te'lifte ve ulvi manalarında olduğunu bildirmiştir. Müellif Kur'ân'ın belâgat ve fesâhatının birinci i'câz noktası olduğunu ortaya koymuştur.

İbn Âşûr ikinci i'câz yönünün Kur'ân'ın üslûbunda bulunduğunu bildirmiştir. Kur'ân'ın daha önce Arapların kullanmadıkları dilsel özellikleri kullandığını ve bunu yaparken dilin imkanları içerisinde bunu gerçekleştirdiğini belirtmiştir. Aynı zamanda bu üslûbun Arap diline aykırı şeyler kullanılmadan ortaya konduğunu bildirmiştir.

İbn Âşûr üçüncü i'câz yönünün Kur'ân'ı- Kerim'in taşımış olduğu akli ve ilmi birçok hakikat ve hikmetlerde bulunduğunu söylemiştir. Beşer idrakinin asırlar geçse de bu hakikatleri yeni ortaya koyduğunu ve birçok hakikatin beşer tarafından daha idrak edilemediğini bildirmiştir. İbn Âşûr Kur'ân'ın üçüncü i'câz yönünün onun ortaya koyduğu akli ve ilmi hakikatlerde bulunduğunu ve kendisinden önce birçok alimin Kur'ân'ın bu i'câz yönünün farkında olmadığını belirtmiştir.

⁸⁵ Said Nursî, **İşârâtü'l- İ'câz**, çev. Abdülmecid Nursi, Sözler Neşriyat, İstanbul, 2009, s.109.

Müellif dördüncü i'câz yönü olarak Kur'ân'ın gaybdan verdiği haberleri saymıştır. Müellif geçmiş dönemde yaşayan peygamberler ve milletler hakkında verilen bilgileri Kur'ân'ın gaybtan verdiği haberlerin içerisine dahil etmiştir.⁸⁶

İbn Âşûr yukarıda belirtmiş olduğu i'câzın birinci ve ikinci yönünün Araplara yönelik olduğunu söylemiştir. Aynı zamanda Araplar için i'câzın bu iki yönünün tafsili bir delil olduğunu bildirmiştir. Müellif Arapların Kur'ân'ın meydan okumasına rağmen onun bir benzerini getiremediklerini bildirmiştir. Bunun Arap olmayan insanlar için icmali bir delil olduğunu vurgulamıştır. Arapların Kur'ân'ın meydan okumasına karşı cevap verememelerine tarih şahit olmuş ve mütevatir noktaya varacak haberler onların acziyetini ortaya koymuştur. İbn Âşûr Kur'ân'ın ihtiva ettiği belâgat ve fesahati Arapçayı sonradan öğrenenlerin idrak edebileceklerini söylemiştir. Müellif Kur'ân'ın birinci ve ikinci i'câz yönlerinin belâgat ve fesahat ilimleri vasıtasıyla idrak edilebileceğini söylemiştir.⁸⁷

Müellif Kur'ân'ın üçüncü i'câz yönünün tercümeler vasıtasıyla bütün insanlar tarafından idrak edilebileceğinin söylemiştir.⁸⁸

İbn Âşûr son i'câz yönü olan gâybî haberlerin Kur'ân'ın indirilişine şahit olanlar için de tafsili bir delil olduğunu söylemiştir. Ancak müellif gâybî haberlerin bu nuzûle şahit olmayanlar için mütevatir haberler vasıtasıyla tafsili bir delil olduğunu belirtmiştir.⁸⁹

1) İbn Âşûr'a Göre Kur'ân'ın Birinci İ'câz Yönü

İbn Âşûr Kur'ân'ın birinci i'câz yönünün taşımış olduğu belâgat ve fesahatinde bulunduğunu bildirmiştir. Müellif ilk dönemde Müslüman olanların iki temel nedenden dolayı İslamiyet'i seçtiklerini söylemiştir. Bunlardan ilki efendimizin ahlakından etkilenmeleri ikincisi ise Kur'ân'ın taşımış olduğu belâgat ve fesahati onu ilk duyanların kalplerinde eşsiz bir etki bırakmış, bu da onların Müslüman olmalarına

⁸⁶ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, I, 104-105.

⁸⁷ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, I, 105.

⁸⁸ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, I, 105.

⁸⁹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, I, 105.

sebepe olmuştur. Nitekim İbn Âşûr bununla ilgili mukaddimesinde birçok örnek zikrederek Kur'ân'ın belâgat ve fesahatindeki i'câzı ortaya koymuştur.⁹⁰

Geçmiş dönem peygamberlerin mucizelerine baktığımızda kendi dönemlerindeki en çok ön plana çıkan ilimle kavimlerini aciz bıraktıklarını görmekteyiz. Hz. Musa'nın döneminde sihir, Hz. İsa'nın döneminde ise tıbbın ileri seviye olmasından dolayı ortaya koydukları mucizeler bu ilimlerle alakalı olmuş ve kavimlerini bu ilimlerde gösterdikleri mucizelerle aciz bırakmışlardır. Kur'ân'ın indiği dönemde Arapların arasında dil oldukça üst düzeydeydi. Belâgat ve fesahat noktasında üst düzeyde olan Araplar arasında iyi bir edip olmak o kavim için milli bir kahraman sayılmak için yeterliydi. Araplar için iki edibin üst düzey söyledikleri belâgat ve fesahat sahibi sözler savaş sebebi olabilirken yine iki edibin sözleri savaşın en kızgın ve sıcak saatlerinde kılıçların inmesine ve barışın sağlanmasına sebep olabiliyordu. Hatta onların içinde "Muallakat-ı Seb'a olarak isimlendirdikleri yedi edibin yedi kasidesi altınla Kâbe'nin duvarına yazılarak asılıyor ve onunla iftihar ediyorlardı. Böyle bir dönemde Kur'ân üst düzey bir dille indirilmiş ve Araplara Kur'ân'ın bir mislini getirmesi noktasında meydan okunmuştur.⁹¹

Başka kavimlerle etkileşim halinde olmamaları ve bedevi bir hayat yaşamalarından dolayı zekâları ve dilleri üst düzeyde olan bu kavim, bunun bir benzerini getirme hususunda büyük bir acziyet hissetmiş ve onun bir benzerini getirmeye güç yetirememiştir. Bu sebepten dolayı dille yapamadıkları muarazayı kılıçlarıyla ortaya koymaya çalışmışlardır.⁹²

Kur'ân'ın belâgat noktasında üst düzeyde olması onun nazmı noktasında da üst düzey olmasına sebep olmuştur. Birbirini takip eden bütün kelime ve harfler kendi aralarında bir ahenk yaratmış, bu sebepten dolayı Kur'ân'ın nuzûl döneminde onu duyan kimselerden bazıları secdeye kapanarak bunun bir beşer sözü olmadığını itiraf etmek zorunda kalmıştır. Hatta müslümanların azılı düşmanı ve kafirlerin reisi konumundaki Velid b. Muğire onu ilk duyduğunda ondaki tatlılığı, selaseti (akıcılık)

⁹⁰ İbn Âşûr, **et-Tahrîr ve't-tenvîr**, I, 107.

⁹¹ Bkz. Nursi, **Sözler**, s. 356, İsra 17/88.

⁹² Bkz. Nursi, **Sözler**, s. 359.

ve onun bir beşer sözü olamayacağını itiraf etmiştir.⁹³ Kur'ân'ın bu mükemmel nazmı ve lafızları konusunda Mekke müşrikleri kendi aralarında tartışmışlar ve efendimizin bu sözleri nasıl ortaya koyduğu konusunda bir fikir ortaya koymaya çalışmışlardır. Kimileri onun bu sözleri bir yabancından öğrendiğini söylerken kimileri onun bir mecnun veya bir kâhin olduğunu iddia etmiştir. Ebu Zer Müslüman olma durumunu anlatırken kardeşi Üneys için "Allah'a yemin ederim ki kardeşim Üneys'ten daha kabiliyetli bir şair görmedim. Cahiliye döneminde tam on iki tane şairi altetmişti; onlardan bir tanesi de bendim. Üneys Mekke'ye gitmiş ve peygamberimiz hakkında haber getirmişti. Halkın efendimiz hakkında ne söylediğini ona sorduğumda "onun için 'Şair, sihirbaz, hâkim' gibi şeyler söylediklerini söylemiş ve devamında 'Halbuki ben birçok hâkim'⁹⁴ sözü dinledim onun sözü onlara benzemiyordu. Söylediği şeyleri şiir vezinlerine koydum onlara uymadı. Bundan dolayı o sözlere benden başkasının şiir demesi yakışık almaz."⁹⁵

Kur'ân'ın belâgati konusunda aciz kalan Araplar tehaddi ayetlerinin meydan okumalarına karşı cevap verememişlerdir. İbn Âşûr Arapların kendi aralarında Kur'ân'ın bir benzerini getirmek için toplandıklarını, ancak bu toplantı ve çabaların Kur'ân'ın bir mislini getirmede faydasız olduğunu anladıklarından dolayı bunu yapmaktan vazgeçtiklerini belirtmiştir.⁹⁶ Tehaddi gerçeğine tarih şahit olmuş ve günümüze kadar mütevatir derecesine varacak haberlerle bizlere ulaşmıştır. Bu gerçeğin Kur'ân'ın i'câzının en güçlü yönü olduğunu belirten İbn Âşûr, bu i'câzın en küçük bir sürede bile gerçekleştiğini, bütün meydan okumalara karşı hiç kimsenin Kur'ân'ın en kısa sûresi kadar herhangi bir şey ortaya koyamadığını bildirmiştir.⁹⁷

⁹³ İbn Âşûr, **et-Tahrîr ve't-tenvîr**, I, 107.

⁹⁴ Hâkim burada hikmetli söz söyleyen manasına gelmektedir.

⁹⁵ Kadı İyaz, Kur'ân-ı Kerimin İ'câzı, çev.: Bekir Topaloğlu, e-makâlât Mezhep Araştırmaları, IV/1 (Bahar 2011), ss. 417-438. Kur'ân-ı Kerim'in İ'câzı, Prof. Dr. Bekir Topaloğlu'nun özel arşivinden alınmıştır. Bekir Topaloğlu'nun verdiği bilgiye göre, İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü 4. Sınıf'ta okunan bu metin Türkçe'ye kendisi tarafından çevrilmiştir. Ancak Kadı İyaz'ın hangi eserinin bir bölümü olduğunu hatırlamamaktadır. Bunun Muhammed et-Tancı'dan kalan dokümanların araştırılması sonucu tespit edilebileceğini söylemektedir. Buraya böyle bir metnin konulması, derslerde okutulduğu içindir. Bu metin, Muharrem Akoğlu tarafından dizilmiştir

⁹⁶ İbn Âşûr, **et-Tahrîr ve't-tenvîr**, I, 111-112.

⁹⁷ İbn Âşûr, **et-Tahrîr ve't-tenvîr**, I, 112.

İbn Âşûr Kur'ân'ın i'câzının ortaya konması noktasında belâgat ilimleri içerisinde yer alan beyan ve meâni ilimlerinin çok önemli olduğunu bildirmiş ve geçmiş dönemde yazılan birçok tefsirin bu ilimlerden yararlanmadan tefsirlerini yazdıkları için Kur'ân'ın i'câzını ortaya koymada eksik kaldıklarını bildirmiştir. İbn Âşûr bu ilimlerden faydalanmadan yapılan tefsir faaliyetinde müfessirin tercümandan öteye gidemeyeceğini belirterek belâgat ilminin önemine vurgu yapmıştır.⁹⁸ Müellif Zemâhşeri'den alıntı yaparak bir kimsenin fıkıh, kelam, tarih, mevize, nahiv, lûgat konularında mütehassis olsa bile beyan ilminde eksik olmasından dolayı Kur'ân'ın derin manalarını ve inceliklerini tam anlamıyla ortaya çıkaramayacağından dolayı yaptığı tefsirin eksik kalacağını bildirmiştir. Nitekim müteşabih ayetlerin anlaşılması noktasında belâgat ilminin bilinmesi gerektiğini söyleyen Zemâhşeri'yle aynı kanaati paylaşan İbn Âşûr, tam olarak i'câzın anlaşılması ve ortaya konması noktasında bu ilme oldukça önem vermiştir.⁹⁹

Kur'ân'ın belâgat yönünü ortaya koyarken farklı lehçeleri de kullandığını söyleyen İbn Âşûr, bunun meşruiyetini efendimizden nakledilen Kur'ân'ın yedi harf üzere indirilmesi ile ilgili hadislerle ortaya koymuştur. Müellif farklı lehçelerin Kur'ân' da ki mana zenginliğini arttırdığını söylemiştir. O, ayrıca lehçelerin Kur'ân'da ki birçok belâgat sanatının ortaya çıkmasında yardımcı olduğunu belirtmiştir.¹⁰⁰

2) İbn Âşûr'a Göre Kur'ân'ın İkinci İ'câz Yönü

İbn Âşûr Kur'ân'ın ikinci i'câz yönünün üslûbunda ortaya çıktığını bildirmiştir. Müellif Kur'ân'ın Arapların o zamana kadar kullandıkları şiir ve nesir dışında farklı bir üslup ile muhataplarına hitap ettiğini söylemiştir. O Kur'ân'ın bu üslûbu kullanırken dilin kaidelerini ihlal etmediğini, bilakis dilin imkanları içerisinde bu üslûbu kullandığını ortaya koymuştur.

Arapların Kur'ân'ın indiriliş döneminde nesir olarak hutbe ve seci üsluplarının kullandıklarını görmekteyiz. Diğer bir üslup olarak şiiri kullanan Araplar Kur'ân'ın yeni getirmiş olduğu üslup karşısında bir mislini getirmekle aciz kalmışlardır. Arapların ortaya koydukları hutbe, şiir ve secilerde kullanılan üslûbun aynı olduğu, şiir ve

⁹⁸ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, I, 103- 104.

⁹⁹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, I, 19.

¹⁰⁰ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, I, 113.

hutbelerin açılışlarına bakıldığında her edibin aynı kalıp ifadelerle eserlerine başladıklarını görmekteyiz. İbn Âşûr içerik olarak yazılan bu türlerin sadece övünme, kibir, savaş kahramanlıkları gibi konulardan bahsettiğini bildirmiş Kur'ân'ın sadece üslup olarak bu türlerden ayrılmadığını aynı zamanda bu türlerde ortaya konan konuların aksine ahlâki öğütleri içerdiğini belirtmiştir. Savaş meydanında veya farklı meclislerde övünülerek söylenen bu sözlerin Arapların hafızalarında sadece kısa bir süre kaldığı, belli bir zaman geçtikten sonra unutulduğu ancak Kur'ân'ın bunun aksine sadırlarda kıyamete kadar muhafaza edildiği görülmektedir. Kur'ân'ın üslûbunun farklı olması Velid b. Mugire tarafından şu sözlerle ifade edilmiştir: “Arap şiirini, kasidesini recezini...benden daha iyi bilen yoktur. Muhammed'in söylediği Kur'ân bunlardan hiçbirisine benzemiyor”.¹⁰¹ Nitekim Kur'ân üslûbunun büyüleyici ve emsalsiz olması, onun daha önce Arapların kullanmadıkları bir üslûbu kullanarak içerisinde hem şiiri hem de nesiri barındırmasından kaynaklanmıştır.

Kur'ân'ın üslûbu hece dizini yönünden nesirden daha disiplinli, şiirden ise daha serbest ve akıcıdır. Ayet sonlarındaki fasılalar Kur'ân'da ki ses ahengini bozmamak için birbiriyle aynı olmuştur. Kur'ân bu üslûbuyla Arapların şiir ve nesirlerinde daha önce görülmemiş bir üslup kullanmıştır.¹⁰² Kur'ân'ı Kerim dinleyen kişiye bıkkınlık vermemek için bedi ilminin içerisinde yer alan ve cümleyi süsleyen iltifat¹⁰³ gibi sanatları kullanmıştır. Kur'ân İbn Âşûr'a göre dinleyen kişide canlılığın kaybolmasına ve bıkkınlık gibi dinlemeye engel olan şeyleri ortadan kaldırmıştır. Müellif Kur'ân'ın bu yönüyle mu'cize olduğunu bildirmiştir. Müellif Kur'ân'ın vereceği öğütleri ve ortaya koyacağı yasaları en iyi şekilde aktarmak için farklı bir üslup kullandığını bildirmiştir. Nitekim yukarıda da zikrettiğimiz gibi şiir ve nesir üslupları dinleyicinin zihninde belli bir süre kalıcılığını sağlarken, Kur'ân gibi hüküm ve öğütler içeren bir kitabın bu üsluptan farklı bir üslûbu tercih etmesi onun i'câzını ortaya çıkarmış ve zihinlerde daha iyi bir şekilde yer etmesini sağlamıştır. İbn Âşûr'a göre Kur'ân'ın yeni

¹⁰¹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, I, 114.

¹⁰² Muhammed Abdullah Draz, *Kur'ân'a Giriş*, Çev. Salih Akdemir, Ankara 2017, Otto yay, s. 82.

¹⁰³ İltifat: Bir anlatımda beklenmedik şekilde şahıs, zaman ve üslub bakımından değişiklik yapmaktır. İsmail Durmuş “iltifat ” *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, TDV, 2000, c.22. S.152.

bir üslûp getirmesi onun Araplar arasında yaygın olan metinlerde kullanılan vezinlere bağlı kalmamasını sağlamıştır.¹⁰⁴

İbn Âşûr Kur'ân'ın ortaya koyduğu yeni üslûbun aynı zamanda kullanmış olduğu kelimelerde ve bu kelimelere yüklemiş olduğu yeni manalarda ortaya çıktığını bildirmiştir. Nitekim Kur'ân eş anlamlı kabul edilen kelimeleri bile kendi konteksti içinde yerli yerinde kullanmış, yeri geldiğinde aynı anlamı taşıyan birçok kelime içinden ses uyumu sağladığından dolayı Kureyş lehçesinden olmayan bir kelimeyi seçerek ayetler arasında bir ahenk sağlamıştır.¹⁰⁵

İnsan aklını harekete geçiren bu üslûb muhatabın zihninin sürekli zinde kalmasını sağlayarak muhatabı düşünmeye sevk etmiştir. İbn Âşûr Kur'ân'ın bazen bu üslûbu soru sorarak yaptığını bildirmiştir. Müellif başlangıçta anlatacağı şey hakkında bilgi vermeyen Kur'ân'ın muhataba konuyla ilgili soru sorduğunu bunun da muhatapta bir merak uyandırarak muhatabı Kur'ân'ı dinlemeye sevk ettiğini belirtmiştir. İbn Âşûr örnek olarak Musa kıssasının anlatımı için Kur'ân'ın muhataba “Musa'nın haberi sana geldi mi?” diyerek bir soruyla başlamasının muhatapta bu kıssaya karşı bir merak uyandırdığını bildirmiştir. Bu üslûbun Kur'ân'ın daima dinamik kalmasını sağladığını belirten İbn Âşûr, hiçbir metnin bu yapıda olmadığını ve bunun da Kur'ân'ın i'câzından kaynaklandığını bildirmiştir.¹⁰⁶

Kur'ân'ın bu üslûbu karşısında Mekke müşrikleri Kur'ân'ın bir benzerini getirmekten aciz olmaları dolayısıyla rahatsız olmuş ve Kur'ân'da belirtildiği üzere gürültü çıkararak bu üslûptan etkilenmemeye çalışmışlardır.¹⁰⁷

Arapların kullanmış olduğu üslûplardan şiir ve nesire bakıldığında şiirin içerik olarak hamaset, ağıt, övünme gibi konuları ele aldığı hutbelerin ise aynı şekilde önemsiz konu ve karşılıklı diyalogları ihtiva ettiği ve bu diyaloglarda önemi olmayan konuşmalara yer verildiği görülmektedir. Konu ve içerik bakımından faydası olmayan bu metinler muhatapta anlık bir heyecan uyandırıyor ve kısa bir süre sonra

¹⁰⁴ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, I, 113- 116.

¹⁰⁵ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, I, 117.

¹⁰⁶ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, I, 117.

¹⁰⁷ Fussilet 41/26.

unutuluyordu. İbn Âşûr Kur'ân'ın kullandığı üslûpla bunun dışına çıkarak kendi üslûbunu oluşturduğunu ve bu yüzden muhataplarda üst düzey bir etki bıraktığını söylemiştir.¹⁰⁸

İbn Âşûr Kur'ân'ın üslûp olarak yeni bir kullanım ortaya koyduğu konulardan biri olarak kıssa anlatımını zikretmiştir. Nitekim Arapların şiir ve hutbelerine baktığımızda onların gereksiz ayrıntılarla hikayelerini dolduklarını ve bunun da muhatapta bıkkınlığı yol açtığı görülmektedir. Arapların hikâye anlatışlarındaki ayrıntılı üslûp onların muhataba vermek istedikleri mesajı tam olarak aktaramamalarına yol açmıştır. Tabir caiz ise ayrıntıda boğularak anlatılan bu kıssalar vermek istediği mesajı başarılı bir şekilde ortaya koyamamıştır. Kur'ân İbn Âşûr'a göre anlatmış olduğu kıssalarda ve mesellerde bu üslûbu terk ederek kendi üslûbunu ortaya koymuştur. İbn Âşûr Araplar tarafından bilinen hikayelerin Kur'ân tarafından birebir lafızlarıyla anlatılmadığını bildirmiş, vermek istediği mesajda kıssaları bir araç olarak kullanan Kur'ân'ın kıssaların en can alıcı noktalarını anlattığını bildirmiştir.¹⁰⁹

İbn Âşûr Kur'ân'ın anlatmış olduğu kıssalarda birtakım isimleri değiştirdiğini bildirmiştir. Örnek olarak da Şavul isminin Tâlut ismine, Tora isminin de Azer ismine döndüğünü belirtmiştir. Müellif kıssalarda geçen lafızların kendi başlarına herhangi bir i'câzının olmadığını bildirmiş, anlatılan olayların ve diyalogların Kur'ân'ın içinde bir anlam ve i'câz kazandığını söylemiştir.¹¹⁰

Kur'ân'da ki sûrelerin her birinin farklı bir üslup kullandığını belirten İbn Âşûr, her sûrenin kendine has bir üslûbunun olduğunu belirtmiştir. Bu üslup farklılıklarının sûrelerin başlangıçlarına bile yansıdığını söyleyen İbn Âşûr, kimi sûrelerin tehditlerle başladığını kimi sûrelerin ise Allah'a hamd ve sena ile başladıklarını söyleyerek sûrelerin başlangıcındaki üslûp farklılıklarına dikkat çekmiştir.¹¹¹

İbn Âşûr Kur'ân üslûbunun sınırlı lafızlarla çok manaların ortaya çıkmasında önemli rol oynadığını bildirmiş, asırlar geçmesine rağmen Kur'ân'ın manalarının

¹⁰⁸ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, I, 118.

¹⁰⁹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, I, 121.

¹¹⁰ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, I, 121.

¹¹¹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, I, 121.

tükenmemesini bunun en büyük delilleri arasında saymıştır. Kasas Sûresi'nde geçen "Mûsâ'nın annesine, "Onu emzir, başına bir şey gelmesinden endişe ettiğinde onu nehre bırak. Korkup kaygılanma. Biz onu sana geri döndüreceğiz ve onu peygamberlerden biri yapacağız" diye vahyettik." ¹¹² ayetine bakıldığında Kur'ân'ın iki emir ve yasağı ve iki müjdeyi kısa bir ayetle bildirdiğini görmekteyiz. Aynı şekilde Rumlardan birtakım ileri gelen insanlar Hz. Ömer'e "Kim Allah'a ve Resulüne itaat eder, Allah'tan korkar ve O'na karşı gelmekten sakınırsa, işte onlar başarıyı elde edenlerin ta kendileridir." ayetinde Hz. İsa'ya indirilen bütün dünyalık ve ahiretle alakalı bilgilerin toplandığını bildirmişlerdir. ¹¹³

İbn Âşûr Kur'ân'ın az sözle çok şey anlatırken belâgat sanatlarından icâzın yanında hazf sanatını da kullandığını bildirmiştir. "Kelamdan bir kelimenin veya cümlelerin tamamının düşmesi" ¹¹⁴ olarak tanımlanan hazf sanatı Kur'ân'da oldukça fazla bulunmakta ve Kur'ân'ın az lafızlarla çok manalar anlatmasında etkili olmaktadır. Kur'ân'da değişik şekillerde bulunan hazf, mananın anlaşılması noktasında bir eksiklik meydana getirmemektedir. Bilakis hazf, az lafızla çok mananın ortaya çıkmasını sağlamaktadır. O Kur'ân'da birçok ayette gerçekleşen hazfe haberin, muzafın, sözün ve cümle hazflerinin bulunduğu ayetleri örnek olarak göstermiştir. ¹¹⁵

Kur'ân muhataplarına birçok konuda emirler vermiştir. Müellif Kur'ân'ın zikretmiş olduğu emirlerin ardından muhataplarına ilahiyât, ahiret ve kıssalar gibi zikredilen emirlerin dışında farklı konularda bilgiler aktardığını bildirmiştir. İbn Âşûr Kur'ân'ın ortaya koymuş olduğu emirlerin bu konularla te'kid edildiğini bildirmiştir. Müellif muhatabın zihnine bu konular aracılığıyla emirlerin iyice yerleştirildiğini savunmuştur. İbn Âşûr Kur'ân'ın muhataplarına korkutucu bir tehditle seslenmesinin hemen ardından müjde ile onlara hitap ederek üslup olarak bir denge kurduğunu bildirmiştir. O bunun Kur'ân'ın tek bir üslûba hapsolmasının önüne geçtiğini söylemiştir. ¹¹⁶

¹¹² Kasas 28/7.

¹¹³ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, I, 122.

¹¹⁴ Ebû Abdillâh Bedreddîn Muhammed b. Bahâdır Zerkeşî, *Burhân fî ulûmî'l-Kur'ân*, Kahire, 1987, Mektebetu Dari't-Turas, c. III, s. 102.

¹¹⁵ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, I, 122.

¹¹⁶ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, I, 125.

İbn Âşûr Kur'ân'ın bazı kelimelere yeni manalar yüklediğini belirtmiştir. Cahız'ın bu konu hakkında salat, zekat, cu'u, havf, cennet, nâr, râğbet, muhacir, ensar, cin, ins gibi kelimeleri zikrettiğini söylemiştir. İbn Âşûr bu kelimelere ilave olarak kendisinin nef (yarar), darr (zarar), sema ve arz kelimelerinin de Kur'ân tarafından yeni anlamlar yüklenerek kullanıldığını savunmuştur.¹¹⁷

3) İbn Âşûr'a Göre Kur'ân'ın Üçüncü İ'câz Yönü

Kur'ân'ın üçüncü i'câz yönünün onun taşıdığı ilmi bilgilerde ve asırlar geçtikçe yeni ortaya çıkan hakikatlerinde olduğunu söyleyen İbn Âşûr, Kur'ân'ın bu i'câz yönünün bütün insanlar için geçerli olduğunu bildirmiştir. Kur'ân'ın bu ilmi işaretleri ve hakikatlerinin tercümeler vasıtasıyla bütün insanlığa ulaştırıldığından dolayı asırlar geçse de ebedi kalacaktır.¹¹⁸

Müellif Kur'ân'ın bilimsel hakikatleri ihtiva ettiğini ve bu hakikatlerin asırlar geçtikçe yeni ortaya çıktığını belirtmiştir. O Kur'ân'ın bu yönüyle bir mucize olduğunu belirtmiş ve bilimsel tefsire karşı çıkan Şâtibi'yi (720-790) tefsirinde eleştirmiştir. Müellif kendi görüşüne deliller getirerek fikrini ispat etmeye çalışmıştır.

Bilimsel tefsire ilk itiraz Şâtibi tarafından gelmiş ve şu ifadelere yer vermiştir:

İnsanların çoğu Kur'ân'a yaklaşırken sınırı aşmış ve Kur'ân'da tabiat ilimleri, matematik, mantık ve ilm-i hurûf gibi ilimlere ait birçok bilginin bulunduğunu söylemiştir. Daha önce söylediğimiz Kur'ân'ın ümmiliği konusunda belirttiğimiz görüşlere tamamen aykırı olan bu görüşün doğru olmadığı ortadadır. Kaldı ki Kur'ân'ı en iyi bilen sahabe tabiin ve selef alimlerinden bizlere böyle görüşler ulaşmamıştır. O halde bilimsel tefsir taraftarları tarafından ortaya konan Kur'ân'da her şey mevcuttur görüşü batıldır. Şüphe yok ki Kur'ân birtakım ilimler içermekte ancak bunlar nuzûl dönemi Arapların bildikleri ilimlerdir.¹¹⁹

Görüldüğü üzere Şâtibi Kur'ân'ın nuzûl döneminde Arapların zihinlerinde olan ilimlerin dışında herhangi bir şey söylemediğini belirtmiştir. Şâtibi bilimsel tefsir

¹¹⁷ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, I, 124.

¹¹⁸ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, I, 125.

¹¹⁹ Ebû İshâk İbrahim b. Mûsâ Şâtibî, *Muvâfakât*, Kahire, 2003, Dâru İbn Affân, c. II, s. 79-80.

tarafklarlarının Kur'ân'a taşımadığı manalar yükleyerek tefsirlerini birçok faydasız bilgiyle doldurduklarını savunmuştur. Kur'ân'ın ahlak kitabı olduğunu söyleyen Şâtibi Kur'ân'da matematik, biyoloji ve astronomi ilimlerine dair bilgilerin olmadığını söylemiştir. İbn Âşûr Şâtibi'nin bu görüşlerine itiraz etmiş ve onun böyle bir değerlendirme de bulunmasını talihsizlik olarak görmüştür. İbn Âşûr Şâtibi'nin bu görüşleri Kur'ân hakkında aşırı yoruma kaçan bazı mülhitler için yapmış olabileceğini belirtmiştir. İbn Âşûr aksi takdirde Şâtibi'nin Kur'ân'ın i'câzını belli bir dönemle sınırlandırdığını söyleyerek onu eleştirmiştir.¹²⁰

Kur'ân'ı anlamak için onun ümmi bir topluma indirilmesinden dolayı ümmi toplumun kültür seviyesini esas almak gerektiğini söyleyen Şâtibi'ye karşı İbn Âşûr altı tane itiraz ortaya koymuştur:

Birincisi; Şâtibi'nin görüşüne göre Kur'ân Arap toplumunu değiştirmeyi amaçlamamış, onların üzerinde bulundukları ilim ve kültür üzerine hiçbir katkısı olmamıştır. İbn Âşûr bunun Kur'ân'ın ana konularıyla çeliştiğini belirterek “Bunlar sana vahiy yoluyla bildirdiğimiz gâyb haberlerindendir. Halbuki daha önce ne sen ne de kavmin (bunlardan) haberdar idiniz”¹²¹ ayetini delil olarak getirmiştir.¹²²

İkincisi; İbn Âşûr Kur'ân'ın mu'ciz bir kitap olmasından dolayı mesajının herkese yönelik olduğunu belirtmiştir. Müellif onun mesajının sonraki dönemlerde yaşayan insanlara hitap etmesi gerektiğini bildirmiştir.¹²³

Üçüncüsü; Selef alimleri Kur'ân'ın ihtiva ettiği manaların sonsuz olduğunu bildirmişlerdir. Eğer Şâtibi'nin ortaya koyduğu görüş doğru olsaydı Kur'ân'ın manaları ilk muhatapların anlamasıyla son bulmuş olurdu.¹²⁴

Dördüncüsü; Kur'ân'ın i'câz vecihlerinden bir tanesi de sınırlı lafızlarla sınırsız manaları ihtiva etmesidir.¹²⁵

Beşincisi; İlk muhatapların kısıtlı imkanlarla anladıkları anlamların asli

¹²⁰ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, I, 128.

¹²¹ Hûd 11/49.

¹²² İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, I, 44.

¹²³ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, I, 44.

¹²⁴ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, I, 45.

¹²⁵ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, I, 45.

anlamlar olduğunu iddia edemeyiz. Nitekim hadiste “ ‘nice bilgi taşıyan kimseler vardır ki o bilgiyi kendilerinden daha iyi anlayacak kimselere taşımışlardır’ ”¹²⁶ buyrulmuştur.¹²⁷

Altıncısı; Selef alimlerinin Kur’ân’ın ana konuları dışında açıklama yapmadıkları doğrudur ancak ayetlerin zahir anlamıyla yetinmedikleri ve farklı ilimlerden yararlanarak açıklamalar yaptıkları ortadadır. Kur’ân’ın asli gayelerini anlamaya yönelik yapılan bu açıklamaların tefsire dahil olduğu söylenebilir. Ancak gayeyi aşan ziyade açıklamalar muradın dışında kalır ve o ilmin meraklılarını ilgilendirir.¹²⁸

İbn Âşûr peygamberimize verilen en büyük mucizenin vahiy olduğunu ve efendimizin hadiste belirtildiği üzere en çok tabi olunan peygamber olmasını istemesinin vahyin bütün çağlara hitap etmesiyle mümkün olacağını söylemiştir. Şâtibi’nin görüşünün Kur’ân’ın manalarını belli bir çağa hapsederek onun i’câz yönünü dondurduğunu belirtmiştir.¹²⁹

Müellif bütün insanlığa hitap eden Kur’ân’ın bilimsel gerçekleri ortaya koyduğunu bildirmiştir. O tefsir faaliyeti içerisinde olan kimselerin bilimsel gerçekleri iki farklı metotla ortaya koyması gerektiğini bildirmiştir. O ilk olarak bilim tarafından ortaya konan kriterlerin ayetlerin manalarıyla uzlaştırılarak tefsir faaliyetinin ortaya konabileceğini bildirmiştir. İbn Âşûr ikinci olarak ise, ayetlerden hareketle ileride ortaya çıkabilecek ilmi hakikatlerin ayetlerin lafızlarından yola çıkılarak açıklanabileceğini söylemiştir. İkinci yöntem “Dağları (yerinden söküp) yürüteceğimiz ve senin yeryüzünü dümdüz göreceğin günü hatırla! İşte (o gün) istisnasız bütün insanları diriltilip mahşer yerine toplayacağız.”¹³⁰ ayetinden hareketle alemin depremler sebebiyle yok olabileceği örneğini vermiştir. Müellif yine “Güneş katlanıp dürüldüğünde ve yıldızlar kararıp döküldüğünde”¹³¹ ayetinden hareketle

¹²⁶ Tirmizî, **el-Câmi’u’s-Sahîh**, el-Îmân 7; Ebû Dâvûd, **es-Sünen**, el-İlm 10; İbn Mâce, **es-Sünen**, Mukaddime, 18, el-Menâsik 76.

¹²⁷ İbn Âşûr, **et-Tahrîr ve’t-tenvîr**, I, 45.

¹²⁸ İbn Âşûr, **et-Tahrîr ve’t-tenvîr**, I, 45.

¹²⁹ İbn Âşûr, **et-Tahrîr ve’t-tenvîr**, I, 128-129.

¹³⁰ Kehf 18/47.

¹³¹ Tekvîr 81/1-2.

kıyamet saatinde yerçekiminin son bulacağı örneğiyle ikinci metodu açıklamıştır.¹³²

İbn Âşûr Kur'ân'daki ilmi hakikatlerin iki türlü olduğunu söylemiş bunlardan ilkinin bütün insanlar tarafından direkt idrak edilebileceğini ancak ikinci türünün ise birtakım çaba ve gayretler gerektirdiğini belirterek her türlü ilmi bilgiyi aynı kategoriye koymamıştır. Zikrettiği ilmi bilgi türlerinden ilkinin avam için olduğunu belirten İbn Âşûr ikinci tür bilginin ise bu ilimlerle uğraşan belli bir ilmi donanıma sahip olan insanları kapsadığını bildirmiştir. İbn Âşûr “gökler ve yer bitişik iken onları ayırdığımızı ve her canlıyı sudan yarattığımızı görmezler mi?”¹³³ ayetini buna örnek olarak zikretmiştir. O bu ayeti kerimenin içerdiği ilmi gerçeklerin bir kısmının herkes tarafından kavranabilecekken diğer bir kısmının ilmi donanıma sahip olan insanlar tarafından idrak edilebileceğini belirtmiştir.¹³⁴

İbn Âşûr üçüncü i'câz yönünün Kur'ân'ın her sûresinde veya her ayetinde bulunmadığını ortaya koymuştur. Kur'ân'ın genelinden hareketle böyle bir i'câz olduğunu söylemiştir. Kur'ân'ın bu i'câz yönünün herkes tarafından tercümeler vasıtasıyla idrak edilebileceğini bildirmiştir.¹³⁵

4) İbn Âşûr'a Göre Kur'ân'ın Dördüncü İ'câz Yönü

Kur'ân'ın gaybdan vermiş olduğu haberler onun bir diğer i'câz yönü olarak kabul edilmiştir. Kur'ân'ın gelecekte ortaya çıkacak olaylar hakkında vermiş olduğu haberlerin hepsi meydana gelmiştir. Kur'ân cahiliye dönemindeki müneccimlerin vermiş olduğu kimi zaman gerçekleşen kimi zaman ise gerçekleşmeyen haberlerden bu yönüyle ayrılmıştır. Nitekim yüce bir yaratıcıdan indirilen bir metnin zaman zaman yalan haber vermesi düşünülemeyecek olan bir hakikattir.¹³⁶

Kur'ân'ın gaybtan verdiği haberlerin i'câz olmadığı ile ilgili görüşler belirtilse de Âlûsi bu tür görüşlerin sadece ortaya koyanların inatlarından kaynaklandığını bildirmiştir.¹³⁷ İbn Âşûr da aynı şekilde Kur'ân'ın gaybdan verdiği haberleri i'câzın dördüncü kısmını oluşturduğunu bildirmiştir. Müellifin verdiği bilgilere göre Kur'ân'ın

¹³² İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, I, 43.

¹³³ Enbiya 21/30.

¹³⁴ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, I, 127.

¹³⁵ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, I, 129.

¹³⁶ Âlûsi, *Ruhu'l-Meâni*, I, 159-160.

¹³⁷ Âlûsi, *Ruhu'l-Meâni*, I, 159.

gaybdan verdiği haberler üç kısma ayrılmaktadır. Kur'ân'ın geçmiş peygamberlerin kıssaları ile ilgili verdiği haberler ilk grubun içerisinde yer almaktadır. Müellif Arapların bu kıssalar hakkında bilgi sahibi olmadıklarından dolayı, bu haberlerin onlar için gaybdan verilen haberlerden olduğunu bildirmiştir. Araplara bu kıssalarla meydan okuyan Kur'ân, onların bu tür kıssalar ortaya koymaktaki acizyetlerini gözler önüne sermiştir. Nitekim kâhinleri, münecimleri ile meşhur olan bir toplumun gaybi bir konu olan kıssaların benzerlerini ortaya koyamamaları, onların Kur'ân'ın meydan okuması karşısında aciz kaldıklarını ortaya koymaktadır.

İbn Âşûr'a göre gaybdan verilen haberlerin ikinci kısmı, Kur'ân'ın gelecekle ilgili verdikleri haberlerdir. Rum Sûresi'nde geçen Bizans'ın Perslere karşı yakın zamanda zafer kazanacağı müjdeleyen ayet ikinci grubun içeresine girmektedir. Nitekim Kur'ân'ın Rumların zaferini müjdelemesi gâybâ dair verilmiş bir haberdur. Kur'ân'ın gaybdan verdiği haberlerin içeresine son olarak Kur'ân'ın ahiretle ilgili verdiği haberler girmektedir. İbn Âşûr ahiret hakkında Kur'ân'da verilen haberlerin insanlar tarafından bilinemeyeceğini ortaya koymuştur.¹³⁸

B- İbn Âşûr'un Kıssa ve İ'câz İlişkisine Bakışı

Kıssalar konusunda yazmış olduğu mukaddimede kıssa-i'câz ilişkisine değinen İbn Âşûr, kıssaların i'câzlı yönlerini ele alırken bu iki konunun kuvvetli ilişkisini gözler önüne sermiştir. Kıssalar konusunda i'câzın bütün yönleriyle ortaya çıktığını bildiren müellif, modern dönemde ortaya çıkan birçok tartışmaya bu konuların birbiriyle olan ilişkilerinden hareketle cevap vermeye çalışmıştır. Müellif kıssaların i'câzla olan ilişkisini ele alırken sadece klasik dönemde ortaya konan görüşleri zikretmekle kalmamış, geçmiş metinlerle hesaplaşarak modern meselelere sistematik bir şekilde cevaplar vermeye çalışmıştır. İbn Âşûr'un kıssalar konusunda oluşturmaya çalıştığı bu metodoloji, kıssa konusunun i'câz ile olan ilişkisi hesaba katılmadan ele alındığında, ortaya sadece spesifik meselelerin metotsuz bir şekilde ele alınacağı gerçeğini açığa çıkarmıştır. Müellifin temellendirmiş olduğu fâide teorisindeki maddelerde de kimi zaman açığa çıkan kıssa-i'câz ilişkisi, maalesef modern dönemde kaleme alınan metinlerde yeterince ele alınmamıştır. Bu ihmal meselenin yanlış zeminlere kaymasına

¹³⁸ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, I, 128-129.

yol açmıştır.

Kur'ân'da ki i'câz konusunun dört temel noktasının olduğunu bildiren müellif, Kur'ân'ın taşımış olduğu lafızların belagat ve fesahatli üslûbunu i'câzın ilk yönünün içerisine dahil etmiştir. Müellif kıssalarda bulunan lafızları da bunun içerisine dahil ederek, kıssa-i'câz ilişkisinin ilk yönünü açığa çıkarmıştır. İbn Âşûr kıssalarda bulunan bazı lafızların belagatli üslûbunun kimi zaman kıssaların dördüncü i'câz yönü olan gâybî haberlere katkı sağladığını bildirmiştir. Müellifin Yusuf Sûresi'nde "aziz" kelimesine getirmiş olduğu açıklamada bunun örneği görülmektedir.¹³⁹ Müellifin metodolojisinde önemli bir yere sahip olan birincil ve ikincil anlamlar i'câzın birinci yönünün açığa çıkartılmasında büyük bir görev görmektedir. Arap dilinin inceliklerinden istifade ederek kıssalardaki birinci i'câz yönünü açığa çıkaran müellif, kıssalarda geçen lafızların asırlar boyunca i'câzlı bir dilinin olduğunu savunmuştur. Ayrıca müellifin i'câzın birinci yönüne açığa çıkartırken Kur'an'ın ana konularından olan i'câz-kıssa ilişkisini gözler önüne koyarak elde etmiş olduğu anlamları tefsir faaliyetinin içerisine dahil etmiştir. Nitekim müellif birincil ve ikincil anlamların murada dahil olduğu belirtmiştir.

Kur'ân'ın ikinci i'câz yönünün onun üslûbunda bulunduğunu bildiren İbn Âşûr, bu i'câz yönünün kıssalarda da bulunduğunu söylemiştir. O kıssaların Arapların cahiliye döneminde anlattığı hikayelerden farklı bir üslûba sahip olduğunu bildirmiştir. Nitekim Arapların aynı üslupla bir kıssa ortaya koyamamaları onların acziyetlerini gözler önüne sermiştir. Eski hikâye veya kıssaların olayları hikâye ederken kullanmış olduğu detaylı anlatım tarzı kıssalarda yer almamaktadır. Kur'ân kıssaları anlatırken bu detaycı üslûbu tercih etmemiş, bunun yerine Arapların daha önce şahit olmadıkları bir üslupla kıssaları hikâye etmiştir. Arapların bilmedikleri karşılıklı diyalog üslûbu, anlatılacak kıssa zikredilmeden önce muhatabın dikkatini kıssaya çekmek için muhataplara soru sorarak kıssaya başlamak gibi yeni üsluplar kullanılmıştır. Kur'ân kıssalarında kullanılan üslûba bakıldığında çoğu isim, mekân ve zaman gibi ayrıntılar müphem bırakılarak kıssanın detaylarına inilmediği görülmektedir. Bunun aynı

¹³⁹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, XII, 280.

zamanda i'câzın birinci yönü olan belagat ve fesahate katkı sunduğu görülmektedir. Kıssalarda geçen kimi isimlerin dile ağır gelmesinden dolayı zikredilmediğini bildiren İbn Âşûr, kullanılan üslûbun aynı zamanda kimi zaman diğer i'câz yönü olan belagat ve fesahate katkı sunduğunu bildirmiştir. Nitekim müellifimiz dile ağır gelen isimlerin zikredilmesi halinde bu kullanımların kıssaların üslûbuna zarar vermekle kalmayıp, bununla beraber Kur'ân'da bulunan fesahati ve belagatı ortadan kaldıracığını söylemiştir. Kıssalarda kullanılan Arapça olmayan isimlerin kıssaların üslûbunun içerisinde i'câza kavuştuğunu bildiren müellif, bu isimlerin Kur'ân dışında tek başına kullanılmalarının bir anlam ifade etmediğini bildirmiştir. O kıssaların taşımış olduğu bu özellikleri “zıkr” adıyla isimlendirmiştir. Müellifin kıssalardaki ikinci i'câz yönünü ortaya koyarken özellikle ikincil anlamlardan istifade ettiği görülmektedir.

İbn Âşûr kıssaların lafızlarında bulunan manaları da i'câzın içerisine dahil etmiş, kıssalarda bulunan ibret ve öğütlerin asırlar geçtikçe ortaya çıktığını söylemiştir. Kıssalarda geçen her bilginin değerli olduğunu bildiren müellif, kıssalarda ki bütün lafızların mutlaka önemli bir hikmete işaret ettiğini bildirmiştir. Müellifin fâide teorisinde kıssaların bu yönünü oldukça kuvvetli bir şekilde ön plana çıkardığı görülmektedir. Nitekim asırlar geçmesine rağmen fâide teorisinden hareketle kıssalardan birçok ibret ve öğütler çıkaran müellifin, kıssaların üçüncü i'câz yönündeki sonsuz zenginliği sistematik olarak açığa çıkardığı görülmektedir. Müellif metotsuz bir şekilde kıssalardan çıkarımlarda bulunmamış, sonsuz manalara sahip olan kıssa lafızlarının i'câzlı kullanımlarını bir metot ile eserinde ortaya koymuştur. Onun ortaya koymuş olduğu metot, kıssaların üçüncü i'câz yönünün denetlenebilir bir faaliyet içerisinde sürdürülmesinin önünü açmıştır. Zira metotsuz bir şekilde kıssalardan ibret ve öğütlerin çıkarılması bilgi karmaşasına yol açmaktan öteye gidemeyecektir.

Üçüncü i'câz yönünün açığa çıkarılması sırasında müellifin tevessü metodundan oldukça istifade etmiştir. Nitekim farklı ilimlerdeki meselelerin ele alındığı bu metot, bilimsel noktada ortaya konan i'câzın metodik bir şekilde açığa çıkarılmasına oldukça katkı sunmuştur. Müellif bu metodunu ortaya koyarken kıssalardaki lafızlarda bulunan i'câzlı kullanımların ıslahla ilişkisini kurmuştur. O üçüncü i'câz yönünün açığa çıkarılmasında tevessü metodundan yararlanarak Kur'an'ın anlaşılmasına yardımcı bilgiler ortaya koymuştur. Müellifin tevessü

metodunu tefsirin içerisine dahil etmeyişi, onun ortaya koyduğu bilimsel bilgileri muradın içerisine dahil olmadığını göstermektedir.

Son olarak kıssaların gaybtan verdiği haberleri i'câzın içerisine dahil eden İbn Âşûr, gaybtan verilen haberleri üç kısımda ele almıştır. Kıssaların daha önceden Araplar tarafından bilinmediğini ve bu yüzden Kur'ân'ın bildirdiği kıssaların Araplar için gaybdan verilen haberler olduğunu bildiren müellifin, kıssaları gaybtan verilen haberlerin içerisine dahil ederek birçok meseleye ustaca cevap verdiği görülmektedir.

Müellifin gaybdan verilen haberleri açığa çıkarırken birincil ve ikincil anlamlardan istifade ettiği görülmektedir. Gaybdan verilen bilgilerin i'câzla olan ilişkisini kimi zaman dilsel inceliklerle açığa çıkaran müellifin orijinal bir metot ortaya koyduğu görülmektedir. Nitekim müellif gaybdan verilen haberlerin asırlar geçmesine rağmen dilin imkanları ölçüsünde i'câzla olan ilişkisinin ortaya konmasının zeminini hazırlamıştır. İbn Âşûr gaybdan verilen haberleri açığa çıkarırken tevessü metodunu kullanarak kıssaların daha iyi anlaşılması için yardımcı bilgiler ortaya koymaktadır. Müellifin çeşitli ilimler aracılığıyla bu bilgileri açığa çıkardığı görülmektedir. Gaybdan verilen haberlerin çeşitli ilimlerle ilişkisini açığa çıkaran müellifin kıssalarda anlatılan gaybi haberlerin salt bir anlatı olmadığını savunmuştur.

Kıssalar Kur'ân'ın dördüncü i'câz yönü olan gaybdan verilen bilgilerin içine dahil edildiğinde, kıssaların Araplar tarafından nuzül sürecinde bilinmediği ortaya çıkmaktadır. İbn Âşûr kıssaları gaybdan verilen bilgilerin içerisine dahil ederek, kıssaların tarihsel gerçekliği meselesine de sistematik bir cevap vermiştir. Nitekim müellifimize göre Kur'ân'ın gaybtan verdiği diğer haber çeşitleri olan gelecekte ortaya çıkacak hadiseler ve ahirete ait bilgilerin gerçekliği tartışma konusu yapılamazsa, kıssaların da aynı kategori altında ele alınması gerekmektedir.

VI- KUR'ÂN'IN TEMEL KONULARI VE KISSALARIN FÂİDELERİ ARASINDA Kİ PARALELLİK

Kur'ân'ın gayesinin ıslah olduğunu söyleyen İbn Âşûr dördüncü mukaddimede bu ıslahın gerçekleşmesi için sekiz tane ana konu ortaya koymuştur. Müellif bu konuları şöyle sıralamıştır: 1) İtikadın düzeltilmesi ve sahih inanç esaslarının öğretimi, 2) Ahlakın güzelleştirilmesi, 3) Kanun koyma, 4) İslam ümmetinin siyasi yönetimi için

bilgiler verilmesi, 5) Kıssalar ve geçmiş milletlere dair haberlerin anlatılması,6) Muhataplara bilgi vermek, 7) Öğüt ve uyarılarda bulunma, 8) Kur'ân'ın i'câzını ortaya çıkarmak.¹⁴⁰

Müellif Kur'ân'ın hedeflediği ıslahı, yukarıda saydığımız temel sekiz konu ile gerçekleştirmeye çalıştığını söylemiştir. İbn Âşûr'un yukarıda saydığımız Kur'ân-ı Kerim de ki kıssalarının fâideleri ile bu temel sekiz konu arasında paralellik bulunmaktadır.

İbn Âşûr ahlakın ve itikadın düzeltilmesi olarak saydığı birinci ve ikinci temel konular kıssaların fâideleri ile paralellik göstermektedir. Müellifin kıssaların fâideleri arasında saydığı geçmiş ümmetlerin akıbetleri hakkında bilgi verilmesi ile Kur'ân'ın birinci ve ikinci temel konusu arasında paralellik bulunmaktadır. Nitekim geçmiş ümmetlerin akıbetleri zikredilerek Müslümanlardan ahlâki ve itikadi noktada dikkatli olmaları istenmiştir. Bu fâide ise Kur'ân'ın ana konularından olan ahlak ve itikadın düzeltilmesi ile paralellik göstermektedir.

Üçüncü temel konu olan kanun koyma ile kıssaların onuncu fâidesi arasında paralellik bulunmaktadır. Kıssaların onuncu fâidesi olan İslam ümmetinin kendinden önce ki şeriât ve medeniyetler hakkında bilgilendirilmesi ile Müslümanlar kanunlar hakkında bilgilendirilmiştir.

İbn Âşûr Kur'ân kıssalarının fâideleri arasında kıssaların Müslümanların ufuklarını açtığını ve özellikle Arapları siyasi olarak harekete geçirerek dünyanın yönetiminde söz sahibi olmaları için onları bilgilendirdiğini zikretmiştir. Dördüncü ana konu olan İslam ümmetinin siyasi yönetim hakkında bilgilendirilmesi kıssalar aracılığıyla gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Görüldüğü üzere bu fâide ile dördüncü ana konu arasında ilişki bulunmaktadır.

İbn Âşûr'un Kur'ân'ın ana konuları arasında saydığı i'câz ile kıssalar arasında da bir bağ bulunmaktadır. Kur'ân'ın kıssalardan verdiği haberlerin Arap toplumu için

¹⁴⁰ İbn Âşûr, *et-Tahrir ve't Tenvir*, I, 40-41.

gaybdan verilen haber olduğunu söyleyen İbn Âşûr, kıssaların bu yönünü i'câzın içerisine dahil etmiştir.

Cahiliye döneminde Arapların Kur'ân'da geçen bazı kıssaları detaylarıyla bildiğini ancak bunun Arapların Kur'ân'da geçen kıssaların tamamına vakıf oldukları anlamına gelmediğini bildiren İbn Âşûr, kıssaların Arapların o döneme kadar alışık oldukları bir üslupla Kur'ân'da zikredilmediğini bildirmiş ve bundan dolayı kıssaların Cahiliye döneminde zikredilen hikayelerden farklı olduğunu söylemiştir. Nitekim Kur'ân'ın veciz bir şekilde kıssaları ele alarak kıssalara yeni bir anlam yüklediğini bildiren İbn Âşûr, kıssaların bir tehaddi aracı olarak Kur'ân'da zikredildiğini söyleyerek Kur'ân'ın temel konularından olan i'câz ile kıssaların arasında ki bağlantıyı ortaya koymuştur. Görüldüğü üzere İbn Âşûr'un kıssaların fâideleri arasında saydığı kıssaların i'câzı ortaya çıkararak Arapların zikredilen kıssaların bir benzerini getirmede aciz kalmaları ile Kur'ân'ın ana konularından olan i'câz arasında bir paralellik görülmektedir.

VII- İBN ÂŞÛR'A GÖRE KISSALARIN ÜSLÛBU

A- Kissa Tekrarları ve İbn Âşûr'un Kissa Tekrarlarına

Yaklaşımı

Kur'ân'ın kıssalarda ve farklı yerlerde kullanmış olduğu üsluplardan bir tanesi de tekrarlardır. İbn Âşûr Kur'ân'ın kıssaları zikrederken kullanmış olduğu tekrarların birçok kişinin zihninde şüpheler uyandırdığını ve bu tekrarların birçok kişi tarafından anlaşılmadığını bildirmiştir. O, kıssaların Kur'ân'ın içerisinde defalarca farklı şekilde tekrar edilmesini Kur'ân'ın i'câzlı üslûbunun içerisine dahil etmiştir. ¹⁴¹

Alimler tekrarların belâgat üsluplarından bir tanesi olduğunu belirtmişlerdir. Bu konuda Zerkeşî “Tekrar fesahatin güzelliklerindendir... İnsanlar değişik karakterlere sahiptir. Bu karakterlerin hepsi insanları kötü arzulara davet eder. Bu kötü arzuları, insandan ancak öğütlerin ve nasihatlerin tekrar edilmesi uzaklaştırabilir”¹⁴² ifadelerini kullanarak tekrarların öğüt verme konusunda oldukça etkili bir yöntem olduğunu belirtmiş ve bunu belâgatın bir özelliği olarak görmüştür. Aynı şekilde Abdulkерim

¹⁴¹ İbn Âşûr, *et-Tahrir ve't Tenvir*, I, 68.

¹⁴² Bkz. Zerkeşî, *Burhân*, c. III, s.12.

Hatip “Kur’ân’da ki tekrarlar Kur’ân’ın i’câzından bir i’câz, belâgat özelliklerinden bir özelliktir ki Kur’ân’dan önce bu kadar tatlı ve hoş bir tekrar mevcut değildir”¹⁴³ diyerek tekrarı Kur’ân’ın belâgat özellikleri arasında saymıştır.

Kur’ân’da zikredilen tekrarların içerdiği faydalar için Said Nursi de şu ifadelere yer vermiştir:

[Kur’ân] bir küllî düsturun efradı olarak her asırda ve her tabakaya hitap ederek taze nazil oluyor. Ve bilhassa çok tekrarla ‘ezzâlimîn, ezzâlimîn’ deyip tehditleri ve zulümlerinin cezası olan musibeti semaviye ve arziyeyi şiddetle beyanı, bu asrın emsalsiz zulümlerine, kavmi Âd ve Semud ve Firavunun başlarına gelen azaplarla baktırıyor. Ve mazlum ehli imana, İbrahim ve Mûsâ Aleyhisselâm gibi enbiyanın necatlarıyla teselli veriyor.¹⁴⁴

Kıssalar anlatılırken Kur’ân’ın edebi bir üslupla kıssaları anlatmasında tekrarların önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Bu edebi üslup muhatabın kıssalardan daha fazla etkilenmesine neden olmuştur. Nitekim aynı kıssayı değişik pasajlarda okuyan muhatap, her kıraatinde farklı bir zevk alarak Kur’ân’ı bıkmadan okuyabilmiştir. Kur’ân’ın bu yönü onun i’câzının en büyük işaretlerinden biridir. Hiçbir kitap muhatabına her okuyuşunda Kur’ân’ın vermiş olduğu tesiri ve heyecanı verememiştir.¹⁴⁵

Kıssalarının tekrarı İbn Âşûr’a göre Kur’ân’ın i’câzlı üslûbunun içerisine girmektedir. Müellif tekrar edilen kıssaların Kur’ân’da farklı yerlerde zikredilerek daha önce zikredilen aynı kıssalardan farklı anlamlar ve mesajlar taşıdığını bildirmiştir. O aslında kıssa tekrarlarının ortaya koyduğu mesajlar yönünden tekrar sayılmayacağını belirtmiştir. Nitekim her kıssanın bulunduğu konum itibarıyla siyak-sibak ilişkisinden dolayı farklı manalar ve mesajlar içerdiğini bildiren İbn Âşûr, Kur’ân kıssalarının kendinden önce zikredilen mesajları te’kid ettiğinden dolayı hüccet olma özelliğinin bulunduğunu bildirmiştir.¹⁴⁶

¹⁴³ Abdülkerim Hatib, **İ’câzu’l- Kur’ân**, Daru’l- Fikri’l- Arabi, Mısır, 1974, s.194-195.

¹⁴⁴ Bkz. Nursi, **Sözler**, s. 219.

¹⁴⁵ Erdoğan Baş, **Kur’ân’ın Üslubu ve Tekrarlar**, Pınar Yay. İstanbul 2003, s. 54-55.

¹⁴⁶ İbn Âşûr, **et-Tahrir ve’t Tenvir**, I, 68.

Müellif Kur'ân'ın bu tekrarları kullanarak beş tane fâide ortaya koymuştur. O tekrarların fâidelerini şu şekilde sıralamıştır:

Birincisi: Kur'ân tekrarları yer vererek ortaya koymuş olduğu öğüt ve nasihatlerin muhatapların zihinlerinde kalıcı olmasını sağlamıştır.

İkincisi: Tekrarlar Kur'ân'da ki belâğatin ortaya çıkmasını sağlamışlardır. Kur'ân tekrar ettiği kıssalarda her zaman aynı lafızları ve üslûbu kullanmamıştır. Kıssaları tekrar ederken değişik yerlerde farklı belâgat sanatlarını kullanarak belîğ olmayan bir üslup kullanmamıştır.

Üçüncüsü: Sonradan Müslüman olanlar daha önce inen ayetleri kaçırmış olsalar da tekrarların yardımıyla önce zikredilen ayetlerden haberdar olmuşlardır. Daha önce Kur'ân'da zikredilen kıssalar tekrar indirilerek, yeni Müslüman olanların aynı kıssaları vahiy aracılığıyla öğrenmelerine katkı sağlamıştır. Yeni Müslüman olanların kıssaları tekrarlar aracılığıyla öğrenmeleri, ikinci ağızdan duyarak öğrenmelerinden daha etkili olmuştur.

Dördüncüsü: Kur'ân'ın tamamını bütün Müslümanların ezberlemeleri nadir görülen bir durum olduğundan dolayı, Kur'ân'ın belli bir kısmını ezberleyen kimsenin tekrarlar yardımıyla diğer yerlerinden de haberdar olması mümkün hale gelmiştir.

Beşincisi: Kur'ân kıssaları bazen kısa bir şekilde anlatırken bazen detaylı bir şekilde anlatmıştır. Bu farklılıkların sebeplerinden bir tanesi Kur'ân'ın seslendiği muhatapların değişiklik göstermesidir. Kur'ân kimi zaman müşriklere, bazen ehl-i kitaba, bir başka zaman Müslümanlara seslenirken bazen de hepsine birden seslenmiştir. Muhatap farklılıkları Kur'ân'ın kıssaları farklı bir şekilde anlatmasına neden olmuş ve bu kıssaların tekrarına da yansımıştır. Kıssa tekrarları vasıtasıyla muhatapların seviyelerine göre bir anlatım ortaya konmuştur.¹⁴⁷

Yukarıda zikrettiğimiz Kur'ân kıssalarının fâideleri ile Kur'ân'ın ana konuları arasında ki paralellik, tekrarların fâideleri ile Kur'ân'ın ana konuları arasında da bulunmaktadır. Kıssa tekrarlarının birinci fâidesi olan tekrarların zihinlerde mesajın

¹⁴⁷ İbn Âşûr, *et-Tahrir ve't Tenvir*, I, 68-69.

daha kalıcı olmasını sağlaması ile Kur'ân'ın ana konularından olan öğüt verme arasında bir bağlantı bulunmaktadır.

Kıssa tekrarlarının birinci fâidesi öğüt ve nasihatlerin tekrarlar aracılığıyla zihinlerde kalıcılığının sağlanmasıdır. Bu fâide ile Kur'ân'ın birinci ve ikinci ana konuları olan ahlak ve itikadın düzeltilmesi arasında paralellik bulunmaktadır.

Yine kıssa tekrarlarının ikinci fâidesi tekrarların i'câza yaptığı katkıdır. Bu fâidenin Kur'ân'ın ana konularından sonuncusu olan i'câz ile ilişkili olduğu görülmektedir.

B- İbn Âşûr'a Göre Kıssaların “Zıkr” Özelliği

İbn Âşûr kıssaların kendisine has bir üslûbu olduğunu bildirerek geçmiş dönemde anlatılan kıssalar ile Kur'ân kıssaları arasına keskin bir çizgi çekmiştir. Kıssalarda Kur'ân'ın bütün i'câz yönlerinin ortaya çıktığını belirten müellif, kıssaların kendine has olan anlatım tarzıyla bunu ortaya koyduğunu belirtmiştir. İbn Âşûr kıssalarda Kur'ân'ın takip ettiği anlatım tarzını “zıkr” kelimesiyle isimlendirmiştir. Kur'ân getirmiş olduğu üslupla kıssalara “zıkr” yani öğüt verme vasfını kazandırmış gereksiz detaylara girmemiştir.

Müellif kıssaların “zıkr” özelliğini Kur'ân'da geçen iki farklı pasajla açıklamıştır. O Kalem Sûresi'nde geçen şu hadiseyi, “Fakat bahçeyi o halde gördüklerinde, "Biz mutlaka yolumuzu şaşırmış olmalıyız!" dediler. (Gerçeği anlayınca da), "Hayır, meğer biz mahrum bırakılmışız!" dediler. Onların en akl-ı selim sahibi olanı, "Ben size ‘Rabbinizi tespih etseydiniz ya! dememiş miydim?’” dedi.”¹⁴⁸ Kur'ân'ın zıkr özelliğiyle anlattığını bildirmiştir. Nitekim Kur'ân kıssada bahçe sahipleri arasında önceden gecen diyalogları zikretmemiş, sadece olayın sonunda olan hadiseleri ve diyalogları zikrederek muhatabın dikkatinin buraya yoğunlaşmasını sağlamıştır. Yine aynı şekilde Yusuf kıssasında geçen kıssada, “İkisi de kapıya koştular.”¹⁴⁹ ayetinin zıkr özelliğiyle Kur'ân'da yer aldığı görülmektedir. Ayette Züleyha'nın eşinin o an kapıya gelmesi ve kapıyı çalması gibi ayrıntılar zikredilmeyerek yaygın olan kıssa anlatılış

¹⁴⁸ Kalem 68/26-28/

¹⁴⁹ Yusuf 12/ 25.

üslûbundan farklı bir metot izlenmiştir. İki pasajda da muhatapların dikkatleri kıssalardan çıkarılması gereken öğüt ve nasihatlere çekilmiştir.¹⁵⁰

VII- KISSALARIN TARİHSEL GERÇEKLİĞİ MESELESİ VE İBN AŞUR'UN BAKIŞI

Kur'ân'da ki kıssaların gaybdan verdiği haberlerin tarihsel gerçekliği hakkında modern döneme kadar herhangi bir tartışma olmamıştır. Klasik dönemde tartışılmayan bu mesele hakkında bir çalışma yapan Halefullah, yazmış olduğu eserde kendinden önce hiçbir müfessirin Kur'ân kıssalarının geçmişte yaşanmayıp birer mitoloji olduğunu açıkça söylemediklerini belirtmiştir.¹⁵¹

Geçmiş dönemde Kur'ân'ın her ayetinde bir hakikat bulunduğunu bildiren alimlerin Kur'ân'da ki kıssaları mit olarak görmeleri mümkün gözükmemektedir. Nitekim Kur'ân kendisini bir hidayet kitabı olarak tanıtmış, içerisinde bulunan öğütleri kulları doğru yola erdirmek için rehber olarak kullanmıştır. İçerisinde gerçek şeyler barındırmayan bir kitabın ahlâki ve fonksiyonel olması klasik ulema arasında kabul görmemiş gözükmemektedir.

Modern döneme gelindiğinde özellikle Batı'da kutsal kitaplar üzerinde dönen yoğun tartışmaların İslam dünyasını da etkilemesiyle kıssaların gaybdan verdiği bilgilerin tarihsel gerçekliği tartışmaya açılmıştır. Kıssaların tarihsel gerçekleri yansıtmayabileceğini düşünen Tâhâ Hüseyin (1889-1973), Emin el Hûli (1895- 1966) ve Muhammed Halefullah'ın (1916- 1997), Fransız edebiyat eleştirmeni olan Gustave Lanson'dan etkilendikleri görülmektedir.¹⁵²

Kıssaların tarihsel gerçekliği meselesini İslam dünyasında Muhammed Halefullah yapmış olduğu tezde tartışarak ilk kez bu mesele hakkında müstakil bir tez çalışması ortaya koyan kişi olmuştur. Tezinde kıssalarda tarihsel bir gerçeklik

¹⁵⁰ İbn Âşûr, *et-Tahrir ve't Tenvir*, I, 65.

¹⁵¹ Bkz. Muhammed Halefullah, *Kur'ân'da anlatım Sanatı*, çev. Şaban Karataş, Ankara Okulu Yay., Ankara 2002, s.206.

¹⁵² Bkz. Şaban Karataş, *Muhammed Ahmed Halefullah*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2002, s.105-107.

aranmaması gerektiğini bildiren müellif, Kur'ân kıssalarının tarihsel gerçekliği yansıtmadıklarından dolayı mitoloji olduklarını söylemiştir.¹⁵³

Halefullah'ın ortaya koymuş olduğu görüşlere yaşadığı dönemde İslam dünyasından olumlu ve olumsuz birçok yanıt gelmiştir. Kıssaların tarihsel gerçekliği meselesi günümüzde de hâlâ tartışılmakta ve farklı görüşler ortaya konmaktadır. Türkiye'de ilâhiyat fakültelerinde Halefullah'ın görüşlerini destekleyen akademisyenler bulunmaktadır. Özellikle bu konuyla ilgili bir eseri bulunan Mustafa Öztürk, bu mesele hakkında birçok çalışma kaleme almış ve kıssaların tarihsel gerçekliğini kabul etmeyerek kıssaların birer mitoloji olduklarını belirtmiştir.¹⁵⁴

Kıssalarda tarihsel gerçeklik arayan yaklaşımları doğru bulmayan Öztürk kıssalarla ilgili yazmış olduğu bir makalede şu sözlere yer vermiştir:

Burada Kur'ân'ın ne işe yaradığı sorusuna vereceğimiz cevap da meselenin vuzuha kavuşmasına yardımcı olacaktır. Madem ki Kur'ân bir hidayet mesajıdır, öyleyse hidâyete götüren enstrümanların mutlaka bilgi verici olduğunda ısrar etmeye hâcet yoktur. Mitolojik anlatımlar, ait olduğu metne vücut veren dilin tarihselliği içinde, imana davet edilen kitleleri tefekkür ve tefekküre sevk etme, iman edenlerin ise dinî yaşantılarını canlı tutma ve ahlâkî motivasyonlarını takviye etme gibi çok önemli bir işleve sahiptir.¹⁵⁵

Öztürk'ün yapmış olduğu açıklamalardan kıssaların tarihsel gerçekliğini kabul etmeyenlerin meseleyi ele alırken Kur'ân'ın işlevi hakkındaki görüşlerinin, meseleye olan bakışlarını etkilediğini görmekteyiz. Öztürk kıssaların ahlâkî öğütler vermesini ve kıssaların iman edenlerin hayatlarını canlı tutmalarını kıssaların işlevi için yeterli görmüştür. Öztürk'ün kıssaların işlevini ortaya koymuş olduğu fikirlerle sınırlandırmış olduğunu görmekteyiz. Nitekim kıssaların sadece muhataplara ahlâkî mesajlar vermek için indiğini söylemek, İbn Âşûr'un kıssalar hakkında ortaya koymuş olduğu fâideleri tamamen ortadan kaldırmaktadır. Kıssaların i'câz ile olan bağlantısı ve nüzûl döneminde kıssaların Müslümanların eğitim seviyelerini ehl-i kitap ile aynı düzeye taşıyıp, inkarcıların birtakım iddialarını susturmaları gibi İbn Âşûr'un ortaya koymuş

¹⁵³ Bkz. Halefullah, **Kur'ân'da anlatım Sanatı**, s.153- 258.

¹⁵⁴ Bkz. Mustafa Öztürk, **Kıssaların Dili**, Ankara Okulu Yay., Ankara 2012, s. 26.

¹⁵⁵ Mustafa Öztürk, "Demitolojizasyon ve Kur'ân", **ÇÜİFD**, c. 4, sy. 1, 2004, s. 144-145.

olduğu fâidelerin Öztürk'ün bakış açısında hiçbir konumu bulunmamaktadır. Meselenin fâideleri göz arda ederek ele alındığında ne kadar dar bir bakış açısıyla ele alındığı görülmektedir. Kıssaların nüzûl döneminde inkarcıların ortaya atmış olduğu sorulara verdiği cevaplar, Yusuf kıssasında bir bütün olarak kıssanın anlatılmasıyla inkarcılara bir mislini getirme noktasında meydan okunması, kıssalarda ortaya çıkan i'câzın bütün yönlerinin görmezden gelinmesi, meseleyi Kur'ân'ı salt ahlak metninden ibaret görmek gibi yerlere götürdüğü görülmektedir. İbn Âşûr'un ortaya koymuş olduğu kıssalardaki fâidelerin, kıssaları sadece ahlâki metinler olarak gören görüşün önüne geçerek kıssaların dar bir bakış açısıyla okunmasını ortadan kaldırdığını görmekteyiz.

İbn Âşûr'un kıssalar ile i'câz arasındaki kurduğu bağlantı onun kıssaların tarihsel gerçekliği meselesine olan bakışını önemli ölçüde şekillendirmiştir. Geçmişte yaşanmış olan kıssaları zaman ve mekân üstü muhataplarına ulaştırmayı hedefleyen Kur'ân'ın, bu hedefini ortaya koyarken i'câzı bir araç olarak kullanmıştır. Bu aracın kıssalarda da bütün yönleriyle ortaya çıktığını belirten İbn Âşûr, kıssaların tarihsel gerçekliğini Kur'ân kıssalarının fâidelerinden biri olarak gördüğü i'câz üzerinden savunduğunu görmekteyiz.

Kıssalarda anlatılan olayların tarihsel gerçekliğinden çok ahlâki olarak kıssalarda verilen mesajların önemine dikkat çeken modern dönemde ortaya çıkan düşüncülerin, Kur'ân'ın getirmiş olduğu mesajları sadece mistik yönüyle ele almasından dolayı, kıssaların yanlış anlaşılmasında büyük rol oynadığı görülmektedir. Bu düşünce yapısının tehlikesinin farkında olan İbn Âşûr, kıssaların fâidelerinde de ortaya koymuş olduğu sekizinci fâide ile bu düşünce yapısını eleştirmiştir. Sekizinci fâidede kıssaların siyasi olarak çok kötü bir durumda bulunan Arapları harekete geçirmeye çalıştığını belirten müellifin, görüldüğü üzere kıssaları salt bir ahlâki metin manzumesi olmaktan çıkararak hayatın her alanına müdahale eden metinler olduğunu savunmuştur.

İbn Âşûr kıssaların dördüncü fâidesi olarak geçmiş ümmetlerin akıbetlerine kıssalarda dikkat çekildiğini bildirmiş ve muhatapların bunlardan dersler çıkarması gerektiğini söylemiştir. Kur'ân kıssalardaki peygamberlerin sadece kavimleriyle olan yaşam mücadelelerini anlatmamış, buna ek olarak kavimlerin helak şekillerini, hangi saatlerde helak olduklarını ve ne gibi durumlarda kavimlerin helak olduğuna dair

kıssalarda çeşitli bilgiler aktarmıştır. İbn Âşûr'un ortaya koymuş olduğu dördüncü fâide akıllara kıssaların tarihsel gerekliliğiyle ilgili bir soru getirmektedir; bu bilgilerin tarihsel gerçekliğinin olmaması durumunda evrensel mesajlar içeren kıssa sonlarının, tarihsel olmaya maruz kalan yeryüzüne nasıl evrensel üstü mesajlar vereceği büyük bir soru işaretidir. Nitekim gerçekliği olmayan bir metnin içeriğinden sadece ahlâki öğütler çıkarılmasını olumluyan düşüncenin bu soruya vereceği cevap maalesef müspet gözükmemektedir.

İbn Âşûr Yusuf Sûresi'nde de kıssaların tarihsel gerçekliği meselesini ele alarak bu mesele hakkındaki görüşlerini ortaya koymuştur. İkinci bölümde zikrettiğimiz üzere kıssaların Araplar tarafından bilinmediğini söyleyen müellif, kıssaların bu yönüyle gaybdan haber verdiğini bildirerek kıssaların dördüncü i'câz yönünü ortaya koymuştur. Gaybdan verilen haberlerin gerçeklik üzerine kurulu olması gerektiğini söyleyen müellif, eğer kıssalar gerçekliği yansıtmayıydı verilen haberlerin gaybdan bildirildiğini söyleyemeyeceğimizi savunmuştur. Müellif kıssaların gaybdan haber vermemesinin onun i'câz yönüne bir eksiklik katacağını bildirerek kıssaların tarihsel gerçekliğini savunmuştur. İbn Âşûr Yusuf Sûresi'nde geçen “Andolsun onların kıssalarında akıl sahipleri için ibretler vardır. Kur'ân, uydurulabilecek bir söz değildir”¹⁵⁶ ayetine yapmış olduğu açıklamalarla bu görüşünü desteklemiştir. Müellif ayetin kıssaların ibret alınması gereken şeyler olduğunu söylediğini bildirmiş ve ibret alınacak şeyde hakikatin bulunmasının şart olduğunu söylemiştir. Hakikatin bulunmadığı hikayelerin insanların nüfuzlarına işleyemeyeceğini bildiren müellif, geçmişteki abartılı Arap destanlarının ve masallarının, Farisilere ait olan Rüstem hikayelerinin hakikati yansıtmadıkları için muhataplarında anlık dinleme isteği uyandırmasına rağmen ilerisi için muhatapların hayatlarına herhangi bir katkılarının bulunmadığını ortaya koymuştur. Kur'ân kıssalarının da hakikati yansıtmasa aynı konuma düşeceğini bildiren müellif, kıssaların geçmişte ortaya konan abartılı ve yalan hikayelerden farklı olduğunu söyleyerek tarihsel gerçekliğine işaret etmiştir.¹⁵⁷

¹⁵⁶ Yusuf 12/ 111.

¹⁵⁷ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, XIII, 72.

Modern dönemde ortaya çıkan kıssaların tarihsel gerçekliği hakkında dönen tartışmaların ve kıssaların mit olarak görülmesindeki sebeplerden bir tanesinin mucize ve doğaüstü olayların akıl yoluyla izah edilememesi gelmektedir. Kıssalardaki doğaüstü olayların ve mucizelerin akılla açıklanamayışı modern dönemdeki bazı düşünürleri kıssaların tarihsel gerçekliği konusunda şüpheyi düşürmüştür. Akıllarıyla açıklayamadıkları bu problemin çözümüne ise kıssaların tarihsel gerçekliği olmadığı düşüncesi yetişmiş ve ortada olmayan bir problemi ortadan kaldırdıklarını düşünmüşlerdir.¹⁵⁸ İbn Âşûr'un bu tür doğa üstü meseleleri açılarken herhangi bir yoruma gitmeden olaylar hakkında akli açıklamalar getirmeyişi, onun kıssaların tarihsel gerçekliğine olan bakışını yansıtmış, kıssaları mit olarak görmediğini ortaya çıkarmıştır.

¹⁵⁸ Bkz. Ay, **Kur'ân Kıssalarını Siret Bağlamında Okumak – Hz. Musa Kıssası Örneği**, s. 55.

İKİNCİ BÖLÜM:

İBN ÂŞÛR'UN KISSALARDAKİ FÂİDE VE İ'CÂZA BAKIŞI (YUSUF SÛRESİ ÖRNEĞİ)

Mekke'de inen sûrelerden olan Yusuf Sûresi, 111 ayetten oluşmaktadır. Bir rivayete göre Yahudi alimlerinin müşriklere: “Muhammed’e Yakup ailesinin Şam’dan Mısır’a geliş nedenini ve Yusuf (as.)’ın kıssasını sorun” demeleri üzerine bu süre indirilmiştir. Diğer bir rivayette ise Kur’ân indirilmeye devam ederken sahabeden birtakım kimseler peygamber efendimizden bir kıssa anlatmasını istemişlerdir. Bunun üzerine Yusuf Sûresi indirilmiştir.¹⁵⁹

Yusuf (as.)’ın Kur’ân’ı- Kerim’de 3 sûrede 27 defa ismi zikredilmiştir. Kur’ân’ı- Kerim’de bir süre onun adıyla isimlendirilmiştir. Yusuf (as.) ismi 25 kere bu sûrede zikredilmiştir. Yusuf (as.)’ın isminin geçtiği süre ve ayetler şu şekildedir: En’am :84; Yusuf: 4, 7, 8, 9, 10, 11, 17, 21, 29, 46, 51, 56, 58, 69, 76, 77, 80, 84, 85, 87, 89, 90, 94, 99; Gafir: 34.

Yusuf Sûresi’nde dördüncü ayetten başlayarak yüz birinci ayete dek kronolojik sırasıyla Yusuf kıssasının anlatıldığı görülmektedir. Bu sûrede zikredilen ayetler arasında anlatılan Yusuf kıssası, Kur’ân’ın diğer sûrelerinde anlatılmamıştır.¹⁶⁰

Yusuf (as.)’ın ismi hakkında alimler ekseriyetle bu kelimenin Arapça değil İbranice bir kelime olduğu görüşünü savunmuşlardır. Ancak bu ismin esef kelimesinden gelip Arapça olduğunu savunanlar da olmuştur. Esef Arapça da şiddetli üzüntü için kullanılan bir kelimedir. Yine aynı şekilde aynı kökten gelen esif kelimesi de köle demektir. Yusuf kıssasına göz atıldığında bu iki özelliğin Yusuf (as.)’da birleştiği görülmektedir.¹⁶¹ İbn Âşûr ise bu ismin İbranice olduğunu savunmuştur.¹⁶²

Yusuf Sûresi indirilerek peygamber efendimize adeta teselli verilmiştir. Kavminin onu yalanlamasına ve eziyet etmesine üzülmemesi gerektiği bildirilmiştir.

¹⁵⁹ Kurtubi, Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh, **el- Cami’ li- ahkami’l- Kur’ân**, Beyrut, 1996, Daru’l Kutubu’l- İlmiyye, IX, s. 79.

¹⁶⁰ Muhammed Ali, es-Sâbûnî, **Safvetü’t-Tefâsîr**, Beyrut, 1981, Daru’l- Kur’âni’l- Kerim, XII, s. 40.

¹⁶¹ Beydâvi, Nesefî, Hâzin, İbn Abbas, **Mecmuu’t- Tefasir**, Beyrut, 1987, Daru’l- et- Turasil -Arabi, III, s. 376.

¹⁶² İbn Âşûr, **et-Tahrîr ve’t-tenvîr**, XII, 206.

Yusuf (as)’ın inancı uğrunda çektiği sıkıntılar hatırlatılmış, bu sıkıntıların ardından gelen rahat zamanların müjdesi verilmiştir.¹⁶³

I- SÛREDEKİ FÂİDELERİN FIKIH İLMİYLE OLAN İLİŞKİSİ

Kur’ân’ı- Kerim geçmiş kavimlerin şeriâtlerinden bahsederek onların hukuk sistemi hakkında bilgiler vermiştir. Kıssalarda verilen bu bilgiler, müfessirler tarafından İslam hukukundaki meseleleri çözümlemek için kaynak oluşturmuştur.¹⁶⁴ Kıssalar hikâye edilirken kullanılan lafızlar üzerinden yapılan istinbatlar, modern dönemde de önemini korumuştur. Nitekim modern dönem müfessirlerinden olan İbn Âşûr’un kıssalardan elde ettiği fâidelerin zaman zaman fıkha ait konularla ilişkisi olduğu gözlemlenmiştir.

İbn Âşûr’un kıssalardan elde etmiş olduğu fâidelerin fıkıhla olan ilişkisi fâide teorisinin çok yönlü bir metot olduğunu göstermektedir. Müellifin ortaya koymuş olduğu metot aracılığıyla fıkhi problemlere kıssalar üzerinden sistematik cevap verme imkânı doğmuştur. İbn Âşûr kıssalar üzerinden fıkhi problemleri reformist bir bakış açısıyla çözüme kavuşturmamıştır. Müellif kıssalar üzerinden temel fıkhi kaideler üretmeyerek tâli meselelerde kıssaları delil olarak kullanmıştır. O sarîh bir nassın bulunduğu konularda kıssalardaki lafızları nasları destekleyici argümanlar olarak görmüştür.

İbn Âşûr’un fâide teorisi üzerinden elde etmiş olduğu fıkhi çıkarımlar, modern dönemde ortaya çıkan birtakım iddialara da cevap vermiştir. Bu iddialarda Kur’ân ayetlerinin fıkhi ve kelâmi konularla ilişkilendirmesinin mümkün olamayacağı belirtilmiştir. Yine fakihlerin ve kelimcilerin metotsuz bir şekilde Kur’ân’dan istinbatlar yaptığı iddia edilmiştir. İbn Âşûr bu iddialara fâide teorisi üzerinden yapmış olduğu çıkarımlarla cevaplar vermiştir. Müellif kelim ve fıkıh ilminin tefsirin kendisi

¹⁶³ Sâbûnî, **Safvetü’t-Tefâsîr**, XII, s. 42.

¹⁶⁴ Ayrıntılı bilgi için Bkz.: Bkz.: Abdullah Acar, “Bir İctihad Kaynağı Olarak Kur’ân Kıssaları”, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 2005.

değil bu ilme yardım eden ilimler olduğunu savunmuştur. O tefsir ilmini bağımsız bir ilim olarak görmüş, yapmış olduğu çıkarımlarla bu ilimlere malzeme sağlamıştır.

Müellifin kıssalardan yapmış olduğu fıkhi çıkarımlar fâide teorisinin salt tarihsel bilgi aktarımından ibaret olmadığını göstermektedir. O Müslümanların kıssalardan elde edeceği fıkhi çıkarımlar aracılığıyla yaşamış oldukları dönemde karşılarına çıkan problemlere Müslüman bir bakış açısıyla çözümler üretilbileceğini savunmuştur. Müellif kıssaların dinamik yapısını açığa çıkararak Kur'ân'ın sadece tarihte yaşanan olayları anlatmadığına dikkatleri çekmiştir. İbn Âşûr fıkhi çıkarımlar aracılığıyla kıssaların tarihe dokunduğunu gözler önüne sermiştir. Müslümanların kıssalardan elde edilen fıkhi çıkarımları hayatlarında pratiğe dönüştürerek tarihe müdahale edebileceklerini iddia etmiştir. Müellifin Yusuf Sûresi'nde yaptığı çıkarımları ortaya koyarak meselenin daha iyi anlaşılmasını sağlayalım.

Yusuf'u gezdirmek için izin isteyen kardeşlerin “Yarın onu bizimle beraber (kıra) gönder de bol bol yesin içsin, oynasın; onu mutlaka koruruz.”¹⁶⁵ o dönemin şeriâtı hakkında bizlere bilgi vermektedir. İbn Âşûr Yusuf'un kardeşlerinin babalarından oyun oynamak için izin istemelerinin o dönemdeki şeriâtte eğlenmek için oyun oynamanın meşru olduğunu gösterdiğini söylemiştir. Müellif bunun belli çerçevelerde İslam Şeriâtı'nda da geçerli olduğunu savunmuştur. O alışkanlık haline getirmediği sürece kişinin kendini rahatlatmak için bu tür şeyleri yapabileceğini ileri sürmüştür.¹⁶⁶

Kıssada Yusuf'u kuyuya atan kardeşlerinin babasının huzuruna geldiklerinde şu sözleri söyledikleri bildirilmiştir “Ey babamız! Biz yarış için uzaklaşmış, Yusuf'u da eşyamızın yanında bırakmıştık; onu kurt yemiş! Ama biz doğru söyleyen kimseler olsak da sen bize inanmazsın” dediler.”¹⁶⁷ Yusuf'un kardeşleri babalarına ağlayarak ve ellerinde onun olduğunu iddia ettikleri bir gömlekle geldiler. Ancak o gömleği yırtmayı unuttukları rivayet edilmiştir. Bu da onların yalanını ortaya çıkarmıştır.¹⁶⁸ İbn Âşûr kardeşlerin babalarını inandırmak için ağlamalarının Kur'ân tarafından zikredilmesinde

¹⁶⁵ Yusuf 12/12.

¹⁶⁶ İbn Âşûr, **et-Tahrîr ve't-tenvîr**, XII, 229.

¹⁶⁷ Yusuf 12/16-17.

¹⁶⁸ İbn Kesir, Ebü'l-Fida İmadüddin İsmail b. Ömer, **Tefsiru İbn Kesir**, Dimeşk, 1994, Mektebetu-Daru's- Selam, II, s. 620.

birtakım fâidelerin bulunduğunu bildirmiştir. Müellif hakimlerin davaları dinlerken sanığın ağlamasını dikkate almaması gerektiğini, hüküm verirken delillere göre hareket etmesi gerektiğini bildirmiştir. Müellifin günümüzde ortaya çıkacak olan davalarda hakimlerin nasıl davranması gerektiği konusunda kıssa üzerinden çıkarımlarda bulunmuştur. Bazı suçluların bu şekil davrandığını bildiren İbn Âşûr esas olanın ağlama değil deliller olması gerektiğini vurgulamıştır. Müellifin günümüz hukuk sisteminin hâlâ çözüme kavuşturamadığı yargıda şeffaflık meselesini bir kıssa üzerinden çözüme kavuşturmaya çalıştığı görülmektedir. O yine bu ayetten hareketle bazı insanların sinirlerini çok rahat kontrol ettiklerinden dolayı karşısındaki kişiyi kolay bir şekilde kandırabileceğini, bu sebepten dolayı Müslümanların günlük yaşamlarında ikili ilişkilerde dikkatli olmaları gerektiğini söylemiştir.¹⁶⁹

Yusuf (a.s.)'ın Mısır kralından görev istediğini bildiren Yusuf Sûresi'ndeki ayet “Beni ülkenin hazinelerine tayin et! Çünkü ben çok iyi korurum ve bu işi bilirim.”¹⁷⁰ üzerinde müfessirler yorumlarda bulunmuştur. Ayetin Müslümanların günlük hayatlarında nasıl davranmaları gerektiği konusunda önemli bilgiler taşıdığını söylemişlerdir. İbn Kesir Yusuf'un görev talep etmesinden hareketle ilim sahibi bir insanın etrafında onun ilminden habersiz olan kimselere karşı kendini övebileceğini söylemiştir.¹⁷¹ Râzi Yusuf (as.)'ın kendini övmesinde herhangi bir işkâlin olmadığını söylemiş, zira onun toplumun maslahatını düşündüğünden dolayı böyle bir davranışta bulunduğunu belirtmiştir.¹⁷² Maverdi de kişi adaleti ve ona yüklenecek sorumlukları yerine getirebileceğini düşünüyorsa görev talep etmenin ve kendi kabiliyetini açığa çıkarmanın caiz olduğunu bildirmiştir.¹⁷³

İbn Âşûr liyakatli kişilerin kendileri için görev talep etmelerinde herhangi bir problemin bulunmadığını söylemiştir. Hatta kişinin uzman olduğu alanda kendisinden başka ehil bir kimsenin bulunmaması halinde o görevi üstlenmesinin zorunlu olduğunu söylemiştir. Müellif kişinin görevi ehil olmayan kimselere bırakmasının doğru

¹⁶⁹ İbn Âşûr, **et-Tahrîr ve't-tenvîr**, XII, 236.

¹⁷⁰ Yusuf 12/55.

¹⁷¹ İbn Kesir, **Tefsiru İbn Kesir**, II, 633.

¹⁷² Razi, Fahreddin b. el- Allame Ziyaeddin Ömer Muhammed, **Mefâtîhu'l-Gayb**, Beyrut, 1981, Daru'l-Fikr, XVIII, s. 160-161.

¹⁷³ Ebu'l-Hasan Habib, El-Maverdî, El-Ahkamu's-Sultaniye, Ufuk Yay., Ankara, 2016, s.153.

olmadığını savunmuştur. İbn Âşûr görev talep eden kişinin yapacağı işte ehil olmasının şart olduğunu savunmuş aksi durumda bunun ümmet için problem oluşturacağını bildirmiştir. Müellifin modern dönemde güncelliğini koruyan meseleleri çözüme kavuştururken salt olarak fakihlerin ortaya koymuş olduğu fetvaları referans vermediğini görmekteyiz. Kıssada ki ayet üzerinden meseleyi çözüme kavuşturarak kendi içtihadını ortaya koymuştur.¹⁷⁴

Müellifimiz kıssalar aracılığıyla yalnız güncel fikhî meseleleri çözümlememiştir. İbn Âşûr fıkıhta hükümleri bulunan meselelerin geçmiş şeriâtlarla olan farklarını kıssalar üzerinden ortaya koyarak İslam Şeriâti'nin önemine dikkatleri çekmiştir. Sûrede Yakup peygamberin Yusuf (a.s.)'dan ayrıldıktan sonra oldukça üzüldüğü ve Yusuf'un kardeşlerinin onun bu üzüntüsü karşısında ölmesinden korktukları bildirilmiştir. Suyûtî'nin naklettiği rivayette Hz. Peygamber, Cebrail'e "Yakup'un Yusuf'a olan üzüntüsü ne kadardı" diye sormuş, Cebrail de "Evladını kaybeden yetmiş anaya denk gelir" demiştir. Efendimiz ardından onun sevabını sorunca Cebrail onun yüz şehit sevabına sahip olduğunu bildirmiştir.¹⁷⁵ Rivayetlerden de anlaşıldığı üzere Yakup (as.) çok hüznülenip ağlamasına rağmen geçirmiş olduğu imtihandan büyük ecirler almayı başarmıştır. İbn Âşûr da kıssa da zikredilen "Ah Yusuf'um ah! İçim yanıyor!" Sonunda üzüntüden gözlerine boz geldi. Artık kederini içine gömüyordu."¹⁷⁶ ayetinden hareketle geçmiş şeriâtlarda üzüntü anında kişinin hüznünü açığa çıkarmak için yapmış olduğu davranışların yasaklanmadığını bildirmiştir. Hatta Tevrat'ta Musa peygamberin ölümünden sonra kavminin onun arkasından kırk gün ağladığının bildirildiğini zikretmiştir. İbn Âşûr musibet anında üstün bir sabır göstermenin İslam Şeriâti'yle birlikte geldiğini, geçmiş ümmetlerde böyle bir zorunluluğun bulunmadığını hatta geçmişteki bazı peygamberlerin üzüntü anında hüznlerini yansıtmak için kıyafetlerini yırttıklarını bildirmiştir. Müellif kıssada geçen ayet üzerinden İslam Şeriâti'nin geçmiş şeriâtlardan farkını ortaya koyarak İslam Şeriâti'nin önemine dikkatleri çekmiştir.¹⁷⁷

¹⁷⁴ İbn Âşûr, **et-Tahrîr ve't-tenvîr**, XIII, 9.

¹⁷⁵ es-Suyûtî, Celâleddin Abdurrahman, **ed-Dürrü'l-Mensûr fi't-Tefsîri bi'l-Me'sûr**, Kahire, Merkezü Hicr li'l-Buhûs ve'd-Dirâsâtî'l- Arabiyye ve'l-İslâmiyye, 2003, V. 570.

¹⁷⁶ Yusuf 12/ 84.

¹⁷⁷ İbn Âşûr, **et-Tahrîr ve't-tenvîr**, XIII, 43.

İbn Âşûr'un surede geçen fâideleri ortaya koyarken aynı zamanda geçmiş dönemde bu sûre üzerinden yapılan çıkarımları da eleştiriye tabi tutmuştur. Kefalet bahsinin delillerinden biri kıssada geçen "Kralın su kabını arıyoruz; onu getirene bir deve yükü (bahşiş) var" diye cevap verdiler. (İçlerinden biri) "Ben bu söze kefilim" dedi."¹⁷⁸ ayetidir. Bu delilin geçmiş dönemde hiçbir alim tarafından eleştirilmediği savunulmuştur.¹⁷⁹ İbn Âşûr Yusuf (a.s.)'ın bu sözler söylendiği sırada daha peygamber olmadığını ve onun herhangi bir şeriata göre hareket etmediğini bildirmiştir. O bizden önceki şariatlerin delil olduğunu ancak Yusuf peygamberin bu sözler söylendiği sırada herhangi bir şeriata bağlı olmadığından dolayı bu ayetin delil olarak kullanılamayacağını söylemiştir. Müellif daha önce eleştiriye tabi tutulmadan aktarılan bu delili eleştirerek orijinal bir fikir ortaya koymuştur. Ayrıca onun kendinden önceki birikimi salt taklit etmediği, yeri geldiğinde kendi içtihadını seslendirdiğini görmekteyiz.¹⁸⁰

II- SÛREDEKİ FÂİDELERİN KELAM İLMİYLE OLAN İLİŞKİSİ

İbn Âşûr'un Yusuf Sûresi üzerinden elde ettiği çıkarımların kelâm ilmiyle ilişkili olduğu görülmektedir. Kelâmi meselelerde kendi görüşlerini fâide teorisi üzerinden elde etmiş olduğu çıkarımlarla destekleyen müellifin, peygamber hayatlarının anlatıldığı kıssalardan oldukça istifade ettiği görülmüştür.

Kelâmi bir mesele olan peygamberlerin nübüvvetten önceki ismetleri meselesini İbn Âşûr'un Yusuf Sûresi'nde geçen "Kapıları iyice kapattı ve "haydi gel!" dedi. O da "Hâşâ, Allah'a sığınırım!"¹⁸¹ ayetiyle açıkladığı görülmektedir. Yusuf'un Aziz'in karısı karşısında onun yapmış olduğu teklife olumsuz cevap vermesi İbn Âşûr'a göre peygamberlerin nübüvvetten önceki ismetlerini göstermektedir. Yusuf (a.s) iffetini korumak için Allah'a sığınmış ve bu teklifi reddetmiştir. Bu da peygamberlerin nübüvvetten önce korunduklarını, onların büyük günah işlemediklerini ve masum olduklarını göstermektedir. Müellifin yapmış olduğu yorumun aksine peygamberlerin

¹⁷⁸ Yusuf 12/72.

¹⁷⁹ Abdullah Acar, "Bir İctihad Kaynağı Olarak Kur'an Kıssaları", **İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi**, c. 4, sy. 9, 2007, s. 110-111.

¹⁸⁰ İbn Âşûr, **et-Tahrîr ve't-tenvîr**, XIII, 29.

¹⁸¹ Yusuf 12/ 23.

günahsız olmadığını iddia edenler olmuştur. Nitekim Mevdûdi bu ayete yapmış olduğu yorumda peygamberlerin yanılabilceğini, hatta günaha girebileceklerini savunmuştur.¹⁸² Aynı zamanda Mü'min Sûresi'nde yer alan “(Resulüm) Sen şimdi sabret, çünkü Allah'ın vaadi mutlaka gerçekleşir; günahının bağışlanmasını iste ve sabah akşam rabbini hamd ile tesbih et.”¹⁸³ ayetinden hareketle efendimiz dahil bütün peygamberlerin günahları bulunduğu ve Allah'ın onları tövbeye davet ettiği iddia edilmiştir.¹⁸⁴ İbn Âşûr'un bu yorumlara katılmadığını görmekteyiz. O Yusuf'un göstermiş olduğu bu iffetin herkes için alınması gereken bir öğüt olduğunu bildirmiş, Müslümanların Yusuf (a.s) gibi iffetli bir yaşam ortaya koymaları gerektiğini belirtmiştir.¹⁸⁵

İbn Âşûr Yakup (a.s.)'ın Yusuf'un kokusunu duyduğunu belirttiği şu ayette “Eğer bana bunamış demezseniz, inanın ben Yusuf'un kokusunu alıyorum!”¹⁸⁶ Yakup peygambere bu sözlerin vahiy aracılığıyla bildirildiğini ortaya koymuştur. O Yakup peygambere bildirilen bu vahyin melekler vasıtasıyla bildirilmediğini iddia etmiştir. Müellif Yakup (a.s.)'a bu vahyin aracı olmadan bildirildiğini söyleyerek vasıtasız vahyin varlığını savunmuştur.¹⁸⁷

Müellifimiz kelâmi bir mesele olan keramet meselesini Yusuf Sûresi'nde geçen “Gömleği yüzüne koyar koymaz Yakup tekrar görür hale geldi.”¹⁸⁸ ayetiyle delillendirmiştir. O Yusuf (a.s.)'a bu olay sırasında henüz peygamberlik verilmediğini söylemiştir. Yusuf'un kendi gömleğini göndererek babasının gözlerinin açılmasına vesile olmasını kerâmetin delili olarak görmüştür. Ancak Râzi gömleğin gönderilmesi ve Yusuf'un Yakup (as.)'ın bu gömlek vasıtasıyla şifaya kavuşacağını vahiy aracılığıyla bildiğini söylemiştir.¹⁸⁹ Razi'nin yapmış olduğu yorum Yusuf (as.)'ın

¹⁸² Mevdûdi, Ebu'l-'Âla, **Tefhimü'l-Kur'ân: Kur'ân'ın Anlamı ve Tefsiri**, çev. Muhammed Han Kayanî, İstanbul, İnsan yay., 1994. II, s. 451.

¹⁸³ Mü'min 40/ 55.

¹⁸⁴ Diyanet (Komisyon Başkanı Hayreddin Karaman v.d.), **Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir**, D.İ.B. Yay., Ankara, 2014, IV, s. 668-669.

¹⁸⁵ İbn Âşûr, **et-Tahrîr ve't-tenvîr**, XII, 252.

¹⁸⁶ Yusuf 12/94.

¹⁸⁷ İbn Âşûr, **et-Tahrîr ve't-tenvîr**, XIII, 52.

¹⁸⁸ Yusuf 12/ 96.

¹⁸⁹ Razi, **Mefâtihu'l-Gayb**, XVIII, s. 206.

kerâmetini değil peygamberliğini delillendirmektedir. İbn Âşûr ise Yusuf'un henüz vahiy almadığını ve gömlek aracılığıyla keramet gösterdiğini bildirmiştir.¹⁹⁰

III- SÛREDEKİ FÂİDELERİN VERMİŞ OLDUĞU TARİHİ BİLGİLER

İbn Âşûr kıssalarda geçen tarihi bilgileri zikrederek bu bilgilerin fâide teorisiyle olan ilişkisini ortaya koymuştur. Bu bilgileri salt bir şekilde aktarmayan müellif, tarihi bilgilerin muhatapları bilgilendirmek ve bilinçlendirmek için kıssalarda zikredildiğini savunmuştur.

Müellifin tarihsel bilgileri elde ederken ayetleri sadece literal okumaya tabi tutmadığı görülmektedir. Arap dilinden oldukça istifade eden İbn Âşûr, kıssalarda geçen bazı kelimelerin kullanım şekillerinin tarihsel bilgilere işaret ettiğini savunmuştur. O Arap dilinin zenginliğinden istifade ederek tarihsel veriler elde etmeye çalışmıştır. Sûrede geçen "Aşılamaz engellerle kuşatılmanız hariç, onu bana mutlaka getireceğinize dair Allah adına yeminle kesin söz vermediğiniz takdirde onu sizinle beraber göndermem!"¹⁹¹ ayetinde Yakup (a.s) oğullarından yemin etmelerini isteyerek onlardan söz almak istemiştir. Nitekim daha önce Yusuf (as.)'ın başına gelen olayların tekrar etmesini istememiştir.¹⁹² Yakup (a.s.)'ın yemin sözü için "verme" (e'ta) fiilini kullanmasının o dönemdeki yeminler hakkında bilgi verdiği söylenmiştir. İbn Âşûr bu kelimedden hareketle o dönemde yemin edenlerin yeminlerine işaret olarak ellerinde bulunan birtakım şeyleri verdiğini veya verilen şeylerin yemin edilen kişide rehin olarak bırakıldığını söylemiştir. Müellif yeminler hakkında verilen bu bilgilerin İslam Şeriâtı'na ve medenileşmeye dikkat çektiğini bildirmiştir. O Arap dilinden istifade ederek ulaşmış olduğu tarihi bilgiyi tekrar yorumlayarak muhatapların bu veriler ışığında ayetten çıkarması gereken dersleri ortaya koymuştur.¹⁹³

Müellif geçmiş kavimlerin kullanmış oldukları birtakım ibarelerin de tarihsel bilgilere işaret ettiğini bildirerek, lafızların sadece Arap dilindeki kullanımlarını esas

¹⁹⁰ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, XIII, 53.

¹⁹¹ Yusuf 12 /66.

¹⁹² Zemahşeri, Ebü'l-Kasım Carullah Mahmud b. Ömer b. Muhammed, *el-Keşşaf an Hakaiki Gavamizi't-Tenzil ve Uyuni'l-Ekavil fi Vücuhi't-Te'vil*, Kahire, Darü'l- Alemiyye, 1996, II, s.332.

¹⁹³ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, XIII, 19.

almamıştır. O Aziz'in karısının kocasına ayette geçtiği üzere “zevce” kelimesi yerine “seyyid” kelimesi ile hitap etmesinin ayetteki tarihi bir bilgiye işaret ettiğini bildirmiştir. Bu kullanımın Arapça'da bulunmadığını bildiren İbn Âşûr, Kur'ân'ın bu kullanımla o dönemde ki evlilikler hakkında bilgi verdiğini söylemiştir. O dönemdeki evliliklerin genelde cariyelik üzerinden sürdürüldüğünü bildiren İbn Âşûr, bu bilginin Aziz'in karısının kocasına “seyyid” lafzıyla hitap etmesiyle ortaya çıktığını bildirmiştir. Müellifin ortaya koyduğu yorumun orijinalliği dikkatleri çekmektedir.¹⁹⁴

İbn Âşûr Kur'ân'da Arap dili dışında herhangi bir kelime olmadığına dair ortaya konan görüşlere fâide teorisi üzerinden orijinal bir yaklaşımla cevap vermiştir. İmam Şafi (204.), Ebu Ubeyde (210), Taberi ve Bakıllani'ye göre Kur'ân'da Arap dilinin dışında herhangi bir kelime bulunmamaktadır.¹⁹⁵ Bu görüşe katılmayan İbn Âşûr “seyyid” kelimesinin ayetteki kullanım şeklinin Arapça'da bulunmadığını bildirerek Kur'ân'da Arap dili dışında kelime bulunduğunu savunmuştur.

Kıssada Ken'ani kavminin günlük hayatı hakkında bilgi sahibi olabileceğimiz ayetler bulunmaktadır. Sûrede geçen “Yusuf şöyle dedi: "Her zaman yaptığınız gibi yedi sene ekin ekeceksiniz. Sonra yiyeceklerinizden ibaret olan az bir miktar hariç, hasat ettiğiniz ürünü başağında bırakın (böyle saklayın).”¹⁹⁶ ayetinden hareketle İbn Âşûr Ken'ani kavminin ziraatla geçimlerini sağladıklarını bildirmiştir. O dönemde Mısır halkı tarım ve hayvancılıkta oldukça üst düzeydeydi. Döneme ait bulunan kitabelerden hayvancılık için Mısırlıların ineği evcilleştirdiği ve onu bir sembol olarak gördükleri ortaya çıkmıştır.¹⁹⁷ Yusuf (as.)'ın o dönemde kavmine ürün depolamaları için tavsiyede bulunması günümüzdeki hububat silolarının ve zahir ambarlarının o dönemdeki örneklerini teşkil etmektedir.¹⁹⁸ Müellif ayette Mısır halkı hakkında verilen bu bilgilerin Müslümanlara dünya hayatı hakkında bilgi verdiğini bildirmiştir. Ona göre

¹⁹⁴ İbn Âşûr, **et-Tahrîr ve't-tenvîr**, XII, 235.

¹⁹⁵ İsmail Cerrahoğlu, **Tefsir Usulü**, Ankara 2016, Diyanet Vakfı Yay., s. 153.

¹⁹⁶ Yusuf 12/47.

¹⁹⁷ Bkz. Maulana Abdul Majid Daryabadi, **Tafsir-ul- Qur'an**, India, 2004, Academy Of Islamic Research And Publications Lucknow, II, s. 323.

¹⁹⁸ Bkz. Güneş, Aldulbaki, **Kur'ân Kıssaları ve Medeniyetlerin İnşası**, Gündönümü Yay., İstanbul, 2005, s. 93.

tarım konusunda Müslümanlar bilgilendirilerek, İslam İktisadının temelini oluşturan sektörlerden birine dikkat çekilmiştir.¹⁹⁹

Yusuf (a.s.)'ın görmüş olduğu rüyanın ardından babasına rüyayı anlatmasının o dönemdeki tarihi bir bilgiye işaret ettiği bildirilmiştir. İbn Âşûr'a göre ahlâki yönden herhangi bir eksikliği olmayan bir kimsenin rüya görmesi ve o rüyayı bu işi bilen bir kişiye anlatması rüya ilminin Yusuf peygamber zamanında oldukça yaygın olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda müellif görülen rüyanın o dönemde ileride ortaya çıkabilecek olaylar hakkında insanları bilgilendirdiğini söylemiştir. Müellifin ortaya koymuş olduğu bu yorum onun kıssalarda zikredilen olayların tarihsel gerçekliği hakkındaki yaklaşımını ortaya koymaktadır. Kıssada zikredilen rüya hadisesinin gelecekte ortaya çıkacak hadiselerden haber verdiğini savunan İbn Âşûr'un rüya ilmine müspet olarak yaklaştığı görülmektedir.²⁰⁰

Kıssada geçen “Şu benim gömleğimi götürün de onu babamın yüzüne koyun, gözleri görececek duruma gelir; bütün ailenizi de bana getirin”²⁰¹ ayetinin geçmiş kavimlerin aralarında geliştirdikleri iletişim konusunda bilgi verdiği söylenmiştir. Yusuf'un babasına gömlek göndermesi aralarında olan bir iletişimi göstermektedir. Müfessirler bu gömleğin nasıl bir gömlek olduğu hakkında çeşitli rivayetler ortaya koymuşlardır. Bazıları bu gömleğin cennetten getirilip Yusuf (as.) kuyudayken ona giydirildiğini söylemiştir. Bazıları ise bu gömleğin Hz. İbrahim'i ateşten koruyan gömlek olduğunu ve Yakup (as.)'a miras kaldığını iddia etmişlerdir.²⁰² İbn Âşûr geçmiş dönemde yaşayan bazı ailelerin fitne zamanlarında birbirlerini tanımak ve haberleşmek için bu tür yöntemler geliştirdiğini bildirmiş, bu tarihsel veri ışığında Müslümanların iletişim teknolojisinde ilerlemesi gerektiğini savunmuştur. O Müslümanların fitne zamanlarından önce kendi aralarında bir iletişim sistemi kurmaları gerektiğini bildirmiştir. İbn Âşûr'un ortaya koymuş olduğu orijinal fikrin günümüzde elzem bir şekilde kendini hissettirdiği görülmektedir. Nitekim dünyadaki bütün iletişim ağlarına olan hakimiyetin gayri müslimlerin elinde olması Müslümanları birçok konuda

¹⁹⁹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, XII, 286.

²⁰⁰ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, XII, 209.

²⁰¹ Yusuf 12/93.

²⁰² Hamdi Yazır , *Hak Dini Kur'ân Dili*, V, s. 100-101.

zor durumda bırakmaktadır. İletişim teknolojisinin bütün alanlarda büyük bir gücü temsil ettiği günümüzde İbn Âşûr'un işaret ettiği fâide önemini korumaya devam etmektedir.²⁰³

Yusuf peygamber ve Aziz'in karısı kralla karşılaştıklarında ayette geçtiği üzere Aziz'in karısının "Senin ailene kötülük etmek isteyen cezası, zindana atılmaktan veya elem verici bir işkenceden başka ne olabilir?"²⁰⁴ sözlerinden İbn Âşûr'a göre o dönemin yasaları hakkında tarihi bir bilgi bulunmaktadır. Müellif Aziz'in karısının Yusuf (a.s.) için şiddetli bir elem veya hapis cezası istemesinin o dönemde hapis cezasının bulunduğu dair tarihi bir bilgi verdiğini belirtmiştir. Medeni hukuk sisteminde bulunan hapis cezasına dikkatleri çeken müellifin, Müslümanların her yönüyle medeni toplum inşa etmelerinin fikri temellerini atmaya gayret gösterdiği görülmektedir.²⁰⁵ Müellif aynı şekilde sûrenin o dönemin zindanları ve hukuk sistemi hakkında bilgiler verdiğini bildirmiştir. Ona göre "Efendinin yanında benden bahset" dedi. Fakat şeytan ona, efendisine Yusuf'tan söz etmeyi unutturdu. Dolayısıyla Yusuf birkaç sene daha zindanda kaldı."²⁰⁶ ayeti o dönemde herhangi bir suçtan dolayı zindana giren kişilerin devlet tarafından detaylı bir şekilde kayıt altına alınmadan zindana atıldığını göstermektedir. İbn Âşûr kralların yılın veya ayın belli günlerinde mahkumlar hakkında bilgi almadıklarını, mahkûm isimlerinin, hapiste kalacağı müddetlerin ve zindana giriş gibi sebeplerin kayıt altına alınmadan mahkumların zindana atıldıklarını bildirmiştir. Müellif kıssada değinilen kanun eksikliklerinin muhataplara bildirilerek İslam Şeriâtî'nin önemine dikkat çektiğini savunmuştur. Aynı zamanda İbn Âşûr ayetin o dönemdeki yasaların zayıf olmasının medeni hukuk sisteminin oluşmasına zarar verdiğini söylemiştir. O Müslümanların hukuk sistemlerini oluştururken medeni bir hukuk kurmaları gerektiğini savunmuştur.²⁰⁷

Kıssada geçmiş hukuk sistemleri hakkında verilen bilgilerin sadece tarihi bir rivayet olarak ele almayan müellif, İslam Şeriâtî'ne dikkatleri çekerek toplumsal ıslahın gerçekleşmesinde kurulacak hukuk sisteminin önemini gözler önüne sermiştir.

²⁰³ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, XIII, 50.

²⁰⁴ Yusuf 12/ 25.

²⁰⁵ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, XII, 257.

²⁰⁶ Yusuf 12/ 42.

²⁰⁷ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, XII, 278.

Kur'ân'ın indiriliş gayesinin ıslâh olduğunu savunan müellifin medeni hukuk sisteminin bu gayeyi gerçekleştirmede önemli rol oynadığını savunmuştur. Müellif "Sonra da su kabını kardeşinin yükünden çıkardı. İşte biz Yusuf'a böyle bir tedbiri öğrettik, yoksa Allah dileyip bunu öğretmeseydi kralın kanununa göre kardeşini alıkoyamazdı."²⁰⁸ ayetinin o dönemdeki birtakım yasalar hakkında bizleri bilgilendirdiğini söylemiştir. Hırsızlık yapan kimselerin ceza olarak malını çaldığı kişi için hayatının geri kalanında köle olarak kalacağını kıssada bildirildiğini söylemiştir.²⁰⁹ Bunu bilen Yusuf (a.s.) kardeşinin çantasına melikin eşyalarını koydurarak onun Mısır da kalmasını sağlamıştır. Eski Mısır kanunlarında hırsıza sopa vurulup çaldığı malın iki katı ceza ödettirildiğini söyleyen İbn Âşûr, Ken'ani kavminin bunu uygulamayıp hırsızın köleliğe mahkûm edildiğini bildirmiştir.²¹⁰

Kıssada olayların nerede geçtiği ile ilgili zaman zaman bilgiler verilmiştir. İbn Âşûr'un bu bilgiler üzerinden birtakım çıkarımlarda bulunduğu görülmektedir. Kıssalarda gereksiz ayrıntıların zikredilmediğini ve bu sebepten dolayı kıssaların diğer hikayelerden farklı olduğunu bildiren müellif, sûrede zikredilen mekanlarla ilgili bilgileri yorumlamıştır. Yakup (a.s.)'ın kardeşleri Yusuf'u gezintiye çıkarmak istemeleri üzerine ayette belirten şu sözleri söylemiştir. "Babaları, "Doğrusu onu götürmeniz beni endişelendiriyor; farkında olmadığınız bir sırada onu kurt yer diye korkuyorum"". ²¹¹ İbn Kesir Yakup (a.s.)'ın bu sözlerle Yusuf'un kardeşlerine ileride sığınabilecekleri bir mazeret verdiğini söylemiştir. Aynı zamanda günümüzde nadir olarak görülse de ayet o dönemde Şam topraklarında yoğun bir şekilde bulunan kurtların varlığına dair tarihi bir bilgiye işaret etmiştir.²¹² Şam topraklarında bulunan kurtların Yakup (a.s.)'ın onlardan korkmasından dolayı oldukça tehlikeli olabileceğini bildiren İbn Âşûr'un kıssada geçen mekânsal ögeyi yorumladığı görülmektedir.²¹³ Aynı şekilde müellif "Onu götürüp kuyunun dibine bırakmaya ittifakla karar verince bunu yaptılar. Biz de Yusuf'a, "Kardeşlerinin bu yaptıklarını bir gün onlara, kendileri (senin

²⁰⁸ Yusuf 12/76.

²⁰⁹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, XIII, 32.

²¹⁰ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, XIII, 32.

²¹¹ Yusuf 12/13.

²¹² İbn Kesir, *Tefsiru İbn Kesir*, II, 616; Bkz. Majid Daryabadi, *Tafsir-ul- Qur'an*, II, s. 308.

²¹³ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, XII, 230.

kim olduğunun) farkına varmadan mutlaka haber vereceksin!" diye vahyettik."²¹⁴ ayetinin Mısır ile Şam arasında bulunan bir yola ve bu yollar arasında kuyuların bulunduğu işaret ettiğini bildirmiştir. O bu ayetten ortaya çıkan tarihi veriler ışığında Müslümanların geçmiş medeniyetler hakkında bilgilendirildiğini söylemiştir. Müellif onuncu fâide olarak kıssalardaki geçmiş ümmetlerin medenileşmeleri hakkında verilen bilgilerin Müslümanların medeni bir hayata geçmelerine zemin hazırladığını söylemiştir. O yapmış olduğu çıkarımlarla kıssalardaki tarihsel bilgilerin dilin üç unsurunu taşıdığını savunmuştur. İbn Âşûr'un kıssalardaki tarihsel bilgilerin dilin sadece tasvir boyutunu açığa çıkarmadığını iddia etmiştir. Müellif tarihsel bilgiler üzerinden yapmış olduğu çıkarımlarla dilin talep ve ifade boyutlarına dikkatleri çekmiştir. O kıssalardaki tarihsel bilgileri dilin imkanları ölçüsünde bütün yönleriyle ortaya koyarak kıssaların sürdürülebilir bir tefsir faaliyetinin elzem konularından olduğunu ortaya koymuştur.

Müellif Yusuf sûresinde geçen ayetlerden hareketle o dönemde yaşayan toplumun itikâdî inançları hakkında bilgi sahibi olunabileceği bildirmiştir. Kadınlar Yusuf (a.s.)'ı görünce "Hâşâ rabbimiz! Bu bir beşer değil, bu ancak değerli bir melektir."²¹⁵ dediler. Ayette belirtilen kadınların şaşkınlıkları ve onu bir meleğe benzetmeleri, Yusuf (as.)'ın bedenini görüp cinsel duygularının kabarmasından dolayı olmadığı belirtilmiştir. Kadınlar onun ahlaki güzelliğinin bedenine sirâyet ettiğini fark etmişler ve bundan dolayı onu bir meleğe benzetmişlerdir.²¹⁶ İbn Âşûr kadınların Yusuf (as.)'ı meleğe benzettiklerinden dolayı ayetin o dönemdeki toplumun gâibi varlıklar olan meleklerle inandıklarını gösterdiğini belirtmiştir. Müellife göre Yusuf (a.s.)'ın kavmi meleklerle inanıyor ve onları birtakım şeyler üzerine çizerek tasvir ediyorlardı. O Kur'ân'ın geçmiş kavimlerin itikatlarından haber verdiğini ve tevhit inancına dikkatleri çektiğini bildirmiştir.²¹⁷

Sûrede geçen şu ayette "Evinde bulunduğu kadın, onunla ilişkiye girmek istedi. Kapıları iyice kapattı ve "haydi gel!" dedi. O da "Hâşâ, Allah'a sığınırım! Zira kocan

²¹⁴ Yusuf 12/15.

²¹⁵ Yusuf 12/31.

²¹⁶ Majîd Daryabadi, *Tafsir-ul- Qur'an*, II. s. 317.

²¹⁷ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, XII, 263.

benim velînimetimdir, bana iyilik edip evini açtı. Gerçek şu ki zalimler iflah olmaz!" dedi."²¹⁸ Yusuf (a.s.)'ın günah işleyenler için "zalim" kelimesini kullanmasını o dönemdeki günah anlayışıyla ilgili bizlere bilgi verdiği bildirilmiştir. Ayette geçen zalimlerin kimler olduğu hakkında geçmiş dönemde birçok yorum ortaya konmuştur. Müfessirler kelimenin zina yapanlar, hıyanet içerisinde bulunanlar gibi günah işleyen kimseleri kastettiğini bildirmişlerdir.²¹⁹ İbn Âşûr bu kelimedenden hareketle o dönemde günahların İslam dininde olduğu gibi zulüm olarak görüldüğünü bildirerek kelimenin bütün günahları içerisine aldığını söylemiştir. O ayetin Müslümanları günahlar konusunda uyardığını bildirmiştir.²²⁰

IV- SÛREDEKİ FÂİDELERİN TAŞIMIŞ OLDUĞU ÖĞÜTLER VE AHLAKİ MESAJLAR

İbn Âşûr Yusuf kıssasında bulunan fâidelerin birtakım öğüt ve ahlaki mesajlar taşıdığını belirterek kıssalardan sadece hukuki normlar elde etmemiştir. Kıssanın ahlaki boyutunu ele alan müellifin, fâide teorisiyle çok yönlü bir kıssa okuması yaptığı dikkatleri çekmektedir. O kıssaları tarihin akışını değiştirecek inanç, hukuk, ahlak ve tarihe dair bilgiler taşıdığını ve bu bilgilerin belli bir sistematikte açığa çıkarılacağını ortaya koymuştur. Modern dönemde zihin karmaşası yaşayan Müslüman bireyin birçok konuda kıssalar aracılığıyla Müslüman bakış açısıyla var olabileceğini savunmuştur.

İbn Âşûr kıssalardan hayata pratik yönden dokunan ahlaki öğütler çıkararak kıssaların anlaşılması noktasında farklı bir bakış açısı ortaya koymuştur. İnfak, zekât, yetimi sevindirme gibi İslam'ın emrettiği davranışların ehemmiyetinin kavranması, bu davranışların hayatta pratik olarak deneyimlenmesi ile mümkündür. Müellif kıssalardaki verilen mesajların ahlaki boyutunu ortaya koyarak, kıssaların Müslüman zihninde anlam kazanmasının hayatta pratik olarak uygulanmasına bağlı olduğunu savunmuştur. O kıssaların ahlaki mesajlarını ortaya koyarak anlatılan olayların eski bir anlatı olmadığını, Müslüman bireyin kıssalardan ahlaki mesajlar ve öğütler çıkarması gerektiğini savunmuştur.

²¹⁸ Yusuf 12/23.

²¹⁹ en-Nesefî, Ebu'l-Berekat Abdullah b. Ahmed b. Mahmud, **Medariku't-Tenzîl ve Hakaiku't-Te'vîl**, Beyrut, Daru İbn Kesir, 2011, II, s. 167.

²²⁰ İbn Âşûr, **et-Tahrîr ve't-tenvîr**, XII, 252.

Yusuf sûresinin başında Yakup (a.s.) Yusuf'un rüya gördüğünü öğrendikten sonra sûrede geçtiği üzere şöyle buyurmuştur; "Yavrucuğum dedi, "Rüyanı sakın kardeşlerine anlatma, sonra sana tuzak kurarlar! Çünkü şeytan insana apaçık bir düşmandır." ”²²¹ Kutsal Kitap’a bakıldığında Yakup (as.)’ın Yusuf’u görmüş olduğu rüyadan dolayı azarladığı bildirilmiştir. Yakup’un Yusuf’a “Ne biçim düş bu? Ben, annen, kardeşlerin gelip önünde yere mi eğileceğiz yani?” ²²² dediği görülmektedir.

Müfessirler Yakup (a.s.)’ın oğluna diğer kardeşlerine görmüş olduğu rüyayı anlatmamasını istemesinin kardeşlerinin ona karşı şiddetli kıskançlığını sebep olarak göstermişlerdir. Yakup (a.s.) Yusuf’un görmüş olduğu rüyanın onun ilerde sahip olacağı nimetlerin işaretçisi olduğunu anlamıştı. Kıskanç olan kardeşlerinin ona herhangi bir kötülükte bulunmalarından korkmuştu. Bu yüzden dolayı Yusuf’un görmüş olduğu rüyayı kimseye anlatmamasını istemişti.²²³

İbn Âşûr’a göre Yakup (a.s.)’ın bu sözlerinde birtakım fâideler bulunmaktadır. Müellif Yusuf peygamberin ayette belirtildiği üzere babasını dinleyerek rüyasını kardeşlerine anlatmamasının muhataplar için öğüt alınması gereken bir davranış olduğunu söylemiştir. O Yusuf’un evlatlar için örnek bir davranış sergilediğini bildirmiş ve çocukların babalarına karşı itaatkâr olması gerektiğini söylemiştir. İbn Âşûr ayetin devamında kulların şeytan konusunda bilgilendirilerek insânî ilişkilerde şeytan faktörünü göz önüne alarak dikkatli olmaları gerektiğini söylemiştir.²²⁴

Yakup (a.s.)’ın oğulları için yaptığı şu uyarıda “Oğullarım! (Şehre) hepiniz bir kapıdan girmeyin, ayrı ayrı kapılardan girin. Ama Allah’tan gelecek hiçbir şeyi sizden savamam. Hüküm Allah’tan başkasının değildir. Ben yalnız O’na güvenip dayandım. Güvenecek olanlar yalnız O’na güvenip dayansınlar.”²²⁵ birtakım öğütlerin bulunduğu bildirilmiştir. Yakup (a.s.)’ın oğullarına farklı kapılardan girme hakkında nasihatle bulunmasının nedeninin nazar olduğu bildirilmiştir. Oğullarının dış görünüş olarak alımlı olmalarından dolayı onlara nazar değmesinden korkan Yakup (a.s.) onların

²²¹ Yusuf 12 /5.

²²² Kutsal Kitap, Kitabı Mukaddes Yayınları, Adana, 2002, Yaratılış 37/10.

²²³ İbn Kesir, **Tefsiru İbn Kesir**, II, s. 616; Bkz. Kurtubi, Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh, **el- Cami’ li- ahkami’l- Kur’ân**, Beyrut, 1996, Daru’l Kutubu’l- İlmiyye, IX, s. 84-86.

²²⁴ İbn Âşûr, **et-Tahrîr ve’t-tenvîr**, XII, 214.

²²⁵ Yusuf 12/67.

üzerindeki bakışların etkisini kırmak için böyle bir nasihatte bulunduğu söylenmiştir.²²⁶ Bu yorumlara katılmayan Mevdûdî, siyasi nedenlerden dolayı o dönemde birçok kabilenin gözetim altında bulunduğunu bildirmiştir. Bu nedenden dolayı şehre grup halinde girecek olan oğullarının bir çete olarak algılanacağından korkan Yakup (as.) onların ayrı kapılardan şehre girmelerini istemiştir.²²⁷ Beğavi Yakup'un oğullarına şehre girerken toplu şekilde girmelerini yasaklamasını, onların dış güzelliklerinde bulunan çekicilikten ve şehir halkından farklı giyinmelerinden kaynaklandığını söylemiştir. Beğavi bu farklılığın şehir halkını korkutmaması için Yakup'un oğullarına farklı kapılardan girmeyi emrettiğini aktarmıştır.²²⁸ İbn Âşûr Yakup (a.s.)'ın ayette geçtiği üzere yalnız Allah'a dayandığını bildirmesi ve oğullarını sebeplere sarılmaları için teşvik etmesinin Kur'an muhatapları için alınması gereken bir öğüt olarak görmüştür. Müellife göre ayet sebeplere sarıldıktan sonra bütün işlerin Allah'ın elinde olduğunu, Allah'ın ortaya koyduğu sonuca kulun razı olması gerektiğini ve Allah'ın hikmetlerini kulların bilemeyeceği gibi mesajlar içermektedir.²²⁹

Sûrede kulların Allah ile olan ilişkilerinin nasıl olması gerektiği konusunda da bilgiler bulunmaktadır. Yusuf'un zindandan kurtulacağını zannettiği gençlerden birisine "Efendinin yanında benden bahset"²³⁰ dedikten sonra, gencin Yusuf'u zikretmesi şeytan tarafından unutturulmuş ve Yusuf (a.s.) zindanda birkaç sene daha kalmak zorunda kalmıştır. Bela ve musibetlerden kurtulmak için Allah'ın dışındaki insanlardan yardım talebinde bulunmada herhangi bir sıkıntı bulunmamasına rağmen ayette Yusuf (a.s) siteme maruz kalmıştır. Beydâvi bunun sebebinin Yusuf (as.)'ın peygamber olmasından dolayı makamına layık bir şekilde ruhsatla değil azimetle davranması gerektiğinden kaynaklandığını söylemiştir.²³¹ İbn Âşûr burada ilahi bir öğütün bulunduğunu söylemiştir. Yusuf (a.s.)'ın Allah'ı anmadan direkt gençlerden yardım istemesi kınanmış ve gencin onu anması şeytan tarafından unutturulmuştur.

²²⁶ Bkz. el- Kurtubi, **el- Cami' li- ahkami'l- Kur'an**, IX, s.148-149; Razi, **Mefâtihu'l-Gayb**, XVIII, s. 172-176; İbn Kesir, **Tefsiru İbn Kesir**, II, 637; Molla Musa el Celali el Bazidi, **el- Vadihu'l- Mesalik ala tefsiri'l- Medarik**, İstanbul, 2017, Daru'l- Ravza, III, s.208.

²²⁷ Mevdûdî, **Tefhimü'l-Kur'an**, II, s. 479.

²²⁸ Ebu muhammed el- Huseyn b. Mesud, Beğavi, **Me'alimu't- Tenzil**, Beyrut, Daru'l- Marife, ,II, s. 437.

²²⁹ İbn Âşûr, **et-Tahrîr ve't-tenvîr**, XIII, 21-23.

²³⁰ Yusuf 12/42.

²³¹ Beyzâvi, **Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl**, II, s. 68.

Müellif kulların bütün işlerde Allah’a güvenip ona dayanmaları gerektiğinin bu ayetle ortaya konduğunu bildirmiş ve kulların ayetin verdiği bu öğüdü hayatlarına yansıtmaları gerektiğini zikretmiştir.²³²

Yusuf kıssasında kâinatın işleyişiyle ilgili de malumatın bulunduğunu söyleyen İbn Âşûr “Sonra bunun ardından insanların bol yağmura kavuşacakları bir yıl gelecek; artık o yıl (bolca ürettikleri üzüm ve zeytin) sıkacaklar”²³³ ayetinde Allah’ın kâinatı yönetirken ortaya koymuş olduğu bir düzenden bahsedildiğini bildirmiştir. Yusuf (a.s.) önce gelecek olan kıtlık yıllarından bahsetmiş ardından ise zorluk yıllarından sonra gelecek kolaylığa işaret etmiştir. İbn Âşûr burada bir öğüdün bulunduğunu bildirmiş ve her zorlukla beraber bir kolaylığın bulunduğunu, kulların yaşamlarında bunu göz önünde bulundurarak hareket etmeleri gerektiğini söylemiştir.²³⁴

İbn Âşûr kıssaların medenileşme konusunda da Müslümanlara öğütler verdiğini bildirmiştir. Müellif Yusuf kıssasındaki bir ayete dikkat çekerek medenileşmenin direkt övüldüğünü vurgulamıştır. Yusuf (a.s.)’ın kardeşleri ve babası Mısır’a geldikleri zaman Yusuf Sûresi’nde geçtiği üzere “Doğrusu rabbim bana lütuflarda bulundu: Beni zindandan çıkardı, sizi çölden (çıkartıp buraya) getirdi”²³⁵ sözlerini sarf etmesi, İbn Âşûr’a göre ayetin medenileşmeye vurgu yaptığına ve onu övdüğüne dair bir delildir. Nitekim Yusuf (a.s) kardeşleriyle birlikte Mısır’a yerleşmeden önce Şam topraklarında Bedv adlı bir bölgede yaşıyordu. Kardeşleri hâlâ aynı bölgede yaşamayı sürdürüyorlardı.²³⁶ Yusuf’un onların şehre gelmelerini övmesi İbn Âşûr’a göre medenileşme konusunda Müslümanlar için yol gösterici bir öğüt olarak zikredilmiştir.²³⁷

V- YUSUF SÛRESİ VE İBN ÂŞÛR’A GÖRE İ’CÂZ İLE OLAN İLİŞKİSİ

İbn Âşûr Kur’ân’daki i’câzın dört temel noktadan kaynaklandığını söylemiş ve kıssalarda bu dört noktanın ortaya çıktığını belirterek kıssaların i’câzın bütün yönlerini

²³² İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr*, XII, 278.

²³³ Yusuf 12/49.

²³⁴ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr*, XII, 287.

²³⁵ Yusuf 12/100.

²³⁶ Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, V, s. 100-101.

²³⁷ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve’t-tenvîr*, XIII, 58.

barındırdığını bildirmiştir. Biz burada müellifin Yusuf Sûresi'nde ortaya koymuş olduğu i'câz ile ilgili yorumları ele alacağız. İlk olarak müellifin birinci ve ikinci i'câz yönü olarak gördüğü kıssalardaki belâğat, fesahat ve kıssanın üslûbuyla ilgili Yusuf Sûresi'nde ortaya koymuş olduğu bilgileri zikredeceğiz. Müellifin üçüncü i'câz yönü olarak zikrettiği kıssalarda bulunan hikmetli bilgiler ve öğütleri yukarıdaki fâide bölümünde ele aldığımız için tekrar zikretmeyeceğiz. Daha sonra Müellifin i'câzın son kısmı olarak gördüğü gâybî bilgiler hakkında verdiği bilgileri ortaya koymaya çalışacağız.

A- Yusuf Sûresi'nin İ'câzın Birinci ve İkinci Yönüyle İlişkisi

İbn Âşûr Yusuf kıssasının tikel olarak ayetlerinde var olan i'câzın aynı zamanda kıssanın bütüncül bir şekilde anlatılmasında da bulunduğunu bildirmiştir. Nitekim Kur'ân'da Yusuf kıssası farklı pasajlarda Yusuf Sûresi'ndeki gibi toplu bir şekilde ele alınmamıştır. Vahyin iniş döneminde Nadr b. Haris'in Farisilerden birtakım hikayeler öğrenip bunları çevresindekilere edebi bir üslûb kullanmadan anlattığını bildiren İbn Âşûr, Yusuf kıssasının toplu bir şekilde oldukça üst düzey bir anlatımla ortaya konmasının inkarcılara ve o dönemde bulunan birtakım kassalara meydan okuduğunu ve onların bu meydan okuma karşısında acziyetlerini ortaya çıkardığını belirtmiştir. İbn Âşûr inkarcıların Kur'ân'da toplu bir şekilde ele alınan Yusuf kıssası gibi bir kıssa ortaya koyamamalarının Kur'ân'ın birinci ve ikinci i'câz yönlerini ortaya çıkardığını bildirmiştir.²³⁸

Yusuf Sûresi'nin başında geçen “ahsene'l- kasas (kıssaların en güzeli, en güzel kıssa)” ifadesi üzerinde duran İbn Âşûr, bu terkinin Kur'ân kıssalarının üslûbuna dair ipuçları verdiğini bildirmiştir. “Ahsene'l- kasas (en güzel kıssalar)” terkinin ayette nahiv yönünden meful veya meful'u- mutlak olduğunu bildiren müellif, mana olarak bu terkinin Kur'ân'da anlatılan kıssaların geçmiş kıssalara nazaran üslûb ve içermiş olduğu öğütler yönünden tarihte anlatılan en güzel kıssalar olduğunu bildirdiğini söylemiştir.²³⁹ Elmalılı'nın bildirdiği gibi Yusuf'un rüyası, onun masum güzelliğinin ve ileride gelişecek olayların nasıl ilahi bir sembolü olmuşsa, Yusuf kıssası da

²³⁸ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, XII, 199-200.

²³⁹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, XII, 203.

Muhammedi güzelliğin en ulvi anlamına başlangıç noktasında gâybî alemden indirilen bir sembol olmuştur.²⁴⁰

En güzel sözleri veciz bir şekilde veren bu sûre, insanoğlunun ruhunu ve kalbini temizlemek için gerekli manevî gıdaları muhatabına oldukça zarif bir şekilde aktarmıştır. Sûrenin bu mükemmel i'câzlı üslûbuna akıl sahiplerinin ve edebî zevki olan insanların hayranlık duymaması mümkün değildir.²⁴¹

Kur'ân bu kıssayı en güzel şekilde anlattık diyerek bir bakıma ehl-i kitabın bu kıssayı anlatırken çirkin bir üslûb kullandığını bildirerek Kur'ân'ın dışında bu kıssayı anlatanların fiyaskoya uğradığını bildirmiştir. Kur'ân ise üslûbuyla, belagat ve fesahatiyle, i'câzın bütün yansımalarıyla sûreyi muhataplarına hiçbir eserde bulunmayan bir anlatım tarzıyla anlatmıştır.²⁴²

Mekke'de indirilen Yusuf Sûresi, Mekkî sûrelerin karakteristik özelliklerinden üslûb bakımından ayrılmaktadır. Çoğunlukla uyarı ve tehdit mührü barındıran Mekkî sûrelerdeki üslûbun yerini ünsiyet, merhamet, şefkat ve sevgi almıştır.²⁴³

Kıssa anlatılırken kıssada geçen şahısların birçoğunun isminin müphem bırakılması, İbn Âşûr tarafından Kur'ân'ın kıssaları anlatırken ortaya koymuş olduğu üslûbun içeresine dahil edilmiştir. Nitekim Yusuf kıssasına bakıldığında romanlarda ve hikayelerde olduğu gibi olayların baş kahramanları ön plana çıkarılmamıştır. Roman ve hikayelerde olayın başkahramanlarının saç renginden ayaklarına kadar betimleme metoduyla anlatılan karakterler, Kur'ân'da bu şekilde anlatılmamıştır. Bu yüzden kıssada Yusuf'un kardeşlerinin adları, yaşları, hükümdarın ve karısının isimleri gibi detayla alakası olan bilgilere yer verilmemiştir.²⁴⁴ Kıssada Yusuf (as.)'da bulunan iffet ve hayaya, Aziz'in karısında bulunan şehvet ve nefsânî arzulara dikkatler çekilerek muhataplara birtakım mesajlar verilmek istenmiştir.²⁴⁵ İbn Âşûr bu kullanımın

²⁴⁰ Hamdi Yazır , **Hak Dini Kur'ân Dili**, V, s. 33.

²⁴¹ Giritli, Sırrı Paşa, **Ahsenu'l-Kasas: Yusuf Suresinin Güzellikleri**, Selis Yay., İstanbul, 2013, s. 39.

²⁴² Bkz. Arslan, Ali, **Büyük Kur'ân Tefsiri**, Arslan Yay., İstanbul, VIII, s. 211.

²⁴³ es-Sâbûnî, **Safvetü't-Tefâsîr**, XII, s. 43.

²⁴⁴ Bkz.: Sadık Taşdemir, "İlmi, Edebi, Eğitsel Yönleriyle Hz. Yusuf Kıssası ve Mesajlar", Yüksek Lisans Tezi, Iğdır Üniversitesi, Iğdır, 2019.

²⁴⁵ Bkz. Kara, Necati, **Kur'ân'a Göre Hz. Musa, Firavun ve Yahudiler**, İstanbul, 1991, 33. Seha Neş., s. 38.

kıssaların birinci ve ikinci i'câz yönü olan belâğat, fesahat ve kıssaların üslûbundan kaynaklandığını bildirerek Yusuf Sûresi'ndeki birkaç ayetle bu görüşünü desteklemiştir.

Müellif Yusuf Sûresi'nde geçen “Onlardan biri, "Yusuf'u öldürmeyin, eğer mutlaka yapacaksanız, onu (kör) kuyunun dibine bırakın. Nasıl olsa gelip geçen kervanlardan biri onu bulup alır" dedi.”²⁴⁶ ayetindeki sözleri ortaya koyan Yusuf'un kardeşinin ayette isminin zikredilmemesini buna örnek olarak getirmiştir. O ayetteki sözleri söyleyenin isminin zikredilmeme sebebi olarak, bu ismin zikredilmesinde kıssanın vermek istediği öğütler için ismin herhangi bir faydasının bulunmadığını savunmuştur. Müellif Yusuf'un kardeşinin isminin zikredilmemesinin bir diğer sebebi olarak muhtemelen bu ismin telaffuzunun dile ağır gelmesinden kaynaklandığını belirtmiştir. O bu ismin zikredilmesinin Kur'an'ın fesahati için uygun olmadığını, kıssalarda fasih ve belîğ bir üslûb kullanan Kur'an'ın böyle bir ismi zikretmediğini belirtmiştir. Yusuf'un bu kardeşinin ismi rivayetlerde Reubel veya Yahuda olarak geçmiş ve onun Yusuf'a karşı diğerlerine göre daha iyi davrandığı rivayet edilmiştir.²⁴⁷ İbn Âşûr kıssaların birinci i'câz yönü olan belâğat ve fesahate bu ayet üzerinden örnek vererek kıssanın i'câzla olan ilişkisini gözler önüne sermiştir.²⁴⁸

Kur'an kıssalarında sadece şahıs isimlerinin müphem bırakılmadığı görülmektedir. İbn Âşûr bazen kıssanın geçtiği yeri, zamanı ve kıssada geçen olayların ne kadar sürdüğü gibi Kur'an'ın vermek istediği mesaja herhangi bir katkısı olmayan şeylerinde kıssalarda zikredilmeyerek müphem bırakıldığını bildirmiştir. Müellif ortaya koymuş olduğu bu görüşe örnek olarak Yusuf Sûresi'nde geçen şu ayette “Sonunda -kesin delilleri görmelerine rağmen- onu bir zamana kadar zindana atmak (yetkililerce) gerekli ve uygun görüldü.”²⁴⁹ Yusuf'un zindanda kalacağı sürenin zikredilmeyerek müphem bırakılmasını örnek olarak göstermiştir. İbn Kesir Subkî'den bir rivayet naklederek bu sürenin Yusuf (as.)'ı hapse atanlar tarafından bilerek meçhul

²⁴⁶ Yusuf 12/10.

²⁴⁷ Bkz. Molla Musa, *el- Vadihu'l- Mesalik ala tefsiri'l- Medarik*, III, s.162; Majid Daryabadi, *Tafsir-ul- Qur'an*, II. s. 307; Zemahşeri, *el-Keşşaf an Hakaiki Gavamizi't-Tenzil ve Uyuni'l-Ekavil fi Vücuhi't-Te'vil*, II, 305.

²⁴⁸ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, XII, 224.

²⁴⁹ Yusuf /35.

bırakıldığını zikretmiştir. Yusuf'un hapisten çıkarsa onları ifşa etmelerinden korktukları için ilk etapta onun için süresi belli olmayan bir hapis cezası verilmiştir.²⁵⁰ İbn Âşûr bu süre zarfının kıssada zikredilmesinin herhangi bir faydasının bulunmadığını belirtmiştir. Müellif bu süre zarfının zikredilmesinin kıssaların i'câzlı üslûbuna zarar verebileceğinden dolayı kıssada müphem bırakıldığını savunmuştur.²⁵¹

İbn Âşûr kıssalarda zikredilmeyen şahıs, mekân ve yer isimlerini Kur'ân'ın i'câzlı üslubunun içerisine dahil ederek kıssaların sadece bir bölgedeki halka hitap etmediğini ortaya koymuştur. Müellif mübhemâtü'l- Kur'ân'ın i'câzla olan ilişkisini açığa çıkararak müphem lafızların suiistimal edilmesinin önüne geçmiştir. Müphem kelimeleri kendi mezhep ve meşreplerine göre yorumlayanların lafızları sınırlı manalarla kayıt altına aldıklarını düşünen İbn Âşûr, i'câz- kıssa ilişkisi bağlamında ortaya koymuş olduğu sistematikle bunun önüne geçmeye çalışmıştır.

Yusuf Sûresi'nde kıssanın bütüncül bir şekilde anlatılmasına rağmen, yukarıda belirttiğimiz müphem bırakılan şeylerin dışında kıssada geçen bütün olayların ve ayrıntıların kıssa anlatılırken zikredilmediği bildirilmiştir. Kıssada anlatılmayan olaylar muhatabın zihin dünyasına bırakılarak, dinleyicinin hayal ve tasavvur gücü harekete geçilerek kıssanın pasif bir şekilde dinlenmesinin önüne geçilmiştir. Aynı zamanda her hadise anlatılmayarak söz israfına engel olunmuştur. Kur'ân'ın bu anlatım tarzıyla belâgat ilminde bulunan az sözle çok şey anlatma sanatı olan icâzı kıssalarda kullandığı görülmüştür.²⁵²

Yusuf kıssasına bakıldığında Yusuf'un kardeşlerinin tasarladıkları planı uyguladıktan sonra eve dönüş yolunda yaşadıkları şeyler zikredilmeden direkt babalarının huzuruna gelişleri kıssada anlatılmıştır. Bu perdenin ardından Yusuf'un kuyuda yaşadıkları anlatılmamış direkt onun satılışı kıssada zikredilmiştir. Yusuf'un Mısır'a varışı ve aralarda geçen önemsiz olayların anlatılmayışı icâzlı kullanımın örneklerindendir.²⁵³ İbn Âşûr bu kullanıma örnek olarak; Yakup (a.s.)'in çocuklarının Yusuf'un onlarla beraber oynamaları için izin istediklerinde Yakup (a.s.)'in onlara izin

²⁵⁰ İbn Kesir, *Tefsiru İbn Kesir*, II, 627.

²⁵¹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, XII, 268.

²⁵² Bkz.: Sadık Taşdemir, "İlmi, Edebi, Eğitsel Yönleriyle Hz. Yusuf Kıssası ve Mesajlar".

²⁵³ Bkz.: Sadık Taşdemir, "İlmi, Edebi, Eğitsel Yönleriyle Hz. Yusuf Kıssası ve Mesajlar".

vermemesinin kıssada zikredilmeyişini vermiştir.²⁵⁴ Müellif kıssada i'câzlı kullanıma başka örnek olarak Yusuf (a.s.)'ın zindandan çıkışı sırasındaki olayların zikredilmeyerek onun direkt Aziz'in karşısına çıkışının zikredilmesi²⁵⁵, Yusuf'un kardeşlerinin onun yanına tekrar gitmek için yola çıktıklarında onların yolculuklarının kıssada zikredilmeyerek direkt aralarında geçen diyalogların zikredilmesini²⁵⁶ i'câzlı kullanımlara örnek olarak zikretmiştir.²⁵⁷

Kıssalar anlatılırken dinleyicinin kıssayı sıkılmadan dinlemesi için birtakım sanatların kıssalarda kullanıldığını bildiren İbn Âşûr, bu kullanımların Yusuf kıssasında da bulunduğunu söylemiştir. İbn Âşûr bu kullanımlara örnek olarak belâgat ilminde bulunan iltifat sanatının Yusuf Sûresi'nde kullanıldığını bildirmiştir. Müellif hitap geçişi olarak bilinen iltifatın kıssaya heyecan katarak dinleyicinin kıssayı dinlerken sıkılmaması için kullanılan önemli bir sanat olduğunu bildirmiştir. Kıssa da "Yusuf! Sen bunu olmamış say! Hanım! Sen de günahının affını dile; çünkü sen günahkârlardan oldun"²⁵⁸ ayetinde Aziz'in sözlerinde iltifat sanatının örneği olduğunu bildirmiştir. Müellife göre Aziz'in Yusuf'a seslenirken onun sözlerinin geçişlilik arz ederek hitabın Yusuf'tan sonra karısına yönlendirilmesi kıssayı dinleyen kişinin heyecanını dinç tutmak için kullanılan bir belâgat örneğidir.²⁵⁹

B- Yusuf Sûresi'nin İ'câzın Dördüncü Yönüyle Olan İlişkisi

İbn Âşûr Kur'ân'ın dördüncü i'câz yönünün gaybdan verdiği haberler olduğunu söylemiş, geçmiş peygamberin hayatlarından haber verdiği için kıssaları gaybdan verilen haberlerin içeresine dahil etmiştir. Müellif Yusuf kıssasının Cahiliye Arapları tarafından ne detaylı ne de muhtasar bir şekilde bilinmediğini söylemiştir. Yusuf Sûresi'nin Mekke döneminde nazil olduğunu bildiren müellif, bu sûrenin indiriliş döneminde Peygamberimizin ehl-i kitapla herhangi bir şekilde iletişiminin olmadığını söylemiştir. O efendimizin ümmi olmasına rağmen bu kıssaları vahiy vasıtasıyla ortaya koymasını Kur'ân'ın i'câzı olarak görmüştür. Müellif bu kıssanın başlı başına gaybdan

²⁵⁴ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, XII, 233.

²⁵⁵ Yusuf 12/46.

²⁵⁶ Yusuf 12/99.

²⁵⁷ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, XIII,55.

²⁵⁸ Yusuf 12 / 29.

²⁵⁹ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, XII, 259.

verilen haberlere delil olabileceğini savunmuştur. İbn Âşûr bu sûre vasıtasıyla sahabenin dinler tarihi ve eski peygamberler konusunda bilgilendirildiğini ve Yahudi alimleri ile ilim noktasında aynı konuma geldiğini ortaya koymuştur.²⁶⁰

Yusuf (a.s) milattan önce Mısır'da yaşamıştır. Bu dönemin tarihi hakkında bilgi sahibi olabilmek hiyerografi yazısının çözülmesi ile mümkündür. Bu yazı on dokuzuncu yüzyılda çözülmeye başlamıştır. Kur'ân'ın o dönem ile ilgili gerçekleri on dokuzuncu asırdan bin iki yüz sene önce haber verdiği görülmektedir. Bu ise kıssanın gaybdan verdiği haberleri ortaya koyarak sûrenin i'câzla olan ilişkisini gözler önüne sermektedir.²⁶¹

İbn Âşûr Kur'ân'ın bu kıssayı anlatırken verdiği tarihi bilgilerin onun dördüncü i'câz yönünü ortaya çıkardığını savunmuştur. Müellif Kur'ân'ın "Kral dedi ki: "Rüyamda yedi arık ineğin yedi semiz ineği yediğini gördüm. Ayrıca yedi yeşil ve bir o kadar da kuru başak gördüm. Efendiler! Eğer rüya yorumluyorsanız, bu rüyamı da bana yorumlayın."²⁶² ayetinde o zaman Mısır'ın başında bulunan kimseyi kral olarak isimlendirmesini gaybdan verilen haberlerin içeresine dahil etmiştir. Tarihi veriler ışığında bu şahsın Hiksos kralı Velid bin Re'yyan olduğu söylenmiştir.²⁶³ Tevrat'ta bu kıssa anlatılırken kralın Firavun olarak isimlendirildiğini ve bunun hatalı bir kullanım olduğunu söyleyen İbn Âşûr, kıssanın geçtiği tarihte Yusuf (a.s.)'ın kavminin Kıpti milletine mensup olmadığını bildirmiş, Ken'ani milletine mensup Amâlikaların o dönem Mısırdaki yaşadığını aktarmıştır. Müellif Ken'anilerin Kıptice konuşmayıp Ken'ani dilini konuştuklarını söylemiştir. Bu dil Arapça ve Aramice dillerine oldukça yakın bir dildi. Kur'ân'ın Musa kıssasını anlatırken "Firavun" kelimesini, Yusuf kıssasında ise bu kelime yerine "kral" kelimesini kullandığını görmekteyiz. Tarihi bilgiler ışığında Kur'ân'ın bu kullanımları doğru kullandığı tespit edilmiştir. Mevdûdi Kur'ân'da anlatılan Yusuf kıssası ile Kitab-ı Mukaddes ve Talmud'da anlatılan kıssanın temel öğeleriyle uyumlu olduğunu bildirmiştir.²⁶⁴ İbn Âşûr detaylardaki anlatımıyla

²⁶⁰ İbn Âşûr, **et-Tahrîr ve't-tenvîr**, XII, 200-201.

²⁶¹ Polater, Kadir, "Kur'ân ve Kitab-ı Mukaddes'e Göre Hz. Yusuf", **Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, 3, 2007, 14

²⁶² Yusuf 12/ 43.

²⁶³ Muhammed Ahmed Abdullah Sabit, "**Kıssatu Yûsuf**", Kahire, Mektebe Medbuli, , 2007, s. 259.

²⁶⁴ Mevdûdi, **Tefhimü'l-Kur'ân**, II, s. 438-439.

Kitab-ı Mukaddes ve Talmud'dan ayrılan Kur'ân'ın gaybdan verdiği bilgilerin onun i'câzını ortaya çıkardığını belirtmiştir.²⁶⁵

Kur'ân'ın gaybdan verdiği i'câzlı haberlerin anlaşılmasının özel bir ihtisas istemediği, dil- edebiyat kültürü gerektirmediği ve insanların çoğunun belli bir ihtisasa sahip olmadan bu tür haberleri kavrayabilecekleri iddia edilmiştir.²⁶⁶ İbn Âşûr'un yukarıda "aziz" kelimesi için yaptığı açıklamalarla bu yaklaşıma katılmadığı görülmüştür. Müellif Kur'ân'ın gaybdan verdiği bazı haberlerin anlaşılmasının belli bir ihtisas ve birikim gerektirdiğini savunmuştur. İbn Âşûr Kur'ân'ın milattan önce Mısır hakkındaki verdiği bazı bilgilerin o dönemdeki halkın kullanmış olduğu hiyerografi yazısını çözümlemekle mümkün olduğunu savunmuştur. O bazı gaybi haberlerin açığa çıkarılması için değişik alanlarda ihtisasın şart olduğunu "kral" kelimesine yapmış olduğu yorumla açığa çıkarmıştır.

Kur'ân'ın gaybtan verdiği haberlerin her sûrede ve ayette bulunmadığı için i'câzın içerisine dahil etmeyerek itiraz eden alimler olmuştur.²⁶⁷ İbn Âşûr Yusuf Sûresi'nde işaret ettiği gaybi bilgiyi i'câzın içerisine dahil ederek gaybdan verilen haberlerin her sûre ve ayette bulunmasa da Kur'ân'ın i'câzlı yönlerinden biri olarak görmüştür.

İbn Âşûr'un gaybdan verilen haberleri elde ederken lafızları müfred ele alarak i'câzın bu yönünü açığa çıkardığı görülmüştür. Müellif sadece gelecekte veya geçmişten verilen cümle türündeki haberleri esas alarak i'câzın bu yönünü ortaya koymamıştır. Müfred lafızlar üzerinden i'câzın bu yönünü açığa çıkararak gaybi haberlerdeki i'câzın açığa çıkarılması noktasında farklı bir metot ortaya koymuştur. O gaybdan verilen haberlerde i'câzı sadece cümle boyutunda ele almayarak meseleye farklı bir bakış açısı kazandırmıştır.

²⁶⁵ İbn Âşûr, **et-Tahrîr ve't-tenvîr**, XII, 280.

²⁶⁶ Halidi, Salah Abdulfettah, **el- Beyan fi İ'cazi'l- Kur'ân**, Daru Ammar, Amman, 1992 s.234. Bkz: Numan Konaklı, "İ'câz- ı Kur'ân İlminin Doğuşu", Yüksek lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2006.

²⁶⁷ Ebu'l-Hasen Ahmed Abdülcebbâr b. Kâdı, **el-Muğnî fi Ebvâbi'l-Adl ve't-Tevhîd**, Kahire, Matbaatu Dâiri'l-Kütüb, 1986, XVI, s. 220.

Müellif gaybdan verilen haberlerin i'câzını ortaya koyarken sadece mana veya lafzı ön plana çıkarmamıştır. Aziz kelimesine getirmiş olduğu yorumla lafzın kendisinin ve taşımış olduğu mananın bütüncül bir şekilde i'câzı ortaya çıkardığını iddia ederek orijinal bir fikir ortaya koymuştur. Lafız-mana ikilisi arasında ortaya konmaya çalışan i'câz teorilerinin aksine, müellif gaybdan verilen haberlerdeki i'câzın illetini lafız-mana bütünlüğü içerisinde ele almaya çalışmıştır.²⁶⁸

İbn Âşûr tarihsel bir veriyi ve dilin imkanlarını kullanarak açığa çıkarmış olduğu gaybi haberi, fâide teorisi üzerinden ele alarak farklı bir sistematik ortaya koymuştur. Onun gaybi haberleri sadece tarihi haberler üzerinden işlemeyişi, dilin imkanlarını kullanarak bu konuda çıkarımlarda bulunması metodundaki çok yönlülüğü ortaya çıkarmaktadır.

Gaybdan Kur'ân'ın vermiş olduğu ihbâri cümle yapılarının i'câzın içerisine dahil edilmesi eleştirilmiş, ihbâri cümle yapılarının aslında inşâi boyutta ifadeler olduğu savunulmuştur. Gaybdan haber veren inşâi cümlelerin ise i'câzı yansıtmadığı iddia edilmiştir. Bu tür ihbâr yapısına sahip inşâi kullanımdaki ayetler geleceğe dair umudu kalmamış muhataplara teselli ve ümit vermektedir. Bu boyutuyla gaybdan verilen haberlerin i'câzın içerisine dahil edilmesi bu anlayışa göre mümkün gözükmemektedir.²⁶⁹ Ancak İbn Âşûr'un gaybdan verilen haberleri sadece cümle boyutunda ele almaması, kıssalarda geçen tikel lafızlar üzerinden i'câzı ortaya koyması bu görüşün yüzeyselliğini ortaya koymaktadır. Gaybdan verilen haberleri müellif sadece cümle boyutunda ele almayarak yukarıdaki görüşe sistematik cevap vermiştir. Bu anlayışın gözden kaçırdığı bir diğer nokta ise bir cümlenin ihbâri formda gelip inşâi manalar barındırması her zaman onun ihbâri boyutunu iptal etmemektedir. Dolayısıyla gaybdan verilen haberleri sadece inşâi boyuta indirip gelecek hakkında epistemolojik değerinin olmadığını söylemek Kur'ân'ın ihbâri boyutuna yüz çevirmiş bir okumanın önünü açacaktır. Kanaatimizce yukarıda iddia edilen okuma biçiminin aksine İbn

²⁶⁸ Abdülazîz Abdülmü'tî Arefe, **Kadıyyetü'l-İ'câz el-Kur'ânî ve Eseruhâ fî Tedvîni'l-Belâğati'l-Arabiyye**, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut, 1985, s. 497-499.

²⁶⁹ Ayşenur Fidan, "Kur'ân'da Geleceğe Dair Gaybi Haberler: el-İsra 11/79, er-Rûm 30/ 1-5 ve el-Fetih 48/ 27. Ayetleri", **Bilimname Dergisi**, c. 8, sy. 38, 2019, s. 854-856.

Âşûr'un gaybdan verilen haberler konusunda ortaya koymuş olduğu yöntemin çok yönlü ve sistematik olması meselenin daha iyi tetkik edilmesinin önünü açacaktır.

Müellifin Kur'ân'ın gaybtan verdiği haberleri tarihsel veriler ışığında ele alması onun Kur'ân'ın manalarını sadece nüzul dönemiyle sınırlı görmediğini göstermektedir. Şatibi tarafından eleştirilen bu yöntem modern dönemde Zehebi tarafından da destek görmüştür. Zehebi kelimelere Arapların bilmediği manaları yükleyerek anlam dünyasının bu kadar genişletilmesinin doğru bir metot olmadığını savunmuştur. O aradan uzun asırlar geçmesine rağmen ayetlerdeki lafızlara sahabenin bilmediği manaları yüklemenin akıllı bir insandan beklenecek bir davranış olmadığını bildirmiştir.²⁷⁰ Bu bakış açısını savunanların diğer iddialarından birisi ise ayetlerin bu şekilde yorumlanmasının tehaddiyi ortadan kaldıracağı düşüncesidir. Modern dönemde ortaya çıkan ilimler vasıtasıyla i'câzı ortaya koymak, nüzul dönemindeki muhataplara karşı yapılan tehaddinin onların bilmediği ilimler üzerinden gerçekleştiği iddiasını doğuracaktır. Bu düşünce ise Kur'ân'a aykırıdır.²⁷¹

Meydan okumanın (tehaddi)Arapların bildiği ilimler üzerinden gerçekleştiğini savunanların bir diğer iddiası, tehaddinin manalarda ortaya çıkmadığıdır. Kur'ân nazmıyla Araplara meydan okumuştur. Delil olarak Hud Sûresi'nde ki "Siz de onun gibi uydurulmuş on süre getirin"²⁷² ayeti gösterilmiştir. Ayette on tane süre getirilmesi istenmiş, sûrelerin mana boyutu göz önünde bulundurulmadan nazm üzerinden tehaddi gerçekleştirilmiştir.²⁷³ Diğer bir görüşe göre tehaddinin idrak edilmesi dil bilimlerinde ve İslami ilimlerde yüksek ihtisasa sahip olmakla mümkündür.²⁷⁴

İbn Âşûr yukarıdaki görüşlere katılmayarak i'câzın günümüzde ortaya konan farklı ilim dallarına ait bilgilerle de açığa çıkarılacağını savunmuştur. Ona göre bu tür düşüncüler Kur'ân'ın i'câz yönlerini belli bir alanla sınırlandırmaktadır. Tehaddi sadece Kur'ân'ın indiği döneme ait bir olgu değildir. Bütün asırlar için gerçekliğini

²⁷⁰ Zehebî, **et-Tefsîr ve'l-Müfessirûn**, II, 489-490.

²⁷¹ Bu görüşün destekçileri için bkz: Ahmed Ömer Ebû Hacer, **et-Tefsîru'l-İlmiyyu li'l-Kur'ân**, Dâru Kuteybe, Beyrut, 1991, s. 112.

²⁷² Hud 11/13.

²⁷³ Cassas, Ebu Bekir Er- Râzi, **Ahkamu'l- Kur'ân**, Daru İhya-i Turasi'l- Arabi, Beyrut, 1405, I, s.33.

²⁷⁴ Yaacob S., "Written Evidence of the Inimitability of the Quran on Comprehending the Concept of Arabic Linguistic History and Theology" **Arts and Humanities Open Access Journal**, c. 4 sy. 2, 2020 s. 64..

korumaya devam etmektedir. Müellife göre Kur'ân'ın bütün çağlarda yaşayan insanlara hitap edecek i'câz vecihleri olması gerekmektedir. Kur'ân'ın söylediği şeylerin sadece nüzul dönemindeki insanların anladığı kadarıyla sınırlandırılması, onun manalarını ve i'câz vecihlerini dar bir alana hapsetmek olacaktır. Müellifin Yusuf Sûresi'nde ki "aziz" kelimesi üzerinden yapmış olduğu çıkarımlar onun görüşünü desteklemektedir. Ayrıca sadece lafız değil birçok alanda gerçekleşen tehdidiye asırlar geçmesine rağmen kimse cevap verememektedir. Böyle bir şey gerçekleşmiş olsa şüphesiz dilden dile aktarılırdı.²⁷⁵ Bu acziyet İbn Âşûr'un iddia ettiği üzere tehdidin birçok alanda gerçekleştiği görüşünü desteklemektedir. Kanaatimizce bütün kâinata çok geniş açıdan bakarak anlam yükleyen bir kitabın gelecekte verdiği haberlerle kullarına meydan okuması ve i'câzını ortaya koyması onun tabiatının bir parçasıdır. Zira ilahi bir kitabın sınırlı bir döneme inmiş gibi yorumlanması ve bunun üzerinden teoriler üretilmesi o kitaba yapılacak en büyük saldırılardan biridir.²⁷⁶

²⁷⁵ Âmidi, Seyfuddin, *el-İhkâm fî usûli'l-ahkâm*, Daru'l- Kutubu'l -İlmiyye, Beyrut, 1404, 352.

²⁷⁶ Hüseyin Aydın, "Meydan Okumaları Bakımından Kur'ân Mucizesi", *Kelam Araştırmaları Dergisi*, c. 8, sy. 2, 2010, s. 76.

SONUÇ

Fas asıllı olup Tunus'ta dünyaya gelen İbn Âşûr, eğitilmiş bir aileden gelmesinden dolayı erken yaşlarda iyi bir eğitim almaya başlamıştır. Birçok farklı alanda kaliteli hocalardan ders alan müellif ilmi bir ortamda büyümesinden dolayı tefsir sahasının yanında fıkıh, Arap dili, hadis gibi alanlarla da iştigal etmiş ve bu alanlarda eserler kaleme almıştır. İbn Âşûr'un şüphesiz kaleme aldığı en hacimli ve meşhur olan eseri tefsir alanında kaleme aldığı "et- Tahrir- ve't-tenvir adlı" adlı eseridir. Müellif Kur'ân'ı baştan sona bütün ayetlerini tefsir ettiği bu esere bir de mukaddime yazmıştır. İbn Âşûr'un kaleme almış olduğu bu mukaddimede onun klasik dönemde ulûmü'l-Kur'ân eserlerinde ele alınan konuları incelediği ve kurucu bir metnin temellerini atmaya çalıştığı görülmüştür.

Kur'ân'ın büyük bir çoğunluğunu oluşturan kıssalar tarih boyunca birçok müfessir tarafından ele alınan bir konu olmuştur. Kıssaları gerek yazmış olduğu tefsir mukaddimelerinde gerek tefsir eserlerinde ele alan müfessirler bu konu hakkında Kur'ân muhataplarını bilgilendirmişlerdir. İbn Âşûr tefsirine yazmış olduğu mukaddimenin yedinci bölümünde kıssalar konusuna müstakil bir yer ayırarak bu konu hakkında görüşlerini ortaya koymuştur.

Müellifin yazmış olduğu mukaddimede onun modern dönemde kıssalarla ilgili ortaya çıkan tartışmaları sistematik bir şekilde ele aldığı görülmüştür. İbn Âşûr kıssaları diğer ulûmü'l-Kur'ân meseleleriyle birlikte ele alarak bu konu hakkında bir sistem oluşturmaya çalışmıştır. İlmi bir üslupla eserini yazan müellif, meseleleri tikel bir şekilde ele almaktan kaçınarak çağındaki birçok müellifin düşmüş olduğu hataya düşmeyerek çağdaşları arasında temayüz etmiştir.

Kıssa- i'câz ilişkisini oldukça sistemli bir şekilde ele alan İbn Âşûr kıssalarda i'câzın bütün yönleriyle açığa çıktığını bildirmiştir. Kıssalardaki lafızlarda belagat ve fesahatin oldukça üst düzeyde olduğu bildiren müellif, kıssaların ilk i'câz yönünü ortaya koyarken Arap dilinden oldukça istifade etmiştir. Arap dilindeki lafızların sahip olduğu geniş anlamlar üzerinden kıssalardaki tefsir faaliyetini yürüten müellifin tefsir metodolojisinde önemli yere sahip olan birincil ve ikincil anlamların, i'câzın bu yönünü açığa çıkardığı görülmüştür.

Müellif kıssaların cahiliye döneminde anlatılan hikayelerden farklı bir üslupla muhataplara seslendiğini bildirerek ulûmu'l- Kur'ân konusu olan uslûbu'l- Kur'ân ile kıssa konusunu sistematik bir şekilde ele almıştır. O Kur'ân'ın kıssalarda kullanmış olduğu üslûbun i'câzın birinci yönü olan belagat ve fesahatle olan ilişkisini açığa çıkarmıştır. Müellif kıssa- i'câz konusunda lafızların önemine dikkat çekerek Kur'ân kıssalarının bu ilişki görmezden gelinerek ele alınamayacağını gözler önüne sermiştir.

İbn Âşûr kıssaların üçüncü i'câz yönünün asırlar geçtikçe ortaya çıkan kıssaların lafızlarında bulunan bilgi ve hikmetlerde olduğunu bildirmiştir. Müellif bununla yetinmemiş kıssalardaki bu bilgileri elde ederken takip edilmesi gereken bir metot ortaya koymuştur. Fâide teorisi ile bunu gerçekleştirmeye çalıştıran müellifin kıssalardan çıkarmış olduğu bütün bilgileri bu teori ekseninde inceleyerek modern dönemde kullanılan dilin ve metodun üstüne çıktığı tespit edilmiştir. Kur'ân'a her istediği şeyi söyleten, Kur'ân'da aradığı her şeyi bulmak için lafızlar üzerinde kazı çalışması yapan modern zihniyete karşı, müellifin fâide teorisiyle bir sınır belirlemeye çalıştığı görülmüştür.

Kıssaların tarihsel gerçekliği meselesine kıssa- i'câz meselesi hakkında kurmuş olduğu metotla cevap veren İbn Âşûr, kıssaların i'câzın dördüncü yönü olan gaybdan verilen haberlerin içerisine girdiğini bildirmiştir. Müellifin bu görüşü onun kıssaların cahiliye dönemindeki epistemolojik durumu hakkındaki yaklaşımını da etkilemiştir. O kıssaların Araplar tarafından cahiliye döneminde bilinmediğini savunmuştur.

Müellifin Yusuf Sûresi üzerinden ortaya koymuş olduğu çıkarımların birçok ilimle ilişkisi olduğu gözlemlenmiştir. O sadece çıkarımlarda bulunmayarak daha önce hiçbir alimin eleştirmede kefalet konusu hakkında Yusuf Sûresi'nde geçen ayetin delil gösterilmesine eleştiri getirerek geçmiş birikimi sadece taklit etmemiştir.

İbn Âşûr'un sûrede geçen "aziz" kelimesine getirmiş olduğu yorumun birçok orijinal fikri açığa çıkardığı görülmüştür. Müellif kelimenin günümüzde açığa çıkarılan bilgilerle gaybdan verdiği haberi ortaya koyarak gaybi haberlerdeki sürekliliği ispat etmiştir. O gaybdan verilen haberlerin anlaşılması noktasında diğer ilimlerden istifade ederek orijinal bir fikir ortaya koymuştur.

İbn Âşûr yazmış olduğu mukaddimeyle meseleleri spesifik olarak ele almamış, bir sistem ortaya koyarak bütün görüşlerini temellendirmeye çalışmıştır. Müellif, geçmiş dönemde yazılan ulumu'l- Kur'ân eserlerindeki bilgileri tekrar ederek

sistematliğini oluşturmamıştır. Geleneği bütünüyle ele almış ve geçmiş dönemde yazılan metinlerle ilmi bir dil ve metotla hesaplaşmıştır. Yazmış olduğu eserde kendi görüşlerini ortaya koyarak modern dönemde ortaya çıkan tartışmalara tenkit dilinden ziyade usûli bir dille cevap vermiştir.

Çalışmamızın sınırları sadece bir müellifin kıssalar konusundaki sistematliğini ele almaya yeterli olmuştur. Yaptığımız çalışma kıssalar konusunun ileride sistematik çalışmalara ihtiyacın olduğunu göstermiştir. Nitekim meseleleri sadece bir kıssa özelinde ele almak veya spesifik bir mesele üzerinden bu konunun işlenmesi bu alan için nitelikli çalışmaların ortaya çıkmasının önündeki engellerden biridir. Meselenin bir müellif özelinde sistematik bir şekilde işlenmesi ileride kıssalar konusunda oluşturabilecek bir metodun yardımcı etmenleri arasında yer alacaktır.

İlahiyat fakültelerinde ihtiyaç duyulan ulûmu'l- Kur'ân konularına ait kurucu metinlerin inşası noktasında bu tür çalışmalar ufuk açıcı ve yardımcı nitelikte olacaktır. Nitekim kurucu metinlerin tenkit diline müsait olmaması, metodik çalışmalara olan ihtiyacı gözler önüne sermektedir. Aynı elzemiyet kıssalar konusu içinde yerini korumaya devam etmektedir. Bu bakımdan kıssalar konusunda sistematik bir metot üzerinden yapılacak çalışmalar bu alana katkı sağlayacaktır.

BİBLİYOGRAFYA

- Abdulkerim Hatib: **İ'câzu'l- Kur'ân**, Mısır, Daru'l- Fikri'l- Arabi,1974.
- Acar, Abdullah: “Bir İctihad Kaynağı Olarak Kıssalar”, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 2005.
- Acar, Abdullah: “Bir İctihad Kaynağı Olarak Kur'an Kıssaları”, **İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi**, c. 4, sy. 9, 2007, s. 97-152.
- Âlûsî, Ebü's-Senâ Şihâbüddîn Mahmûd b. Abdillâh: **Rûhu'l-me'ânî fî tefsîri'l-Kur'ânî'l-Azîm ve Seb'i'il-Mesânî**, Beyrut, Müessesetü'r-Risâle, 1994.
- Albayrak, Fatma Köksal Albayrak: “Kur'ân Işığında Zulkarneyn Kıssası”, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2012.
- Arefe, Abdülazîz Abdülmü'tî: **Kadıyyetü'l-İ'câz el-Kur'ânî ve Eseruhâ fî Tedvîni'l-Belâğati'l-Arabiyye**, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut, 1985.
- Arslan, Ali: **Büyük Kur'ân Tefsiri**, İstanbul, Arslan Yayınları, t.y.
- Aruk, Seyfullah: “Kur'ân'da Kadın Kıssaları”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara, 2011.
- Ateş, Ayşe: “Kur'ân Kıssaları Bağlamında Aile Olgusu”, Yüksek Lisans Tezi, Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş, 2017.
- Ay, Mahmut: **Kur'ân Kıssalarını Siret Bağlamında Okumak – Hz. Musa Kıssası Örneği**, İstanbul, Ensar Yayınları, 2017.
- Aydın, Hüseyin: “Meydan Okumaları Bakımından Kur'ân Mucizesi”, **Kelam Araştırmaları Dergisi**, c. 8, sy. 2, 2010, s. 45- 76.
- Ayyıldız, Mahmut: “Tefsirin Mahiyeti Üzerine: Muhammed Et-Tâhir İbn Âşûr'un Müdevven Bir İlim Olarak Tefsire Yaklaşımı”, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, 2019.
- Bâkıllani Muhammed b. et- Tayyib: **İ'câzü'l – Kur'ân**, Kahire, Mektebetü Vehbe , 1963.

Balık, Emrah:	“Kur’ân’da Lut Kıssasının Değerler Eğitimi Açısından Tahlili”, Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun, 2018.
Baş Erdoğan:	Kur’ân’ın Üslûbu ve Tekrarlar , İstanbul, Pınar Yayınları, 2003.
Bayrak, Nuran:	“Kur’ân Kıssa Temelli Duygu Eğitimi”, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum, 2018.
Bayraktar, Muhammed:	“Kıssaların Fıkhi- Hz. Salih Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van, 2009.
Beyzâvî, Ebû Saîd Nâsirüddîn Abdullah b. Ömer:	Envârü’t-tenzîl ve esrârü’t-te’vîl , Thk. Muhammed Subhi Hasen Hallâk, Beyrut, Dâru’r-Reşîd, 2000.
Bûti, Muhammed Said Ramazan:	Ahsenü’l Hadis , Dimaşk, Daru’l- Kalem, 1387.
Cassas, Ebu Bekir Er-Râzi:	Ahkamu’l- Kur’ân , Daru İhya-i Turasi’l- Arabi, Beyrut, 1405.
Cerrahoğlu, İsmail:	Tefsir Usulü, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2016.
Çayır, Veli :	“Kur’ân Kıssalarında İnsan Tipleri”, Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun, 2015.
Daryabadi, Maulana Abdul Majid:	Tafsir-ul- Qur’an , India, Academy Of Islamic Research And Publications Lucknow, 2004.
Derveze, Muhammed İzzet:	et-Tefsîru’l-hadîs , Tunus, Dâru’l-Garbi’l-İslâmî, 2008.
Dikmen, Ahmet Yasin Dikmen:	“Kur’ân’da Ashab Kavramı ve Kıssaları”, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, İstanbul, 2019.
Diyanet (Komisyon Başkanı Hayreddin Karaman v.d):	Kur’ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir , D.İ.B. Yayınları, Ankara, 2014.
Draz Muhammed Abdullah:	Kur’ân’a Giriş , Çev. Salih Akdemir, Ankara, Otto yayınları, 2017.

Ebû Hacer, Ahmet Ömer:	et-Tefsîru'l-İlmiyyu li'l-Kur'ân , Dâru Kuteybe, Beyrut, 1991.
Ebu'l-Hasen Ahmed Abdülcebbâr b. Kâdı:	el-Muğnî fî Ebvâbi'l-Adl ve't-Tevhîd , Kahire, Matbaatu Dâri'l-Kütüb, 1986.
Endelüsî Ebû Abdillâh Muhammed b. Şureyh:	Kâfî fî kıraâtî's-seb'a (Thk. Ahmed Mahmud Abdusseme'eş-Şafî), Beyrut, Darü'l- kütübî'l- ilmye, 1986.
Fidan, Ayşenur:	“Kur'ân'da Geleceğe Dair Gaybi Haberler: el- İsra 11/79, er- Rûm 30/ 1-5 ve el- Fetih 48/ 27. Ayetleri.”, Bilimname Dergisi , c. 8, sy. 38, 2019, s. 835-856.
Fîrûzâbâdî, Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Yakûb:	Besâiru zevi't-temyîz , Lübnan: el-Mektebetü'l-İlmiyye, 1996.
Giritli, Sırrı Paşa:	Ahsenu'l-Kasas: Yusuf Sûresinin Güzellikleri , Selis Yayınları, İstanbul, 2013.
Göreç, Gülsüm:	“Kur'ân kıssaları bağlamında hicret”, Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya, 2020.
Görgün, Tahsin:	İlahi Sözün Gücü , İstanbul, Külliyyat Yayınları, 2013.
Gül, Merve:	“Oğul, Eş, Baba Rollerile Kur'ân Kıssalarında Peygamberler”, Yüksek Lisans Tezi, Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir, 2019.
Güldemir, Ömer:	“Kur'ân'ı- Kerim Kıssaları ve İlahi Mesajları”, Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya, 2019.
Güneş, Aldulbaki:	Kur'ân Kıssaları ve Medeniyetlerin İnşası , Gündönümü Yay., İstanbul, 2005.
Halefullah, Muhammed:	Kur'ân'da anlatım Sanatı , çev. Şaban Karataş, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2002.
Halidi: Salah Abdulfettah	el- Beyan fî İ'cazi'l- Kur'ân , Daru Ammar, Amman, 1992.

Hattabi, Ebû Süleyman
Hamd b. Muhammed
b. İbrahim:

Beyanü İcazi'l – Kur'ân, Kahire, Dâru İbni Affân,1387.

İbn Âşûr, Muhammed
et-Tâhir:

Eleyse's-subhu bi karîb, Tunus, Dâru's-Selâm, 2006.

İbn Âşûr, Muhammed
et-Tâhir:

et-Tahrîr ve't-tenvîr, Tunus: Dâru's-Suhnûn, 1997.

İbn Manzûr, Ebû'l-
Fazl Cemâlüddîn
Muhammed b.
Mükerrem b. Ali b.
Ahmed el- Ensari er-
Rüveyfîi:

Lisânu'l-Arab, Thk. Emin Muhammed Abdulvehhab-
Muhammed es- Sadık el- Ubeydi, Beyrut, Daru İhyai't-
Türasi'l- Arabi, 1995.

İbn Muhaysın,
Muhammed Salim:

Muğnî fî Tevcîhi'l-Kıraâti'l-Aşri'l-Mütevâtire, Beyrut,
Darü'l- kütübi'l- ilmiye, 1993.

İbn Kesir, Ebû'l-Fida
İmadüddîn İsmail b.
Ömer:

Tefsiru İbn Kesir, Dımeşk, Mektebetu- Daru's- Selam,
1994.

İyaz, Kadı:

Kur'ân'ı-Kerimin İ'câzı Tercüme, çev.: Bekir Topaloğlu,
e-makâlât Mezhep Araştırmaları, IV/1 (Bahar 2011).

Karaçam, İsmail:

Sonsuz Mucize Kur'ân İlmi ve Edebi Sınırları, İstanbul,
İfav Yayınları, 2012.

Karaçizmeli, Murat:

“Kur'ân'da Geçen Yusuf ve Musa Kıssalarının Benzer Ve
Farklı Yönleri”, Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultam Mehmet
Vakıf Üniversitesi, İstanbul,2018.

Kara, Mustafa:

“Bireysel ve Toplumsal Açından Kur'ân Kıssaları”, Yüksek
Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun, 2011.

Karataş, Şaban:

Muhammed Ahmed Halefullah, Ankara, Ankara Okulu
Yayınları, 2002.

Kasapoğlu, Kevser:

“Tefhimu'l Kur'ân'da Kur'ân Kıssaları”, Yüksek Lisans
Tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas, 2019.

Kaya, Mesut:

“Dönemsel İlmî Şartların Müfessirin Donanımı Üzerindeki
Belirleyiciliği -Klasik ve Modern Dönem Mukayesesi”,
Marife, Kış-2013, s. 9-31.

Kaya, Şaban:	“Kur’ân’da Hz. Davut ve Hz. Süleyman kıssalarının değerler eğitimi açısından Tahlili”, Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun, 2019.
Koç, Emine:	“Kur’ân Bağlamında Meryem Kıssasına Sosyo- Psikolojik Bir Bakış”, Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, İzmir, 2009.
Konaklı, Numan:	“İ’câz- ı Kur’ân İlminin Doğuşu”, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2006.
Kurtubi, Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh:	el- Cami’ li- ahkami’l- Kur’ân , Beyrut, Daru’l Kutubu’l- İlmiyye, 1996.
Maverdi, Ebu’l-Hasan Habib:	El-Ahkamu’s-Sultaniye , Ufuk Yay., Ankara, 2016.
Meçhul:	Kutsal Kitap , Kitabı Mukaddes Yayınları, Adana, 2002.
Mennâu’l-Kattân:	Mebâhis fî Ulûmi’l-Kur’ân , Beyrut, Menşûrâtî’l-Asri’l- Hadîs, 1983.
Mevdûdi, Ebu’l-’Âla,	Tefhimü’l-Kur’ân: Kur’ân’ın Anlamı ve Tefsiri , çev. Muhammed Han Kayanî, İstanbul, İnsan yayınları, 1994.
Molla Musa el Celali el Bazidi:	el- Vadihu’l- Mesalik ala tefsiri’l- Medarik , İstanbul, Daru’l- Ravza, 2017.
Muhammed Ahmed Abdullah Sabit:	Kıssatu Yûsuf , Kahire, Mektebe Medbuli, 2007.
Nursi, Said:	İşârâtü’l- İ’câz , çev. Abdülmecid Nursi, İstanbul, Sözler Neşriyat, 2009.
Özdemir, Hüseyin:	“Kur’ân Kıssalarında Gerçeklik Sorunu”, Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri, 2002.
Özdemir, Şerife:	“Elmalılı Hamdi Yazır’ın Kıssaları Tahlili”, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya 2007.
Öztürk, Mustafa:	“Demitolojizasyon ve Kur’ân”, ÇÜİFD , c. 4, sy. 1, 2004.

Öztürk, Mustafa:	Kıssaların Dili , Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2012.
Polater, Kadir:	“Kur’ân ve Kitab-ı Mukaddes’e Göre Hz. Yusuf”, Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi , 3, 2007.
Râgıb el-İsfahânî, Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el- Mufaddal:	Müfredât fî Garîbi'l-Kur’ân , thk. Safvan Adnan Davudi, Dimaşk, Daru'l- Kalem, 2002.
Râzî, Fahreddin b. el- Allame Ziyaeddin Ömer Muhammed,	Mefâtihu'l-Gayb , Beyrut, Daru'l-Fikr, 1981.
Sâbûnî, Muhammed Ali:	Safvetü't-Tefâsîr , Beyrut, , Daru'l- Kur’âni'l- Kerim, 1981.
Sağlam, Zeynep:	“Kur’ân-ı Kerim ve Tevrat’a Göre Habil ve Kabil Kıssası”, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya, 2010.
Seyis, Gönül:	“Kur’ân Kıssalarında Makasid-ı Şeria”, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2012.
Şâtıbî, Ebû İshâk İbrahim b. Mûsâ:	el-Muvâfakât, Kahire, Dâru İbni Affân, 2003.
Şola, Hanefî:	“Tefsiru'l- Menar örneğinde Kur’ân Kıssalarına Yeni Yaklaşımlar”, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana, 2015.
Suyûtî, Celâleddin Abdurrahman:	ed-Dürrü'l-Mensûr fî't-Tefsîri bi'l-Me'sûr , Kahire, Merkezü Hicr li'l-Buhûs ve'd-Dirâsâti'l- Arabiyye ve'l- İslâmiyye, 2003.
Tatar, Burhanettin:	Kur’ân Kıssalarının Temel Anlamları Üzerine Felsefi Notlar, Milel ve Nihal , cilt: 6 sayı: 1, 2009.
Taşdemir, Sadık:	“İlmi, Edebi, Eğitsel Yönleriyle Hz. Yusuf Kıssası ve Mesajlar”, Yüksek Lisans Tezi, Iğdır Üniversitesi, Iğdır, 2019.
Ünlü, Kerim Şükrü:	“Kitab-ı Mukaddes ve Kur’ân’da Yusuf Kıssası”, Yüksek Lisans Tezi, Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir, 2015.

Yaacob, S.:

“Written Evidence of the Inimitability of the Quran on Comprehending the Concept of Arabic Linguistic History and Theology” **Arts and Humanities Open Access Journal**, c. 4 sy. 2, 2020 s. 64–69.

Yavuz, Yusuf Şevki:

“İ’câzu’l- Kur’ân” **TDV İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul, TDV, 2000, c. XXI, 403.

Yazır, Elmalılı
Muhammed Hamdi:

Hak Dini Kur’ân Dili, İstanbul, Eser Neşriyat, 1979.

Yitek, Fatih:

“İşâri Tefsir Bağlamında Hz. Musa ve Salih Kul Kısassısının Tefsir ve Te’vili”, Yüksek Lisans Tezi, Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş, 2019.

Yüksek, Muhammed
İsa:

“Kur’ân Yorumunda İkincil Anlamanın Aidiyeti Meselesi - Metin Merkezli Bir Metodoloji Örneği” **İslam ve Yorum III**, Malatya, Türkiye, 11-12 Nisan 2019.

Zebîdî, Muhammed
Murtezâ:

Kitâbu’l-arûs, Thk. Mustafa Hicazî, Kuveyt, Matbaatu Hukûmeti’l-Kuveyt, 2001.

Zehebî, Muhammed
Hüseyin:

et-Tefsîr ve’l-müfessirûn, Kahire: Mektebetü Vehbe, 1987, t.y.

Zemahşeri, Ebü'l-
Kasım Carullah
Mahmud b. Ömer b.
Muhammed:

el-Keşşaf an Hakaikı Gavamizi’t-Tenzil ve Uyuni’l-Ekavil fî Vücuhi’t-Te’vil, Kahire, Darü'l- Alemiyye, 1996.

Zerkânî, Muhammed
Abdülazîm:

Menâhilu’l-irfân, Mısır, Mektebetü Vehbe, 1943.